

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

Թարգմանություններ

Անտառի տնակը

Երեք արջի հերիաթը

Փոքրիկ Ձկնորսը

Ոսկի քաղաքը

Որոտ թագավորը

Լեզուն կտրած ծիտիկը

Աստղերից իջած կինը

Մարդակերի աղջիկն ու խորհրդավոր վարպետը

Կախարդի տնակը

Գեղեցկուհի Վասիլիսան

Անգին քարը

Լուսերեսն ու Վարդերեսը

Մագարած աղջիկը

Զարմանալի աշուղը

Գորտը

Հենգելն ու Գրետելը

[Կարմրիկը](#)

[Մոխրոտը](#)

[Ճերմակ օձը](#)

[Կարմիր ծաղիկը](#)

[Աներևույթ թագավորությունը](#)

ԱՆՏԱՌԻ ՏՆԱԿԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Մի խոր անտառի բերանում մի խրճիթ է լինում: Էն խրճիթում կնկա ու երեք աղջիկների հետ ապրելիս է լինում մի աղքատ փայտահատ:

Մի առավոտ, գործի գնալիս, կնկանն ասում է.— Ա՛յ կնիկ, էսօր բանս մինչև կեսօր չեմ վերջացնիլ. մեր մեծ աղջկա հետ ինձ համար ճաշ կուղարկես անտառը: Ես էլ հետս մի տոպրակ կորեկ կվերցնեմ, շաղ տալով կերթամ, որ էն նշանովը գա ու ճամփեն չկորցնի:

Ճաշ է դառնում թե չէ՝ մեծ աղջիկը կերակուրն առնում է, ճամփա ընկնում: Բայց ծտերը, արտույտները, սարեկներն ու դեղձանիկները շաղ տված կորեկն արդեն վեր քաղած են լինում, ու աղջիկը չի կարողանում հոր հետքը գտնի: Գնում է, գնում, մինչև արևը մեր է մտնում ու մութը վրա է հասնում անտառում: Ծառերը շրշում են խավարում, բուերը կանչում, կոնչում, ու աղջիկը սկսում է վախենալ:

Մին էլ տեսնում է՝ հեռվում, ծառերի արանքից մի կրակ է փայլփլում:

— Էնտեղ երևի մարդիկ են ապրում, գնամ նրանց մոտ մնամ էս գիշեր,— մտածում է աղջիկն ու գնում էն կրակի վրա:

Գնում է հասնում մի տնակի, դուռը ծեծում է:

— Ո՞վ ես, ներս արի,— կանչում է ներսից մի ձայն: Աղջիկը ներս է մտնում, տեսնում՝ հրես նստած մի ալևոր մարդ, գլուխը կախ արած, սպիտակ միրուքը ալիքաձև, իջնում է մինչև գետին: Իսկ էն կողմը մի չալ կո՛վ, մի հավ ու մի աքլոր:

Աղջիկը պատմում է ծերին, թե ինչպես է ինքը մոլորվել անտառում, ու խնդրում է, որ տեղ տան գիշերը մնալու:

Ծերունին դիմում է իր կենդանիներին.

— Սիրուն հավիկ, իմ լավիկ,
Չալ ու նախշուն իմ կո՛վիկ,
Ե՛վ դու, աքլոր փահլևան,
Ի՞նչ եք ասում դուք սըրան:

Կենդանիները միասին պատասխանում են.— Լա՛վ:

Էն ժամանակ ծերունին աղջկանն ասում է.

— Համեցե՛ք, մեր աչքի վրա, սիրուն աղջիկ, մեր դուռը բաց է, տունը լիքը: Համեցե՛ք, մոտեցի՛ր օջախին, կերակուր շինի մեզ համար էլ, քեզ համար էլ:

Աղջիկը մտնում է խոհանոց և, ճիշտ որ, ամեն բան գտնում է առատ-
առատ: Մի լավ ընթրիք է պատրաստում, բերում է ծերունու առաջ լիքը
սեղան է բաց անում, ինքն էլ նրա հետ նստում, ուտում, խմում, կշտանում:
Որ կշտանում է պրծնում.— Բա ես հոգնած եմ,— ասում է,— հիմի ո՞րտեղ
քնեմ:— Էստեղ կովը, հավն ու աքլորը պատասխանում են:

— Ողջ դրա հետ դու կերար
Ու խըմեցիր, ինչ որ կար,
Մըտիկ չարիք իսկի մեզ.
Գընա, քընի ուր կուգես:

Էն ժամանակ ծերունին ասում է.

— Բարձրացի, սանդուղքի գլխին մի սենյակ կա: Էն սենյակում երկու
անկողին կա. անկողինները պատրաստի, ես էլ կգամ, կքնենք:

Աղջիկը վերև է բարձրանում, անկողինները զցում, ու էլ ծերունուն չի
սպասում, ինքը պառկում է քնում: Մի քիչ հետո ծերունին գալիս է, մոմի
լուսով նայում է աղջկանը ու գլուխը ժած է տալի: Գիշերվա մի ժամանակ,
երբ տեսնում է խորը քնած է, մահճակալի տակին մի գաղտնի դուռն է
լինում, բաց է անում, աղջկանը թողնում ցած ու կրկին փակում:

Փայտահատը իրիկունը տուն է գալի, բարկանում է կնկա վրա, որ իրեն
ամբողջ օրը սոված է թողել:

— Ես ինչ անեմ,— պատասխանում է կինը,— ճաշը տվել եմ մեր մեծ
աղջկանը՝ դրկել, ինչպես երևում է, ճամփեն կորցրել է, չի գտել, ինքն էլ
ես չի եկել դեռ:

Փայտահատը մյուս օրն էլ առավոտյան վաղ վեր է կենում գնում անտառը:
Պատվիրում է, որ էս անգամ միջնեկ աղջիկը տանի ճաշը:

— Էսօր հետս ոսպ կվերցնեմ,— ասում է,— որ ճամփին շաղ տամ: Ոսպը
կորեկից խոշոր է, աղջիկս հեշտ կտեսնի ու ճամփեն չի կորցնիլ:

Կեսօրին միջնեկ աղջիկը ճաշն առնում է ճամփա ընկնում: Գնում է, գնում, ոչ մի տեղ ուսպ չի գտնում: Դու մի ասիլ՝ դարձյալ թռչունները կերել են, մի հատ էլ չեն թողել:

Աղջիկն անտառում թափառում է, թափառում, գիշերը ընկնում էլի նույն ծերունու մոտ, հաց ու քնելու տեղ է խնդրում: Ծերունին դիմում է կովին, հավին ու աքլորին.

— Միրուն հավիկ, իմ լավիկ,
Չալ ու նախշուն իմ կովիկ,
Եվ դու, աքլոր փահլևան,
Ի՞նչ եք ասում դուք սրբան:

— Լա՛վ,— պատասխանում են կենդանիները: Միջնեկ քույրն էլ, մեծ քրոջ նման ընթրիք է պատրաստում, ծերի հետ ուտում, խմում-կշտանում. կենդանիների վրա ուշք էլ չի դարձնում: Երբ հարցնում է, թե՛՝ որտեղ պիտի քնեմ, կենդանիները պատասխանում են.

— Ողջ դրա հետ դու կերար,
Ու խըմեցիր, ինչ որ կար,
Մըտիկ չարիքի իսկի մեզ,
Գընա, քընի ուր կուզես:

Հենց նա էլ գնում է թե չէ, ետևից գնում է ծերունին, գլուխը թափահարում ու դարձյալ թողնում է ներքև:

Երրորդ առավոտը փայտահատը կնկանն ասում է.

— Էսօր մեր փոքրիկ աղջկա ձեռքով դրկի ճաշը: Նա բարի է ու ականջով:
Նա ճամփեն կգտնի, իր քույրերի նման չի, որ դեսուդեն ընկնի:

Մայրը չի ուզում երրորդ աղջկանն էլ անտառը դրկի: Լաց է լինում, ասում է.

— Աչքիս սև ու սպիտակը սա է մնացել, ինչու ես ուզում սրան էլ կորցնես մեծերի նման:

— Դու հանգիստ կաց,— ասում է փայտահատը,— սա կորչիլ չի, սա էնպես խելոք է որ... Էս էլ էսօր հետո սիսեռ կտանեն ճամփին շաղ տալու: Միսեռը ոսպ հո չի, նրանով անպատճառ ճամփեն կգտնի:

Բայց երբ աղջիկը ճաշն առած անտառն է մտնում, թռչուններն արդեն սիսեռը կերած են լինում: Աղջիկը մնում է տարակուսած, չի իմանում՝ ո՞ր կողմը գնա: Մտածում է, դարդ է անում, թե հիմի հայրը կտովի, մայրը լաց կլինի...

Ման է գալի ման, հորը չի գտնում: Երբ մութը ընկնում է, հեռվից տեսնում է անտառի տնակի լույսն ու գնում է էն լույսի վրա: Մտնում է ներս, տեղ է խնդրում, ու ալեհեր ծերունին դարձյալ դիմում է իր կենդանիներին:

— Միրուն հավիկ, իմ լավիկ,
Չալ ու նախշուն իմ կովիկ,
Եվ դու, աքլոր փահլևան,
Ի՞նչ եք ասում դուք սրբան:

— Լա՛վ...— պատասխանում են կենդանիները: Էն ժամանակ աղջիկը մոտենում է, գուրգուրում հավին ու աքլորին, կովի ճակատը քորում: Ծերի պատվերով ընթրիք է պատրաստում, դնում է սեղանին ու ասում.

— Ինչո՞ւ էս պետք է ուտեմ, էս բարի կենդանիները քաղցած նայեն:

Գնում է, կուտ բերում ածում հավի ու աքլորի առջև, կովի համար էլ մի խորոմ խոտ:

— Կերեք,— ասում է,— իմ սիրելիք, այ հիմի ջուր էլ կբերեմ:— Գնում է մի դույլ ջուր էլ բերում դնում առաջները:

Ամենքին կշտացնում է, նոր ինքն է նստում ուտում, ինչ որ թողել էր ծերունին: Իսկ երբ քնելու ժամանակը գալիս է, ասում է.

— Ժամանակը չի՞ արդյոք, որ ամենքս էլ հանգստանանք...

Միրուն հավիկ, իմ լավիկ,
Չալ ու նախշուն իմ կովիկ,

Եվ դու, աքլոր փահլևան,
Ի՞նչ եք ասում դուք սրբան:

— Լա վ,— պատասխանում են կենդանիները.

— Մեզ հետ կերար դու միասին
Ու հոգացիր մեր մասին,
Բարի գիշեր քեզ, բարի,
Մուրազդ աստված կատարի:

Էստեղ աղջիկը բարձրանում է վերև, անկողիները պատրաստում:
Ծերունին գալիս է քնում: Ինքն էլ մյուս մահճակալին է պառկում ու քուն
մտնում հանգիստ:

Գիշերվա մի ժամանակ տունը հանկարծ դղրդում է, կարծես քանդվում ու
տակն ու վրա է լինում: Աղջիկը վախեցած զարթնում է, բայց աղմուկն
անցնում է, ինքն էլ քնում է նորից:

Առավոտը աչքը բաց է անում՝ ի՞նչ է տեսնում: Տեսնում է պառկած մի մեծ,
շքեղ զարդարած ու կահավորված դահլիճում, շուրջը թավիշ ու ոսկի,
հարավային փարթամ բույսեր ու ծաղիկներ այրվում վառվում են
առավոտյան արևի ճառագայթների տակ: Տեսնում է, բայց աչքերին չի
հավատում, ասում է՝ երագի մեջ եմ երևի: Էսպես մտածելիս ներս են
մտնում երեք ճոխ հագնված ծառաներ, խոնարհ գլուխ են տալի ու
հարցնում.

— Ի՞նչ կհրամայեք, տիրուհի:

— Լա՛վ, լա՛վ, գնացեք,— պատասխանում է քնաթաթախ աղջիկը,— հիմի
վեր կկենամ, ծերունու համար կերակուր կպատրաստեմ, կովին, հավին
ու աքլորին կհոգամ:

Կարծում է, թե ծերունին էլ արդեն վեր է կացել: Նայում է նրա անկողնին,
տեսնում է՝ ծերունին չկա, տեղը պառկած է մի օտար ջահել ու գեղեցիկ
երիտասարդ...

Եվ ահա երիտասարդը աչքերը բաց է անում ու էսպես խոսում զարմացած աղջկա հետ.

— Լսի, սիրուն աղջիկ: Ես էս երկրի թագավորի որդին եմ: Չար վիուկը կախարդել էր ինձ ու դատապարտել, որ ես ծերի կերպարանքով ապրեի անտառում, ոչ ոք էլ չլիներ ինձ հետ, բացի իմ երեք ծառաները, նրանք էլ կոժի, հավի ու աքլորի կերպարանքով:

Եվ եղպես պետք է մնայինք, մինչև հայտնվեր էն բարի աղջիկը, էն քնքուշ սիրտը, որ ոչ միայն մարդկանց, այլև կենդանիներին լիներ սիրող ու կարեկից...

Էն աղջիկը դու եղար:

Քո շնորհիվ էս գիշեր կեսգիշերին, մենք ամենքս ազատվեցինք կախարդանքից ու իմ պալատը, որ դարձել էր անտառի մի հին տնակ, նորից դարձավ առաջվան պալատը:

Ու կանչում է թագավորն իր ծառաներին, որ գնան աղջկա ծնողներին բերեն հարսանիքին:

— Բայց ո՞րտեղ են իմ քույրերը,— հարցնում է աղջիկը:

— Նրանց ես փակել եմ ներքնահարկում,— պատասխանում է երիտասարդը:— Էգուց կուղարկեմ անտառը, էնտեղ ածխարարի մոտ ծառայեն ու էնքան մնան, մինչև որ դառնան ավելի բարի ու սովորեն մտածել կենդանիների մասին:

ԵՐԵՔ ԱՐՁԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

(ԼԵՎ ՏՈԼՍՏՈՅ)

1

Մի աղջիկ է լինում, էս աղջիկը մի անգամ դուրս է գալիս իրենց տնից ու գնում ընկնում անտառը: Անտառում մոլորվում է, ճամփի է ման գալիս՝ ճամփա չի գտնում, ու գալիս է դեմ առնում մի տնակի:

Դուռը բաց է լինում: Նայում է, տեսնում է տանը ոչ ոք չկա:

Ներս է մտնում: Դու մի՛ ասիլ՝ էս տնակում երեք արջ են ապրում՝ հերը, մերը և իրանց քոթոթը: Էդ ժամանակ գնացած են լինում անտառը ման գալու: Տնակը ունենում է երկու սենյակ՝ մինը սեղանատուն, մյուսը ննջարան:

Էս աղջիկը սեղանատունն է մտնում, տեսնում է սեղանի վրա դրած երեք աման ապուր: Առաջինը՝ հոր ամանը, մեծ է լինում, երկրորդը՝ մոր ամանը, միջակ, երրորդը՝ քոթոթի ամանը, փոքրիկ: Ամեն մի ամանի մոտ էլ մի-մի գդալ է լինում դրած՝ մեծ, միջակ ու փոքր:

Աղջիկը առնում է մեծ գդալը, ուտում է մեծ ամանից, անհամ է լինում:

Հետո վերցնում է միջակ գդալը, ուտում է միջակ ամանից, դուր չի գալի:

Հետո վերցնում է փոքր գդալը, ուտում է փոքր ամանից: Տեսնում է փոքր ամանի ապուրը համով է:

Ուզում է նստի՝ տեսնում է երեք աթոռ՝ մինը մեծ, մյուսը միջակ, երրորդը փոքր: Բարձրանում է մեծ աթոռին՝ վեր է ընկնում: Նստում է միջակ աթոռին՝ տեսնում է անհարմար է: Նստում է փոքր աթոռին, քեֆը գալիս է, էնքան լավն է լինում: Վերցնում է փոքր ամանը, դնում է ծնկներին ու սկսում է փոքր գդալով ուտել:

Ուտում է կշտանում ու սկսում է օրորվել աթոռի վրա: Աթոռը կոտրվում է, աղջիկը վեր է ընկնում:

Վեր է կենում, աթոռը ետ բարձրացնում ու մտնում մյուս սենյակը:

Մյուս սենյակում երեք մահճակալ է լինում, մինը մեծ, մյուսը միջակ, երրորդը փոքր:

Պառկում է մեծ մահճակալի վրա՝ տեսնում է շատ է լեն: Միջակի վրա է պառկում՝ տեսնում է շատ է բարձր: Փոքրի վրա պառկում, տեսնում է հենց իրենն է որ կա, ու քնում է:

Արջերը քաղցած գալիս են, որ ճաշեն: Հերը մոտենում է իր ամանին, մտիկ անում ու զարհուրելի գոռում.

— Էս ո՞վ է կերել իմ ամանից:

Մերը մտիկ է անում իր ամանին ու փնթփնթում.

— Էս ո՞վ է կերել իմ ամանից:

Քոթոթն էլ, որ տեսնում է իր դատարկ ամանը, ծըմրում է.

— Էս ո՞վ է կերել իմ ապուրը:

Հերը նայում է իր աթոռին ու գոռում.

— Էս ո՞վ է նստել իմ աթոռին ու տեղից ժաժ տվել: Մերն է նայում իր աթոռին ու փնթփնթում.

— Էս ո՞վ է նստել իմ աթոռին ու տեղից ժաժ տվել: Քոթոթն է նայում իր կոտրած աթոռին ու ծըմրում է.

— Էս ո՞վ է նստել իմ աթոռին ու կոտրել: Մտնում են մյուս սենյակը:

Հերը նայում է իր մահճակալին ու զարհուրելի գոռում.

— Էս ո՞վ է պառկել իմ անկողնին ու տրորել: Մերը նայում է իր մահճակալին ու փնթփնթում.

— Էս ո՞վ է պատկել իմ անկողնի վրա ու տրորել: Քոթոթն է նայում իր անկողնին ու ծըմըրում:

— Էս ո՞վ է պատկել իմ անկողնում:

Հանկարծ աղջկանը նկատում է ու էնպես ճղղում, կարծես թե մորթում էին իրեն:

— Էս ո՞վ է... գտել եմ... հրես բռնեցեք... վայ... վայ... բռնեցեք:

Եվ ուզում է աղջկանը կծի: Աղջիկը վախից վեր է թռչում, աչքերը բաց անում, տեսնում է՝ պատկած է իրենց տանը, իր ննջարանում: Ու էս բոլորը երազ է եղել:

ՓՈՔՐԻԿ ՁԿՆՈՐՄԸ

(ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ)

Շա՛ տ-շատ տարի առաջ ճապոնական ծովի ափին մի ջահել ձկնորս է լինում, անունը Ուրաշիմա: Մի լավ ու բարի տղա է լինում Ուրաշիման և հմուտ ուռկան ու կարթ գցող:

Մի անգամ գնում է ձուկ բռնելու: Ձկան տեղ ջրից հանում է ի՞նչ եք կարծում, ի՞նչ... Մի մեծ, ահագին կրիա: Բայց էստեղ ձեզ դեռ մի բան պիտի ասեմ, որ գուցե դուք չգիտեք, էդ էն է, որ կրիաները ապրում են մինչև հազար տարի:

Ուրաշիման իրեն-իրեն միտք է անում, թե՛ ավելի լավ էր սրա տեղը մի ձուկը բռնեի, գոնե ճաշին կուտեի: Իսկ սրան ի՞նչ անեմ, ինչո՞ւ սպանեմ էս ինեղձ կենդանուն, ինչո՞ւ արգելեմ դեռ ինը հարյուր իննսունինը տարի էլ ապրելու: Չէ, էդպես խստասիրտ չեմ լինիլ: Ես գիտեմ, էդ իմ մորն էլ չի դուր գալ:

Ու կրիան կրկին գցում է ծովը:

Սրանից հետո Ուրաշիման քնում է իր նավակում: Օրն էլ ամառվա էն տաք օրերից է լինում, երբ ամեն մարդ ուզում է ճաշից հետո մի քիչ քնի:

Քնած ժամանակ ծովի անդունդից դուրս է գալիս մի սիրուն աղջիկ,
մտնում է նավակն ու ասում,

— Լսի՛, Ուրաշիմա. ես ծովի թագավորի աղջիկն եմ, իմ հոր հետ ապրում
եմ ծովի հատակին, վիշապների ապարանքում: Ոչ թե կրիա էր քո
բռնածը, այլ ես էի: Իմ հայրը, ծովի աստվածը, ուղարկել էր ինձ փորձով
իմանալու՝ դու բարի՞ ես թե չէ: Մենք այժմ գիտենք, որ դու մի լավ ու բարի
տղա ես, որ երբեք խստասիրտ չես կարող լինել, և առա ես եկել եմ քո
ետևից: Եթե կուզես՝ եկ ամուսնացիր ինձ հետ ու հազար տարով
բախտավոր ապրենք կապույտ ծովի հատակին, վիշապների
ապարանքում:

Էստեղ թիակն առավ Ուրաշիման, մյուս թիակն առավ ծովի թագավորի
աղջիկն ու երկար թիավարում էին, մինչև հասան ծովի տակի վիշապների
ապարանքը, ուր բնակվում էր ծովի աստվածն ու իշխում էր վիշապների,
կրիաների ու ձկների վրա:

Ա՛խ, ի՛նչ լավ էր էստեղ: Պատերը մարջանից էին, ծառերի տերևները՝
զմրուխտից, պտուղները՝ հակինթից, ձկների թեփերը՝ արծաթից,
վիշապների տըտները մաքուր ոսկուց: Ու էդ ամենը պատկանում էին
Ուրաշիմային, որովհետև նա ծովի աստծու փեսան էր, չքնաղ Մեն-Նինիի
ամուսինն էր: Ու ապրում էին անհոգ, երջանիկ: Միայն հայրենի երկրի ու
հարազատների կարոտը մտել էր Ուրաշիմայի սիրտը և գորանում էր
օրեցօր:

Անցավ երեք տարի: Մի առավոտ էլ Ուրաշիման ասավ.

— Ես շատ եմ բախտավոր էստեղ, էս հրաշալի դրախտում, քեզ հետ, իմ
աննման Աեն-Նինի, բայց սրտով ուզում եմ մեր տունը գնամ, տեսնեմ ոնց
են իմ անօգնական, ծերացած հերն ու մերը, իմ քույրերն ու եղբայրները...
Էլ ետ վերադառնամ քեզ մոտ:

— Ես թեև հակառակ եմ քո ցանկությանը, բայց չեմ կարող ուժով բռնել,
երբ ուզում ես հեռանաս,— ասավ Մեն-Նինին:— Գնա՛, բայց հետդ
վերցրու էս տուփը և զգույշ կաց, բաց չանես: Եթե բաց անես, իմացիր, որ
էլ երբե՛ք, երբեք չես կարող վերադառնալ ինձ մոտ:

Ու մի գեղեցիկ տուփ տվեց Ուրաշիմային:

Ուրաշիման խոստացավ բաց չանի, ինչ ուզում է լինի: Ապա Մեն-Նինին մի քուն բերավ նրա վրա. մին էլ աչքը բաց արավ՝ տեսավ իր հայրենիքի եզերքին:

Բայց ի՛նչ էր պատահել իր բացակայությանը: Ո՞րտեղ է իր՝ հորական տունը:

Ո՞րտեղ էր իրենց գյուղը: Ճիշտ է, սարերն իրենց տեղն էին, բայց նրանց անտառները չկային: Հոսում էր և իրենց տան մոտի վտակը, սակայն էլ առաջվա նման կանայք լվացք չէին անում նրա մեջ: Ջարմանալի էր թվում, թե մի որևէ երեք տարում ինչպես էին եղ ամենը եղբան փոխվել:

Էս մտածմունքի մեջ Ուրաշիման պատահեց մի անցորդ ծերունու:

— Ասա խնդրում եմ, բարի ծերունի, ո՞ւր է փոխադրվել Ուրաշիմայի տունը, որ կանգնած էր էստեղ:

Ծերունին հիշեց ու պատմեց, թե մանուկ ժամանակ լսել է, որ հարյուրավոր տարիներ առաջ մի Ուրաշիմա է եղել, գնացել է ծովը ձուկ որսալու ու էլ ետ չի եկել: Նրա ծնողները, եղբայրները, նրանց որդիքն ու թոռները վաղո՛ւց, վաղո՛ւց են մեռել, իսկ տունը ավերվել, անցել է հողի հետ գնացել:

Էստեղ գլխի ընկավ Ուրաշիման, որ ծովի աստծու ապարանքը մարջանի պատերով, հակինթի պտուղներով ու ոսկետուտն վիշապներով կախարդական աշխարհն է եղել, որ էնտեղ անցկացրած մի օրը հավասար է եղել երկրի մի տարուն:

Ու հեռացավ իր հայրենիքից, քանի որ մեռել էին իր բոլոր հարազատները և մինչև անգամ իրեն ծանոթ ծառերն էլ չկային:

Մաստիկ ցանկացավ վերադառնալ նորից ծովի հատակը, չնաշխարհիկ Մեն-Նինիի մոտ, բայց ինչպե՞ս, ի՞նչ ճանապարհով: Ոչ մի կերպով չկարողացավ գտնի և չկար մեկը, որ առաջնորդեր նրան կրկին էնտեղ՝ կախարդական աշխարհքը:

Կանգնեց միտք արավ Ուրաշիման:

— Եթե բաց անեմ էս տուփը, որ տվել է Սեն-Նինին, գուցե թե գտնեմ ճանապարհը, որ տանում է նրա մոտ:

Ու բաց արավ տուփը: Եվ ի՞նչ դուրս եկավ միջից: Մի կտոր թեթև ամպիկ, որ վերացավ, ծուխ դարձավ, գնաց դեպի օվկիանոս, կախարդական աշխարհքի կողմը: Ուրաշիման նոր հիշեց կնոջ խոսքը, որ բաց չպիտի աներ տուփը, աղերսեց, որ կանգնի, վազեց ետևից, ցավից լաց եղավ, բոլորն իզուր, ամպիկը ցնդեց, ցրվեց, վերացավ, հեռացավ անդարձ, անհետ:

Ու էստեղ էլ տեղնուտեղը հատավ Ուրաշիմայի ուժը, էլ ոչ վազել կարողացավ, ոչ կանչել: Հանկարծ մազերը ճերմակեցին ձյունի պես, երեսը կնճռոտեց, մեջքը կորացավ զառամած ծերունու մեջքի նման, շունչը կտրեց ու մեռած ընկավ ծովափին:

Խեղճ Ուրաշիմա. չիմացավ, որ ջահելության գաղտնիքն էր ամփոփված կախարդական տուփի մեջ, որ տվել էր իրեն հավերժահարս գեղեցիկ Սեն-Նինին: Թեթևամիտ անհամբերությունից բաց արավ ու կորցրեց: Ջրկվեց ջահել, երկար կյանքից ու երջանիկ ապրելու վայելքից: Բայց նա սիրող, ազնիվ սիրտ ուներ և գնաց իր սրտի ետևից: Էդ է պատճառը, որ մինչև օրս ճապոնիայում չեն մոռացել Ուրաշիմային ու նրա խորհրդավոր պատմությունը: Եվ շատ տեղերում պաշտում են նրան նրա համար, որ նույնիսկ աստվածների անհոգ աշխարհում, Սեն-Նինիի սիրտ մեջ էլ չմոռացավ իր հարազատներին ու իր աղքատ ծննդավայրը:

ՈՄԿԻ ՔԱՂԱՔԸ

(ՀՆԴԿԱԿԱՆ)

1

Ժուկով-Ժամանակով Հնդկաստանի Բենարես քաղաքում տիրելիս է լինում Ուքանա թագավորը: Օրերից մի օր մեռնում է նրա սիրելի կինը:

Դժբախտ թագավորը չի կարողանում մխիթարվի ոչ մի բանով, իրեն որսորդության է տալի: Մի անգամ էլ, երբ որսի է դուրս գալի, անտառում մի գեղեցիկ փոքրիկ աղջիկ է գտնում: Ուրախանում, աշխարհքով մին է լինում, առնում տուն է բերում, որդեգրում, անունը դնում Քանաքարա:

2

Մեծանում է Քանաքարան, դառնում է տխուր թագավորի միակ մխիթարանքը: Երբ հասնում է ամուսնության ժամանակը, թագավորը հրավիրում-հավաքում է իր երկրի երիտասարդ արքայազուններին ու իշխանազուններին, որ նրանց միջից ընտրություն անի Քանաքարան: Բայց աղջիկը դուրս չի գալիս իր սենյակից:

— Հայրիկ,— ասում է,— զիշերս մորս հոգին երազ եկավ ինձ: Ասավ. Քանաքարա, շատ-շատերը կխնդրեն քու ձեռքը, չխաբվես ոչ գեղեցկության, ոչ քաջության, ոչ հարստության, որովհետև անբախտ կլինես, որին էլ ընտրես քեզ ամուսին, ընտրի միայն նրան, ով իր կյանքում գոնե մի անգամ եղած կլինի Ոսկի քաղաքում:

— Շատ լավ, աղջիկս,— ասում է բարի ծերունին.— իմաստուն են երագները, ու մորդ հոգին քո երջանկության համար է խոսում: Ես էդպես էլ կհայտնեմ հավաքված փեսացուներին, ինչպես ազդել է երազը ու ինչպես քու սիրտն է ուզում: Նրանք աշխարհք տեսած մարդիկ են, և անշուշտ նրանց մեջ կգտնվեն էնպեսները, որ իրենց կյանքում գոնե մի անգամ եղած են Ոսկի քաղաքում:

Էսպես էլ հայտնում է թագավորը հավաքված արքայազուններին ու իշխանազուններին: Երբ Ոսկի քաղաքի անունը լսում են, ամենքը նայում են իրար երեսի ու զարմանքով վեր են քաշում ուսերը:

— Էդպես քաղաք մենք չենք էլ լսել մեր օրում, ուր թե տեսել...

Նստում են ձիանքը ու իրար ետևից հեռանում, ցրվում իրենց աշխարհքները:

3

Բենարեսում մի երիտասարդ է լինում Դիվանա անունով: Մի շոայլ, զվարճասեր երիտասարդ է լինում Դիվանան: Իր կարողությունը խնջույքներում ու քեֆերում վատնած, դատարկ, ձանձրացած կյանքից ու աշխարհից: Հենց որ թագավորի աղջկա որոշումը լսում է, մտածում է.

— Այ քեզ լավ դեպք՝ աշխարհքում մի քիչ էլ զվարճանալու, միանգամից և կհարստանաս, և գեղեցիկ կին կունենաս: Եվ ինչպես ոչ որի մտքով չի անցել գնա ասի՝ տեսել է Ոսկի քաղաքը ու ամուսնանա հետը:

Վեր է կենում, շիտակ գնում Ուքանա թագավորի պալատը:

— Հայտնեցեք չքնաղ Քանաքարային, որ ես, երիտասարդ Դիվանա, եղել եմ Ոսկի քաղաքում:

Ամբողջ պալատը թնդում է ցնծությունից, վերջապես եկավ սպասած հերոսը:

— Ներս համեցեք,— խնդրում են դրանիկները ու ներս են տանում երիտասարդին գեղեցիկ Քանաքարայի մոտ: Քանաքարան խնդրում է նրան, որ պատմի, թե ինչ բան է Ոսկի քաղաքը: Ու Դիվանան սկսում է իր սուտ պատմությունը.

— Ոսկի քաղաքը... էլ մի՛ ասի, տիրուհի, թե ինչ զարմանալի թան է էդ Ոսկի քաղաքը, որ ես ընկա մեջը... Առևտրական գործերով անցնում էի աշխարհից աշխարհք, հազար ու մի աշխարհ ընկա, հազար ու մի քաղաք տեսա՝ հազար ու մի հրաշալիքներով լիքը... Մի անգամ էլ, մի աշխարհքում, որի անունը լեզվիս ձերին է և հիմի կասեմ որտեղ որ է, տեսնեմ հեռվում մի ահագին տարածություն վառվում է արևի տակ, ինչպես մի հսկայական հրդեհ:

— Էս ի՞նչ հրաշք է,— հարցնում եմ ընկերներիս:

— Ոսկի քաղաքն է,— ասում են ինձ:

Ճշմարիտ որ Ոսկի քաղաք... Մոտենում ենք, ի՛նչ տեսնենք՝ տները ոսկի, ծառերը ոսկի, փողոցները ոսկի... Մարդիկ էլ ոչ աշխատում են, ոչ չարչարվում են, նստած ուտում-խմում՝ են...

— Դուրս արեք էս անամոթ ստախոսին,— բարկացած կանչում է Քանաքարան:

Վզին տալով դուրս են անում երիտասարդ Դիվանային և պալատը նորից ընկղմվում է տխրության մեջ...

4

Բայց էն օրվանից, ինչ երիտասարդ Դիվանան տեսնում է գեղեցիկ Քանաքարային, սիրահարվում, փոխվում, դառնում է բոլորովին ուրիշ մարդ: Քունը փախչում է նրա աչքերից, գիշեր-ցերեկ միայն էն է մտածում, որ գնա՛, գնա՛, գնա՛, գտնի՛ Ոսկի քաղաքը, ուր ուզում է լինի, ու գա պատմի Քանաքարային: Թողնում է տուն ու տեղ, հերն ու մեր, գլուխը փեշն է դնում՝ գնում, որտե՞ղ ես, Ոսկի քաղաք, քեզ եմ գալի: Գնում է, գնում, ամեն պատահողի հարց ու փորձ է անում, ոչով չի էլ լսել Ոսկի քաղաքի անունը, ուր մնաց թե տեղն ասեր:

5

Մի օր էլ Դիվանան հոգնած, տխուր անց է կենում մի խոր անտառով: Տեսնում է մի ծառի վրա նստած մի մեծ արծիվ: Նետն ու աղեղը պատրաստում է որ զարկի, մին էլ աստծու հրամանով արծիվը լեզու է առնում, ասում.

— Ինչո՞ւ ես ինձ սպանում, ով բարի մարդ, առանց էն էլ վիրավորված եմ ես: Որսկանի նետը մտել է թևիս տակը, անտանելի ցավ է տալի ու արյունաքամ է անում ինձ: Եթե գրաս, նետը հանես ու առողջացնես ինձ, ես քեզ էն լավությունը կանեմ, ինչ որ միայն արծիվը կարող է անել:

Զարմանում է երիտասարդ Դիվանան, թե ինչպես է անլեզու հավքը խոսում մարդկային լեզվով, ապա ուշաբերվելով մոտ է գնում, զգույշ ծառիցը վեր է բերում վիրավոր արծիվին, նետը հանում է թևի տակից ու տանում անտառում մի խրճիթ, սկսում է բժշկել:

Արծիվը առողջանում է ու դիմում է Դիվանային.

— Ես խոսք տվի, թե քեզ էն լավությունը կանեմ, ինչ որ միայն արծիվը կարող է անել: Խոսք եմ տվել ու խոսքս խոսք է, պետք է կատարեմ՝ ինչ էլ որ սիրտդ ուզի, լեզուդ ասի: Ասա տեսնեմ՝ ի՞նչ ես ուզում:

Ու նստում է երիտասարդը, պատմում արծվին իր պատմությունը, աղաչում, որ իրեն տանի Ոսկի քաղաքը:

— Դժար բան ուզեցիր, բայց արծվի համար չի դժարը: Դուա միայն ամուր կաց իմ մեջքին, դեռ ճրագները չվառած քեզ վեր կբերեմ Ոսկի քաղաքում,— ասում է արծիվը ու վեր թոցնում երիտասարդին:

Բաց է անում իր հսկայական թևերը, բարձրանում է մինչև ամպերը, սլանում հեռո՛ւ դեպի արևլուս: Երկյուղից ու արագությունից գրեթե շնչասպառ է լինում, ուշքից գնում է Դիվանան: Մին էլ էնտեղ է ուշքի գալի, որ արծիվը ծղրտում է.

— Ահա Ոսկի քաղաքը,— ու իջեցնում է գետին:

6

Աչքը բաց է անում Դիվանան: Առջևը, կանաչ այգիների մեջ թաղված, տարածվում է մի քաղաք: Կապույտ գետը ոլորվելով անցնում է նրա միջից: Հեռվից շատ ծանոթ քաղաքների նման մի քաղաք և էն էլ փոքրիկ քաղաք: Առաջ է գնում: Չորս կողմը բարելից այգիներ, գմբուխտ կանաչ, հազարագունի ծաղիկներ: Օդը լիքն է թարմությունով ու բուրմունքով, թռչունների ծվլոցով ու ջրերի կարկաչով, և նրանց հետ միախառնվելով հնչում են մարգերում ու այգիներում աշխատողների երգերը.

Ա՛խ, ի՛նչ լեն է աշխարհքն ազատ
Էս կյանքի համար, ամենքի համար.
Ի՛նչքան լիքն է, ի՛նչքան առատ
Էս կյանքի համար, ամենքի համար:

Ա՛խ, ի՛նչ լավն է աշխատանքը,
Առողջ ձեռքով, խաղաղ հոգով,
Ի՛նչ անուշ է հոսում կյանքը
Լիքը սիրով, ծաղկով, երգով:

«Երջանիկ մարդիկ», մտածում է Դիվանան ու դիմում է նրանց.

— Ասացեք, աղաչում եմ, ով երջանիկ մարդիկ, ի՞նչ է էս քաղաքի անունը:

— Ոսկի քաղաքն է սա, բարի օտարական:

— Իսկ դուք ծառանե՞ր եք, որ բանում եք ձեր տերերի այգիներում, թե՞ ...

— Մենք տեր ու ծառա չգիտենք:

— Իսկ ձեզ ո՞վ է կառավարում:

— Գոհար թագուհին:

— Շատ գորեղ թագուհի է երևի:

— Այո՛, նա գիտի երջանկացնելու գաղտնիքը:

— Արդյոք կարելի՞ է նրան տեսնել:

— Նրա դուռը բաց է ամենքի առջև, իսկ օտարականներին միշտ նրա մոտ են տանում, և քեզ էլ կհրավիրեն անշուշտ:

7

Ճշմարիտ որ, ներս է մտնում քաղաքը թե չէ, Դիվանային խնդրում են Գոհար թագուհու ապարանքը: Ապարանքում երբ կերակրվում է, կազդուրվում ու հանգստանում, հրավիրում են թագուհու մոտ: Թագուհին մի շատ բարի ու ազնիվ կին է լինում և էնքան չքնաղ, որ հրեղենփարեղեն մի արարած է թվում Դիվանային: Կախարդ որ կախարդ, հենց մի տեսնելով կախարդում է նրան:

— Ի՞նչն է քեզ բերել մեր աշխարհքը, երիտասարդ օտարական,— հարցմունք է անում Դիվանային.— վի՞շտն է քեզ հալածում, թե՞ քախտն է առաջնորդում, և ինչո՞վ կարող ենք օգտակար լինել քեզ:

Թագուհու ազնվությունից ու հարցմունքից ոգևորված, Դիվանան սրտաբաց պատմում է մի առ մի, թե ով է ինքը, ինչ է եկել իր գլուխը ու ինչպես է հասել Ոսկի քաղաքը:

— Միշտ լավ է,— ասում է թագուհին,— երբ մարդիկ թողնում են իրենց վատ սովորություններն ու կրթերը, լցվում են բարձր կարոտով ու ձգտում են, գնում են հասնելու մի բարձր նպատակի: Թե կհասնեն, լավ, թե չեն հասնի, դարձյալ միշտ լավ է ու լավ, որովհետև կյանքը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ ձգտումն ու ճանապարհ:

— Իսկ երջանկությունը...

— Աշխատել լավ ճանապարհի վրա ու գոհ լինել իր ունեցածով:

— Է՞դ է երջանկությունը.

— Ուրիշ ոչինչ:

— Իսկ ես կարծում էի՝ ձեր քաղաքը լիքն է ոսկով, և նրանից է, որ գոհ ու երջանիկ են ձեր մարդիկը,— հայտարարում է զարմացած Դիվանան:

— Ոսկի՞,— քմծիծաղ է տալի Գոհար թագուհին.— Ոսկին մետաղ է, որ հողից է դուրս գալի, երջանկությունը զգացմունք է, որ սրտի՛ց է բխում: Ի՞նչ կապ կա նրանց մեջ:

— Իսկ ես կարծում էի՝ ահռելի բանակ ունեք և զենքի ուժով եք պահպանում ձեր երկրի սքանչելի կարգն և խաղաղությունը,— շարունակում է Դիվանան:

— Օ՛, երբեք: Ահն ու սպառնալիքը և խաղաղությունը իրար չեն տեսել և միասին չեն ապրում:

— Իսկ ես կարծում էի, թե դուք հազարավոր ոսկեզմբեթ տաճարներ ունեք, նրանց մեջ անդադար աղոթում են ձեր հոգևոր հայրերը ու աստծու աչքը քաղցր են պահում ձեզ վրա:

— Ոչ, բարեկամ, մենք բնության ընդարձակության մեջ ենք պաշտում նրան և միջնորդներ չենք ճանաչում մեր հոգու ու նրա մեջ:

— Սքանչելի երկիր,— բացականչում է Դիվանան, հիշում է իր հայրենի երկիրն ու ընկնում է մտքի տունը:

Ապա թե տանում է կախարդ թագուհին, ման ածում Դիվանային իր ապարանքի սրահները: Սրահներից մեկում Դիվանան տեսնում է պատիցը կախած մի աղջկա պատկեր:

— Վա՛հ, ի՛նչքան նման է,— բացականչում է ու մնում է առաջը քարացած:

— Ո՞ւմ նման է:

— Նրա...

— Ո՞վ է նա:

— Քանաքարան... իմ Քանաքարան...

— Բայց ո՞վ է Քանաքարան:

— Քանաքարան, թագուհի, հենց էն աղջիկն է, որի մասին քեզ պատմեցի: Նրա համար եմ ես հեռացել իմ հայրենի երկրից, ընկել աշխարհքից աշխարհք ու արծվի թևով հասել Ոսկի քաղաքը և կրկին պետք է վերադառնամ նրա մոտ:

— Ինչո՞ւ ես վերադառնում, ազնիվ Դիվանա,— խոսում է գեղեցիկ թագուհին:— Մի՛ վերադառնա, Դիվանա, մնա մեզ մոտ. ապրի մեզ հետ: Մի՞ թե ավելի փարթամ չէ Ոսկի քաղաքը, մի՞ թե հոյակապ չեն էս ապարանքները, մի՞ թե հրաշալի չեն էս կախարդական այգիները...

— Ոչ, թագուհի, չեմ կարող:

— Մի՞ թե գեղեցիկ չեմ ես...

— Ոչ, չի լինելու որ չի լինելու:

Էն ժամանակ թագուհին պատվիրում է, նավ են պատրաստում ու ճանապարհ են դնում Դիվանային դեպի իր հայրենի երկիրը, դեպի Քանաքարան:

8

Ճանապարհին ծովում սաստիկ ալեկոծություն է վեր կենում, նավը գցում է մի կողմի: Մի կանաչ կղզի՝ լիքն ամեն բարիքով ու ամեն գեղեցկությունով: Բայց ամենից գեղեցիկը լինում է նրա ջահել տիրուհին, որ Դիվանային առաջարկում է ամուսնանա իր ձեռ, թագավորի էն ազատ ու առատ աշխարհում:

— Չեմ կարող, նազելի տիրուհի,— հրաժարվում է Դիվանան:— Ես դարձյալ իմ ճանապարհն եմ շարունակելու, ինչ ուզում է լինի, դեպի իմ հայրենի տունը, դեպի իմ Քանաքարան, որ չեմ փոխելու ոչ ոքի և ոչ մի թագավորության հետ:

Էս ասելու հետ հենց աչքը ճպում է Դիվանան, մին էլ բաց է անում, կղզում տիրուհու փոխարեն առաջը կանգնած է Գոհար թագուհին:

— Մի՛ վախենա, Դիվանա, ու մի՛ զարմանա,— անուշ ժպտալով խոսում է նա: — Տեսնո՞ւմ ես, Ոսկի քաղաքի թագուհին եմ ես՝ կախարդ Գոհարը: Իմ աղջիկն է Քանաքարան: Մանուկ հասակում Սև դևը նրան հափշտակեց ու տարավ: Էն օրվանից ամեն եկվորի ինձ մոտ էի հրավիրում, հարց ու փորձ էի անում, պատկերն էի ցույց տալի, բայց ոչ ոք չէր իմանում, թե ուր է ընկել նա: Եվ ահա դու եկար նրա սիրով ոգևորված ու վերադառնում ես, կրկին նրա մոտ: Քո սերը փորձելու համար էր, որ ես քեզ արի էն ամեն առաջարկներն իմ քաղաքում: Եվ դարձյալ քեզ փորձելու համար էր՝ ես առա ուրիշ կերպարանք, քեզ փորձելու համար ստեղծեցի էս փորձանքն ու էս վայելչությունները, որ լոկ երևույթ են միայն: Այժմ ես հավատում եմ քեզ, հավատում եմ քո սերին ու քո բարությանը: Դու, հիրավի, այժմ երջանիկ կանես և իմ Քանաքարային, և ամեն մարդու: Վերջապես այժմ դու գիտես երջանկության գաղտնիքը:

Էս խոսքի հետ մի փետուր է կրակում կախարդ թագուհին և, սև ամպի նման, հակինթավոր թևերը փռած հայտնվում է մի մեծ արծիվ:

— Տա՛ր,— բացականչում է կինը, ու ամեն բան չքանում է Դիվանայի աչքից, այնինչ օդի մեջ հնչում է երգը.

Գոհ աշխարհքից, գոհ իր կյանքից,
Միմուրդ հավքի գմբուխտ թնին,
Երջանկության հայրենիքից
Գնում է նա, գնում կրկին:

Գնում է նա վերածնված
Մաքուր սիրով, բարի սրտով,
Դեպի երկիրն իր նախահարց՝
Ցավերի տուն, արցունքի ծով:

Տանում է նա ուժը ոգու,
Անվերջ սերը, անհատ բարին,
Երջանկությունն ամեն մարդու,
Խաղաղությունն ողջ աշխարհին:

9

Հոգու վրա է լինում Ուքանա թագավորը, որ արծիվը ծղրտում ու վեր է դնում Դիվանային իր հայրենի քաղաքի սահմանում: Քաղաքն է մտնում Դիվանան ու գնում ուղիղ թագավորի ապարանքը:

— Հայտնեցեք գեղեցիկ Քանաքարային, որ ես, երիտասարդ Դիվանան, գալիս եմ Ոսկի քաղաքից:

Ընդունում են ներս: Դեմքը տեսնելուն պես Քանաքարան բարկանում է իր ծառաների վրա:

— Մի՞ թե չեք ճանաչում սրան, որ ներս եք թողել նորից: Մի՞ թե էն սրիկան չի սա, որ մի անգամ փորձեց ինձ խաբի և ահա նորից հանդգնում է, ուզում է հին խաղը խաղա: Դուրս արեք իսկույն:

— Ապասի, չքնաղ Քանաքարա,— խնդրում է Դիվանան:— Հիրավի, ես նա էի, բայց էլ նա չեմ: Ես այժմ Ոսկի քաղաքից եմ գալի, քո կախարդ մոր՝ Գոհար թագուհու, ապարանքիցն եմ վերադառնում, քո մանկության

ննջարանում եմ եղել, ուր դեռ կախ է արած քո սիրուն պատկերը... Ես այժմ գիտեմ՝ ինչ բան է Ոսկի քաղաքը, ինչ է ոսկին և ինչ է երջանկությունը: Ես այժմ գիտեմ երջանկության գաղտնիքը:— Եվ ամեն բան նստում պատմում է միառմի:

— Այժմ ես քոնն եմ,— բացականչում է Քանաքարան, ու աշխարհքով մին է լինում ուրախությունից:

Ուքանա թագավորն էլ շնչի է գալի, օխտն օր, օխտը գիշեր ամբողջ երկիրը կատարում է նրանց հարսանիքը: Ամենքն ուրախանում են ու լիանում: Էս ուրախությունը տեսնելուց հետո ծեր թագավորն էլ կյանքն ու արևը բաշխում է ապրողներին ու մեռնում: Նրա տեղը թագավոր է նստում Դիվանան ու սկսում է իր երկիրը կառավարել էն կարգով, ինչ որ տեսել էր Ոսկի քաղաքում: Ոսկի չկար նրա երկրում, բայց մարդիկ ապրում էին արդար աշխատանքով, գոհ ու երջանիկ իրենց ունեցածով: Եվ էն ժողովուրդը, որ մի ժամանակ տրտնջում էր, թե աշխարհքը նեղ է ու ցավով լիքը, հիմա երգում էր ամեն տեղ.

Ի՛նչքան լեն է աշխարքն ազատ
Էս կյանքի համար, ամենքի համար.
Ի՛նչքան լիքն է, ի՛նչքան առատ
Էս կյանքի համար, ամենքի համար:

Ի՛նչ ազնիվ է աշխատանքը
Առողջ ձեռքով, խաղաղ հոգով,
Ի՛նչ թեթև է անցնում կյանքը
Լիքը սիրով, ուրախ երգով:

ՈՐՈՏ ԹԱԳԱՎՈՐԸ

(ԻՏԱԼԱԿԱՆ)

Ժամանակով մի թագավոր է լինում, էնքան ուժեղ, էնքան բարձր ձեն է ունենում, որ հազար վերստի վրա լսվում է: Մեկի հետ, հենց էնպես,

գրույց անելիս՝ հեռվից կարծում են, թե որոտն է թնդում: Դրա համար էլ անունը դնում են Որոտ Թագավոր:

Պալատականներն ու նախարարները, որոնք ամեն օր խոսելիս են լինում թագավորի հետ, կարճ ժամանակում ամենքն էլ խլանում են: Եվ կատարյալ պատիժ ու պատուհաս է դառնում երկրի համար: Ժողովուրդը ամեն կողմից գալիս է արդարադատություն գտնելու, գալիս են խեղճերը էնքան կանչում, էնքան գոռում, որ ուժից ընկնում են, բայց խուլ պալատականներն ու նախարարները չեն լսում: Տերության մեջ գործերն առաջ չեն գնում: Մարդիկ տրտնջում են, և ոչ ոք չի համարձակվում թագավորին ասի.

— Ձերդ մեծություն, դուք խլացրել եք բոլոր նախարարներին:

Թագավորին թվում էր, թե ինքն էլ էնպես է խոսում, ինչպես մյուսները: Եվ երբ խլացած նախարարները մինչև անգամ իրեն ձենն էլ չեն լսում, բարկանում է, քացով ու բռունցքով էնպես է դուրս քշում պալատից, որ գլուխկոնձի տալով սանդուղքներից գլորվում են:

Նախարարները քանի որ նոր են լինում, առաջին օրերը գործերը լավ են գնում: Միայն թագավորը նկատում է, որ իր խոսելու ժամանակ նրանք ձեռքերով իրենց ականջները փակում են:

— Ի՞նչ եք անում,— հարցնում է նեղացած.— ես գզրի պես հո չե՞մ գոռում:

— Օ՛, ո՛չ, ձերդ մեծություն,— պատասխանում են վախեցած նախարարները:— Ականջներիս... ետևն ուռել է:

Եվ բոլոր նոր նախարարների ականջների ետևն ուռած է լինում: Թագավորն էլ առանձնապես անհանգիստ չի լինում, գիտենում է, որ էդ սովորական ու անվտանգ հիվանդություն է: Միայն վերջը հրամայում է, որ ամեն մինը ով պատրաստվում է նախարար դառնալու, առաջուց իր ականջի ուռուցքը բժշկի:

Խեղճերը բժշկվում են պալատական բժիշկների մոտ, ամեն տեսակ դեղ ու դարման դնում են իրենց առողջ ականջներին ու, նամուսից խեղդված, տանում ամեն ցավ ու տանջանք:

Թագավորն էլ մին-մին գալիս է նրանց տեսության, իբրև հիվանդների, և առողջությունները հարցնելիս կարծելով, որ ականջի ուռուցքից լավ չեն լսիլ, ձենը ավելի է բարձրացնում.

— Հ՛էյ, ո՞նց է՛ք... ո՛նց...

Ձենից պատերն ու օճորքը դողում են:

— Լավ ենք, ձերդ մեծություն, շատ լավ ենք:

Թագավորը երևակայում է, որ իր թագավորության մեջ գործերը հիանալի են գնում: Ոչ ոք նրան չի ներկայանում, ոչ ոք մոտը գանգատի չի գալիս, ամենքն էլ իսկանալուց վախենում են և մի կերպ համբերում են:

Բայց մի անգամ մի գյուղացի է գալիս պալատը ու ներկայանում թագավորին: Թագավորը տեսնում է սրա երկու ականջն էլ խցան է կոխած՝ զարմանում է:

— Էդ ի՞նչ կնշանակի, ինչո՞ւ ես ականջներդ խցան կոխել,— հարցնում է գյուղացուն:

— Ի՞նչ անեմ, թագավորն ապրած կենա,— պատասխանում է գյուղացին.— դու էնպես բարձր ձեն ունես, որ խոսելիս քո ձենիցը մարդիկ իսկանում են: Ամպի նման որոտում ես, նրա համար էլ անունդ դրել են Որոտ Թագավոր:

Թագավորն սկզբում սաստիկ վրդովվում է: Հավատալը չի գալիս, թե ինքը կարող էր էդ տեսակ զարհուրելի ձեն ունենալ: Բայց երբ ամեն բան պարզվում է իր համար ու համոզվում է, բարկանում է իր նախարարների վրա, հրամայում է նրանց ամենքի ձեռն ու ոտն էլ կապոտել ու բանտարկել, իսկ գյուղացուն շինում է իր գլխավոր ու միակ խորհրդատուն: Միայն իրավունք է տալիս, որ ականջները խցանով փակի:

Դու մի ասիլ՝ թագավորը վաղուց ցանկություն է ունենում ամուսնանա ու շատ էլ խնամախոսներ է դրկել էս ու էն թագավորի աղջկանն ուզելու,

բայց ամենքն էլ մերժել են: Հիմի նոր է գլխի ընկնում, թե ի՛նչու են մերժել իրեն, վախեցել են, թե իսկանան:

Վճռում է հայտարարել իր տերության մեջ, թե ո՛վ է կարող իրեն բժշկի, և տեղն ու տեղը ինչքան ձենումը ձեն կա, գոռում է.

— Հե՛յ, ո՞վ է կարող ինձ բժշկի, ով բժշկի՝ իր քաշովը մին ոսկի կտամ:

Ձենը որոտալով ու դրըմբդրըմբալով գնում է հասնում ամեն կողմի վրա հազար վերստ: Էս դրդոցից ամպերը ժած են գալի, տակն ու վրա են լինում, և երկու շաբաթ շարունակ ամբողջ տերության վրա անձրև է գալի: Ամենահեռավոր անկյուններում էլ իմանում են թագավորի հայտարարությունը, բայց ամիսներ են անց կենում, ու ոչ մի բժիշկ, ոչ մի հեքիմ չի երևում:

Խեղճ թագավորն սկսում է հուսահատվել. հենց էդ միջոցիս հեռու աշխարհքից հայտնվում է մի կախարդ, ներկայանում է թագավորին, ասում է.

— Թագավորն ապրած կենա, մի կախարդական մագ ունես գլխիդ, էն կախարդական մագն է քո հիվանդության պատճառը:

Թագավորն ուրախանում, աշխարհքովը մին է լինում: «Ի՞նչ մեծ բան է, ասում է իր մտքումը, գլուխս վեր կանեմ, պրծանք գնաց: Էս լավ էր, էս ոեքիմին էլ մի բան կտամ կգնա, էլ ինչո՞ւ են իրեն քաշովը մին ոսկի տալի, մի բան որ առաջուց ցավիս գաղտնիքը հայտնեց»:

Հենց էստեղ հեքիմն ավելացնում է.

— Միայն մի պայման կա, որ պետք է իմանաս, թագավոր: Պետք է միանգամից գտնել ու պոկել էն կախարդված մագը: Եթե մին սխալվեցիր, նրանից ետև էլ ճար ու հնար չի լինի քո ցավին: Եվ միակ մարդը, որ կարող է էդ անել, Անլեզու աղջիկն է:

— Իսկ նա ո՞րտեղ է,— հարցնում է թագավորը:

— Նա ապրում է Աճուճ Պաճուճների աշխարհքում: Նրան ասում են Անլեզու, որովհետև ճշմարիտ էլ լեզու չունի: Էս օրվան օրից ուղիղ մի տարի, մի ամիս ու մի օր անց՝ դու նրան կտեսնես էստեղ, եթե քո տված խոսքը կատարես, իմ քաշովը մին ոսկի տաս ինձ, քո խորհրդականին էլ, իբրև դեսպան, ինձ հետ միասին ուղարկես Անլեզու աղջկա մոտ:

Թագավորը թեև իր մեջը շատ է ցավում, բայց ի՞նչ աներ. ճար չուներ, անձանոթ հեքիմին քաշովը մին ոսկի է տալիս ու իր խորորդականի հետ միասին ճանապարհ է դնում դեպի Աճուճ Պաճուճների երկիրը՝ Անլեզու աղջկա մոտ:

Էս դեպքից մի քանի ամիս անց է կենում, թագավորը մին էլ տեսնում է իր խորհրդականը ետ եկավ:

— Հապա կախարդ հեքիմն ու Անլեզու աղջիկն ո՞ւր են:— Թե՛ կախարդ հեքիմը ոտով-գլխով անհետացավ, կորավ, իսկ Անլեզու աղջկանից տեղեկություն չունեմ: Ասում են՝ գնացել է իրեն համար արհեստական լեզու շինել տա, ո՞ւր, ո՞ւմ մոտ կամ քանի ժամանակով, ոչ ոք չգիտի: Միայն կախարդը անհետանալիս էսպես կանչեց.

— Որոնեցեք, կգտնեք: Սրա մեջն է թագավորի բախտավորությունը:

— Լա՛վ, մենք էլ կորոնենք,— ասում է թագավորը:

Եվ առանց գործը ետ գցելու դուրս է գալիս իր պալատի պատշգամբն ու նորից բարձր գոռում:

— Հե՛յ, ո՞վ կարա գտնի Անլեզու աղջկանը: Ով գտնի, իր քաշովը մին ոսկի կտա մ:

Կարծես թե ճիշտ որ ամպ է որոտում: Ձենը մինչև որտեղ հասնում է՝ ամեն տեղ էլ շաբաթներով անձրև է գալիս:

Սրանից ետը էլ մի քանի ամիս անց է կենում, դարձյալ Անլեզու աղջկանից ոչ մի լուր:

Թագավորն սկսում է հուսահատվել: Եվ փոխանակ լուռ իրեն համար նստելու, ամբողջ օրը ամպի նման որոտում է ու որոտում: Հպատակների մի մասի ականջները ծանրանում են, մյուս մասինը բոլորովին խլանում է: Եվ որովոետև ոմանք վատ են լսում, ոմանք բոլորովին չեն լսում, սրանից հազար ու մի թյուրիմացություններ են առաջ գալիս, իսկ թյուրիմացություններից զանազան տուրուղմբոցներ են պատահում: Ոստիկանությունը միանգամից գլուխը կորցնում է, հա՛յ դես է վազում, հա՛յ դեն է վազում: Եվ որովհետև, թագավորության մոտ լինելով, տերության մեջ ամենախուլ մարդիկն էլ ոստիկաններն էին, ճշմարտությունը չեն կարողանում լսել, միշտ մեղավորների կողմն են պահում ու արդարներին բռնում, բանտերն են լցնում:

Թագավորը քանի գոռում է՝

— Արդարադատ եղե՛ք, արդարադատ եղե՛ք,— էնքան ավելի ու ավելի են նրանք խլանում ու ավելի մեծ անիրավություններ են անում:

Մի անգամ թագավորի պալատի առջև կանգ է առնում մի ջահել անձանոթ ու գոռում է.

— Ձենի դեղ եմ ծախս՛ւմ, ձենի դեղ եմ ծախս՛ւմ: Ով ձեն ունի՝ կրկտրի, ով չունի՝ կգտնի: Ա՛յ ձենի դե՛ղ, ա՛յ լավ ձենի դե՛ղ...

Որոտ թագավորը որ լսում է, կարծում է թե իրեն ծաղրում են, հրամայում է բռնեն մոտը բերեն էն լրբին:

Երբ բռնում են, ներս են բերում պալատը՝ բարկացած որոտում է.

— Էդ ի՞նչ էիր գոռում դու իմ պալատի առջև: Ի՞նչ ձենի դեղ ես ծախում... Տո՛ւյց տուր հապա՝ տեսնեմ ո՞րն է քո ձենի դեղը...

— Ահա իմ ձենի դեղը, թագավորն ապրած կենա: Համեցեք փորձիր, տե՛ս՝ ճշմարիտ եմ ասում թե չե:

Ասում է անձանոթն ու իր արկղից մի տեսակ մանր հաբեր է հանում, դնում թագավորի սեղանի վրա:

Թագավորը նայում է սրան, ոտից-գլուխ չափում: Շորերին է նայում՝ տղա է, բայց դեմքը, շարժումները, ձենն ու քնքշությունը միանգամայն կանացի են:

— Անունդ ի՛նչ է:

— Անունս Անլեզու է: Իհարկե, տեսնում ես, թագավոր, որ մի քիչ սխալ անուն են տվել ինձ: Գուցե ավելի պատշաճ էր, որ երկար լեզվանի կոչեին, բայց եղածը եղած է...

Եվ առանց քաշվելու, որ ինքը գտնվում է ոչ թե փողոցում, այլ թագավորի պալատում, սկսում է կոկորդովը մին գոռալ.

— Ա՛յ ձենի դե՛ղ, լա՛վ ձենի դե՛ղ, ով ունի՝ կկտրի, ով չունի՝ կգտնի՛...

Թագավորի ծիծաղը պրծնում է:

— Հապա,— ասում է, —եղ քո ձենի դեղը բե՛ր, մի փորձեմ տեսնեմ:

Առնում է մինը կուլ տալի, և ո՛վ զարմանք, ձենի կեսը կորչում է: Սրանից ետը թե կարող ես, դե բռնի Որոտ Թագավորին: Ոնց որ սոված հավը կուտին վրա ընկնի, վրա է ընկնում էս հաբերին ու կուլ է տալիս իրար ետևից: Կուլ է տալիս վերջացնում: Ետ է դառնում որ մի բան ասի, չորս կողմի կանգնածները ձենը չեն լսում, ենքան կտրած է լինում: Չեն կարողանում լսել, մինչև ականջները բերնին չեն մոտեցնում:

Թագավորը ուրախությունից հրամայում է, որ իր ամբողջ տերության մեջ տոն կատարեն, խաղեր ու հրավառություններ սարքեն, ուտելիքներ ու զինի բաժանեն ժողովրդին:

— Իսկ դու ի՞նչ ես ուզում, հրաշալի անձանոթ,— դիմում է թագավորը իրեն բժշկող երիտասարդին:— Ինչ որ ուզես, պետք է ստանաս, թեկուզ թագավորությանս կեսը:

— Ես էն եմ ուզում, որ քո պալատում մի սենյակ տաս ինձ և հաց ու ջուր, որ ապրեմ, ոչով էլ ինձ մոտ չմտնի, նույնիսկ դու, թագավոր: Ահա իմ բոլոր ուզածը:

— Էդքա՞ն,— զարմանում է թագավորը:— Շատ քիչ է: Բայց թո՛ղ էդպես լինի, ինչպես ուզում ես:

Սրանից հետո էլ թագավորի ձենը էնքան է նվազում, պալատականները չեն կարողանում լսել, մանավանդ որ խուլ են լինում: Հետզհետե նրանց ականջներն էլ բժշկվում են, և ամենքն էլ սկսում են խոսել էնպես, ինչպես թագավորն է խոսում՝ հազիվ լսելի շշուկով, և կարճ միջոցում էս տերության մեջ շշուկը դառնում է խոսելու ընդունված ձևը:

Մենակ թագավորի պալատում ապրող անձանթն էր, որ հեշտ էր լսում թագավորին ու մենակ նա էր, որ չէր շշնջում, չէր իջեցնում իր հնչուն ձենը խոսելու ժամանակ, ում հետ էլ լիներ:

Ժողովուրդը սկսում է հետաքրքրվել, թե արդյոք նրա լեզուն էլ իրենց լեզվի նման լեզու է, թե չէ: Էս հետաքրքրությունը մեծանում է մանավանդ մի դեպքից հետո, երբ մինը անձանթին խնդրում է, թե՝

— Հապա մի քո լեզուն ցո՛ւյց տուր, տեսնենք ընչից է շինած:

Էս ասելն է լինում: Անձանթը բարկանում է, լաց է լինում, փախչում է ու մտնում իր սենյակը, փակվում ու հայտնում է, թե էլ երբեք դուրս չի գալ, որ մյուս անգամ էլ չասեն, թե՝ լեզուդ ցո՛ւյց տուր:

Էս դեպքի մասին տեղեկացնում են նախարարին: Նախարարը գնում է անձանթի մոտ, ասում է.

— Ինչո՞ւ ես բարկանում, ինչո՞ւ ես էդպես անում: Ուզում են լեզուդ տեսնեն, դու էլ հանի՛ր ցույց տուր, ահա՛ էսպես:

Ու լեզուն հանում է:

Անձանթը ակամայից կրկնում է նույն բանը, հանկարծ լեզուն բերանից վեր է ընկնում, կտոր-կտոր լինում, ջարդվում, ոնց որ թե կավից լիներ շինած:

Նախարարը զարմանքից միառժամանակ մնում է տեղը քար կտրած:
Ապա ուշքի գալով ձեռքով զարկում է ճակատին ու գլխապատառ վազում
է թագավորի մոտ:

— Թագավորն ապրած կենա, բա չե՞ս ասիլ, որ Անլեզու աղջիկը հայտնվել
է: Հենց էսօր լրանում է մի տարին, մի ամիսն ու մի օրը, որ գուշակեց
կախարդ հեքիմը, նա հայտնվել է:

Պալատը տակն ու վրա է լինում: Մարդիկ խոնվում են Անլեզու աղջկա
սենյակի դռան առջև, ուզում են անպատճառ ներս մտնեն ու տեսնեն
իրենց աչքով: Չուր է թագավորը կանչում

— Չի կարելի մտնել նրա մոտ: Մինչև անգամ ես էլ չեմ կարող, խոսք եմ
տվել...

Բայց հիմի էլ ո՞վ էր կարողանում լսել թագավորի ձենը: Տեսնում են՝ ոնց է
շրթունքները շարժում, ձեռին-նոտին անում, իսկ թե ինչ է ասում, չեն
իմանում:

Էստեղ հանկարծ դռները բացվում են, ու ամենքը մնում էն հիացած:
Սենյակի մեջտեղը, մարգարտակար ու գոհարագարդ զգեստով, ճոխ
մազերն արձակ, ոսկու դեզի վրա հանգիստ թինկը տված մի ջահել
գեղեցկուհի, հովհարը ձեռին իրեն հով է անում:

Ոսկու դեզը նույն մեծության, ինչ որ թագավորը տվել էր կախարդ
հեքիմին:

Թագավորն ընկնում է գեղեցկուհու ոտքերը ու գլուխը խոնարհում
ծնկներին: Գեղեցկուհին թագավորի գլխից հանում է կախարդական
մազը, որ հանելուն պես էրվում է մատների մեջ:

— Շնորհակալ եմ, անուշ աղջիկ: Շնորհակալ եմ, իմ թագուհի,— կանչում
է թագավորը մի էն տեսակ դուրեկան ձենով, որ մինչև էն օրը ոչով չէր
լսած կյանքում:

— Ես էլ եմ շնորհակալ, Որոտ Թագավոր, իմ անգին ամուսին,—
պատասխանում է աղջիկը:

Եվ հենց որ թագավորը բժշկվում է, նույն բույսերն ընկնում է և էն կախարդանքը, որ գեղեցիկ աղջկանը գրկել էր լեզվից: Եվ ամեն բան կատարվում է էնպես, ինչպես գուշակած է լինում Անլեզու աղջկանը արհեստական լեզու տվող կախարդը:

Էստեղ մեջ է մտնում թագավորի խորհրդական երբեմնի գյուղացին: Ասում է.

— Ահա է՛ս էր ձեր ճակատագիրը: Դուք պետք է ամուսիններ դառնայիք ու սիրով կապվեիք: Այժմ ժամանակ է, որ ես հեռանամ...

— Չէ... ինչո՞ւ... ինչո՞ւ... — կանչում է թագավորը:

Բայց չնայելով թագավորի կանչելուն, խորհրդականը դառնում է մի պստիկ կայտառ թզուկ, թռչում ընկնում է ոսկու դեզի մեջն ու անհետանում:

Բանից դուրս է գալիս, որ նա էլ կախարդների օգնականն է եղել:

Ուրախ ու գոհ Որոտ Թագավորն ու գեղեցիկ աղջիկը մեծ հարսանիք են սարքում, ամուսնանում են իրար հետ: Թագավորը ներում է իր նախարարներին ու վերադարձնում է իրենց նախկին պաշտոնները:

Ամենքն էլ ուրախանում են, մանավանդ էլ իլանալու վտանգ չկար: Թեև մարդիկ շնջում էին.

— Մի՛ վախենաք, նրանք միշտ էլ խուլ կմնան: Կապրենք, կտեսնենք:

ԼԵԶՈՒՆ ԿՏՐԱԾ ԾԻՏԻԿԸ

(ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ)

Վաղուց պատահած բան է... Ասում են՝ մի չար պառավ ուզում է ճերմակեղենը օսլայի, մի քիչ օսլա է դնում ամանի մեջ:

Հարևանի ձեռնասովոր ծիտը գնում է օսլան կոցահարում: Պառավը վրա է հասնում:

— Ա՛յ դու անպիտան արարած...— բարկանում է վրեն ու բռնում է լեզուն կտրում:

Ծիտիկը թռչում է գնում: Հարևանուհին լսում է, որ իր սիրելի ծիտիկի լեզուն կտրել են: Սաստիկ վշտանում է. վեր է կենում իր մարդու հետ ճամփա է բռնում, սար ու ձոր ընկնում, որ իմանա, թե ո՛ր կողմը թռավ իր ծիտիկը:

Մարդ ու կնիկ գնում են ու ձեն տալի:

— Ո՞րտեղ է լեզուն կտրած ծիտիկը: Լեզուն կտրած ծիտիկը ո՞րտեղ է կենում:

Վերջապես գտնում են ծիտիկի տունը:

Ծիտիկը որ տեսնում է իր հին տերն ու տիրուհին իրեն տես են եկել, ուրախանում, աշխարհքով մին է լինում: Ներս է հրավիրում, շնորհակալություն է անում առաջվա տեսած լավությունների համար ու պատիվ է տալի: Սեղան է բաց անում, էնքան ձուկն ու գինի է լցնում, որ էլ դատարկ տեղ չի մնում: Կինը, որդիքն ու թոռներն էլ ոտի վրա ծառայում են:

Վերջը ինքն էլ բաժակը մի կողմն է շարտում ու վեր կենում ծտավարի պար գալի: Ու եղպես ուրախ անց են կացնում ամբողջ օրը: Իրիկունը որ ընկնում է, պառավները խոսք են բաց անում, թե իրենց տուն գնալու ժամանակն է: Էստեղ ծիտիկը գնում է երկու ուռի զամբյուղ է բերում, ասում է.

— Ա՛յ, էս երկու զամբյուղը, մինը թեթև, մյուսը ծանր, որը կուզեք՝ ընտրեցեք ձեզ համար:

Հյուրերը, թե՛

— Մենք պառավ մարդիկ ենք. բեր մեզ թեթևը տուր, ավելի լավ է, հեշտ կտանենք, ծանրն ի՞նչ ենք անում:

Առնում են թեթև զամբյուղն ու վերադառնում տուն: Տանը ասում են.

— Բեր մի բաց անենք, տեսնենք ի՞նչ կա մեջը:

Բաց են անում ի՞նչ են տեսնում՝ էլ ոսկի, էլ արծաթ, էլ անգին քար, էլ թոփերով մետաքսեղեն... Էն տեսակ մի բան, որ իրենց օրում իսկի մտքներովն էլ չեն անցկացրել: Քանի հանում են, էնքան ավելի շատ է մնում մեջը:

Անվե՛րջ-անհատնում:

Ու միանգամից հարստանում են:

Էս բանը լսում է ծիտիկի լեզուն կտրող չար պառավը: Նախանձում է հարևանների բախտին: Հարց ու փորձ է անում, թե որտեղ է կենում լեզուն կտրած ծիտիկը, տեղն ու ճամփեն սովորում է:

— Ես էլ կերթամ ծիտիկի մոտ,— ասում է ու ճամփա ընկնում:

Գնում է գտնում: Դարձյալ ծիտիկը երկու զամբյուղ է բերում ու ասում.

— Ահա երկու զամբյուղ, մինը ծանր, մյուսը թեթև, որն ուզում ես, ջոկի քեզ համար:

Պառավը միտք է անում՝ որ միջի գանձն ինչքան շատ լինի, զամբյուղն էլ էնքան ծանր կլինի, ասում է՝ բեր ծանր զամբյուղը տուր ինձ:

Շալակում է ծանր զամբյուղն ու ճամփա ընկնում դեպի տուն:

Զամբյուղը քարի պես ծանր է լինում, տանելը դժվար: Տնքալով տանում է:

Ծիտիկները ետևից մտիկ են անում ու ծիծաղում:

Տանում է տուն: Տանում է, ազահ-ազահ բաց է անում:

Բաց է անում թե չէ՝ աղմուկով դուրս են թափում այլանդակ–անճոռնի չար ոգիները, տեղն ու տեղը խեղդում չար պառավին:

ԱՍՏՂԵՐԻՑ ԻՋԱԾ ԿԻՆԸ

(ՀՆԴԿԱԿԱՆ)

Հին ժամանակները, երբ դեռ Հնդկաստանում չէին երևացել սպիտակ մարդիկ իրենց հրացաններով, երբ դեռ նրա ճոխ ու ընդարձակ հովիտներում խաղաղ արածում էին գոմեշների երամակները, երբ դեռ աստղերն էլ մոտ էին երկրին ու չքնաղ, կենդանի արարածներ էին, և հաճախ իջնում էին մարդկանց մոտ, ահա էն ժամանակներից են պատմում:

Էն ժամանակները կովի գետի ափին ապրում էր մի ջահել որսկան: Նա սիրում էր կարմիր ծաղիկներն ու կապույտ երկինքը: Եվ մինչդեռ ուրիշները կաշվե քաճկոններով էին որսի գնում, նա կարմիր հուլունքներով զարդարած կոշիկներ էր հագնում, երեսը նախշում էր կարմիր շերտերով ու շրջանակներով, ինքն էլ էնպես վառ ու նախշուն գուգվում–զարդարվում, ինչպես վառ ու նախշուն գուգված են երկինքն ու երկիրը: Մազերի մեջ էլ միշտ կրում էր կարմիր կարապի փետուր, դրա համար էլ նրան կանչում էին Բարձր փետրավոր:

Մի անգամ իր նետ ու աղեղով զինված Բարձր փետրավորը գնում էր անտառով: Մի կանաչ բացատում նկատեց մի հետք՝ մանր ոտնատեղեր, որ երբեք չէր տեսել իր կյանքում: «Ի՛նչ արարած է սա արդյոք, ո՞ր տեղից է եկել և ո՞ւր է գնացել»,— զարմացած հարց տվեց ջահել որսկանը: Էն հետքը բռնեց ու գնաց: Ավելի զարմանքը մեծացավ, երբ տեսավ հետքը շրջան անելով եկավ էլի էնտեղ, որտեղից սկսել էր ու գնացել:

— Ինչ ուզում է լինի, պետք է իմանամ ինչ արարած է սա,— վճռեց ու պառկեց էն շրջանի մեջ բարձր խոտերում ու ծաղիկներում և մտածում էր անհայտ արարածի ու նրա ոտնատեղերի վրա՝ հայացքով խորասուզված կապույտ երկնքի մեջ:

Մին էլ նկատեց՝ հենց իր վերևում, երկնքի խորքում, մի փոքրիկ կետ: Սկզբում արծվի տեղ ընդունեց, բայց հետզհետե իջնելով մեծացավ, մեծացավ կետը, ու մին էլ տեսավ՝ մի զամբյուղ իջավ երկնքից: Թփերի ետևից նայեց, զամբյուղից դուրս եկան տասներկու հրեղեն-փարեղեն աղջիկներ՝ հագած երկնակապույտ ծփծփուն թափանցիկ հագուստներ: Զամբյուղից դուրս եկան մինը մյուսի ետևից և դալարի ու ծաղիկների մեջ սկսեցին պարել ու երգել, երգել էն տեսակ հրաշալի երգեր, որ Բարձր փետրավորը իր օրում երբեք չէր լսել:

Էստեղ Բարձր փետրավորը էլ չկարաց համբերի, իր թաքստից դուրս թռավ, ընկավ նրանց շրջանը ու բացականչեց.

— Թողե՛ք, թողե՛ք, ես էլ երգեմ ու պարեմ ձեզ հետ... Աղջիկները վախից ճչացին, վազեցին դեպի իրենց զամբյուղը, իրար ետևից թռան զամբյուղի մեջ, ու զամբյուղը արագությամբ վերացավ դեպի երկնքի խորքը ու հետզհետե փոքրանալով, անհետացավ, կորավ երիտասարդ որսկանի աչքից:

Երիտասարդը վերադարձավ իրենց խրճիթը: Մերը նրա համար գոմեշի միս էր խորովել, բայց չկարաց ուտի, ուշք ու միտքը էն տասներկու աղջիկների հետ գնացել էր դեպի երկինք:

Շատ խնդրեց մերը, որ պատմե, թե ինչ է պատահել: Սկզբում չէր ուզում, բայց վերջը պատմեց ամեն բան ու հայտնեց, որ չի հանգստանալ, մինչև էն աղջիկներից մինը կին չբերի իրեն:

— Դրանք անպատճառ աստղաբնիկներից են,— ասավ որսկանի մերը, որ նշանավոր կախարդ էր:— Դու ավելի լավ կանես մեզանից մի հնդիկ աղջիկ ուզես քեզ համար կին: Էլ մի մտածիր աստղաբնակ աղջիկների վրա, թե չէ գլխիդ մի փորձանք կբերես:

— Ոչ մի դժբախտություն ու ոչ մի դժվարություն ինձ չեն վախեցնում, միայն թե կարենամ Աստղաբնակ աղջկանը ինձ կին առնեմ,— պատասխանեց որդին:— Եվ ես պետք է հասնեմ նրան, թեկուզ էդ քաշի մինչև աշխարհքի վերջը:

— Եթե հաստատ եղպես ես վճռել, թո՛ղ քո ասածը լինի,— ասավ մերը ու մյուս առավոտը մի կտոր արջամկան մորթի կարեց տղի գլխի փետուրին, խրատ տվեց ու էնպես ճանապարհ դրեց դեպի կախարդական շրջանը:

Շրջանը մտնելուն պես երիտասարդը դարձավ արջամուկն ու խոտերի մեջ տապ արավ, սպասեց:

Մի ժամանակ դարձյալ նկատեց նույն կետը երկնքի խորքում: Հետզհետե մեծացավ կետը, իջավ-իջավ ու վերջապես իջավ գետնին, էլի նույն տեղը:

Աղջիկներից մեծը ուշադրությամբ դիտեց չորս կողմը՝ արևելք, արևմուտք, հյուսիս ու հարավ:

— Կարծես էսօր էստեղ մարդ չկա,— ասավ նա ու բոլորը զամբյուղից դուրս թռան: Հենց ուզում էին սկսեն իրենց պարը, որ փոքր աղջիկը արջամկանը նկատեց ու ցույց տվեց մեծին:

— Շո՛ւտ, շո՛ւտ, փախե՛ք էստեղից,— ճչաց մեծը.— հասարակ արջամուկը երբեք չէր համարձակվի մտնել մեր նվիրական շրջանը: Արջամկան կերպարանքի տակ անշուշտ մի կախարդ է թաքնված:

Բարձր փետրավորը վրա չհասցրեց գոնե մի խոսք ասի կամ իրենից ձգի արջամկան մորթին, որ զամբյուղն արդեն՝ թռչում էր երկնքում:

Երիտասարդը տուն վերադարձավ սաստիկ տխուր ու կոտրված:

— Մի՛ հուսահատվիր, ո՛րդիս,— ասավ մերը:— Մսեղեն մի՛ ուտիլ, էդ շատ է վնասում մեզ ու փչացնում է մեր հմայքները: Գնա՛, եթե սով զգաս, մորի կեր միայն:

Ապա թե մի մկան բեղի ծեր կարեց որդու գլխի կարմիր փետուրին ու ճանապարհ դրեց:

Սոված, ճանապարհին մորի ուտելով հասավ ու կախարդական շրջանը մտավ երիտասարդը: Մտավ թե չէ, մուկ դարձավ, բարեկամացավ մի մկան ընտանիքի հետ ու իջավ նրանց բունը: Մկների մերը խոստացավ ամեն բանում օգնել նրան:

Ահա նորից երկնքից իջավ խորհրդավոր զամբյուղը: Մեծ քույրը դարձյալ դուրս մեկնվեց զամբյուղից ու սկսեց դիտել չորս կողմը. Հարավ նայեց, հյուսիս նայեց, արևելք նայեց, արևմուտք նայեց, ներքև՝ գետնին նայեց:

— Էստեղ, մարդ չկա,— ասավ. — արջամուկն էլ չեմ տեսնում, բայց դարձյալ պիտի զգույշ լինենք:

Եվ ահա դուրս եկան նրանք ամենքը, պար բռնեցին ու սկսեցին երգել ու զարկել փոքրիկ թմբուկները, որ օձի կաշվից էին շինած: Էսպեսով հասան հենց մկան բնին, մեծ քույրը ձեռքը վեր բարձրացրեց, բոլորը միասին կանգ առան ու շունչները պահեցին: Ապա թե ոտով գետնին զարկեց, ականջ դրեց ու ասավ.

— Էստեղ առաջվա նման խուլ չի հնչում: Երևի էսօր օտար հյուր կա մկների մոտ:— Նորից գետինը դոփեց ու կանչեց.

— Դո՛ւրս եկեք, երևացեք դո՛ւք, փոքրիկ դավաճաններ՝ ո՛ր, թե չէ ձեր բունը կքանդենք:

Բայց մեր մուկը արդեն անցք էր փորել, որ դուրս էր գալիս ուղիղ հենց շրջանագծի մյուս կողմը: Եվ մինչդեռ աղջիկները նրան շրջանի ներսն էին որոնում, նա իր ճուտերով արդեն փախչում էր շրջանից դուրս մարգերում:

Աղջիկները վազեցին ետևներից, որ սպանեն մկներին, ամենքը վազեցին, բացի փոքրը, որ չէր կարող սպանել՝ ինչ ուզում էր լիներ: Էս ժամանակ Բարձր փետրավորը դուրս եկավ մկան բնից, առավ իր մարդկային կերպարանքը, մոտեցավ աղջկանը, բռնեց նրա երկու ձեռքից ու ասավ.

— Արի գնանք մեր տունը, սիրուն աղջիկ, ու եղի՛ր իմ կինը: Էնտեղ պար կբռնես հնդիկ աղջիկների հետ, ես որս կանեմ, կբերեմ քեզ համար, մերս կեփի ու տունը կկառավարի, և դու մեզ մոտ ավելի երջանիկ կլինես, քան Էնտեղ՝ երկնքում:

Աղջիկը կամավորվում էր:

Երկնային աղջիկները եկան հավաքվեցին, շրջապատեցին իրենց քրոջը, սկսեցին աղաչել, որ Էնպես բան չանի, նորից իրենց հետ գնա վերև երկինք՝ իրենց տունը, բայց նա նայեց, նայեց երիտասարդին ու ասավ.

— Կգամ քեզ հետ, գնանք, ուր որ ուզում ես:

Մնացած քույրերը ցավալի լացով ու սուգով բարձրացան դեպի երկինք, անհետացան կապուտակ երկնքում, իսկ Բարձր փետրավորը իր Աստղկնոջը բերեց իրենց վրանը Կովի գետի ափերին: Իր երկնային հարսին տեսնելով, շատ ուրախացավ երիտասարդ որսկանի մերը, բայց որդու ականջին շշնջաց.

— Երբեք չհեռանաս քո կնոջից, եթե ուզում ես դրան պահես, ուր որ գնաս, հետո տար անբաժան:

Էնպես էլ արավ երիտասարդ որսկանը: Իր կնոջ համար էլ նետ ու աղեղ շինեց ու միշտ հետը որսի էր տանում, բայց կինը երբեք չէր հոժարում նետ արձակելու, երբեք չէր ուզում սպանի, ինչ շունչ կենդանի ուզում էր լինել, և երբեք որսի միս չէր ուտում, եթե սպանում էին ուրիշները: Նա անտառներում ու մարգագետիններում միայն մոռ, մորի, հաղարջ և ուրիշ պտուղներ էր քաղում ուտում, մին էլ բրինձ: Էսպես էր ապրում:

Մի անգամ էլ, երբ կինը զբաղված էր իր ձեռագործով և փետուրներից ասղարուր աստղեր էր շինում իր տոնական զգեստի վրա, իսկ որսկանի մերը գյուղի մյուս ծերին զրույց էր անում իր ծանոթների վրանում, որտեղից որ էր ներս թռավ մի փոքրիկ դեղին թռչնակ, վեր եկավ Բարձր փետրավորի ուսին ու ականջին ծլվլաց.

— Ձեր մոտիկ լճի վրա վեր է եկել վայրի կարապների երամը: Եթե չուշանաս, շուտ հասնես և զգույշ մոտենաս, կարող ես նրանցից բռնել, թե չէ՝ ուր որ է կթոչեն: Միայն կնոջդ չիմացնես: Կարմիր կարապները կանանց տանել չեն կարող: Ձեռաց հոտը կառնեն, թեկուզ մի մղոնի վրա, ու կթոչեն:

Բարձր փետրավորը ոչ թե կարմիր կարապ չէր տեսել իր օրում, այլ չէր էլ լսել, թե կարմիր կարապ կլինի: Իր գլխի կարապի կարմիր փետուրն էլ

ինքն է ներկել: Մտիկ արավ, տեսավ կինը զբաղված է իր ձեռագործով ու գլուխը քաշ արած աստղեր է ասեղնագործում, կամաց դուրս սահեց, մտածելով, թե էնպես շուտ կվերադառնա, որ նա իսկի չի իմանալ, թե երբ գնաց, երբ եկավ: Բայց դուրս գնաց թե չէ, վրանը ներս թռավ էն դեղին թռչնակը, թառ եղավ կնոջ ուսին ու ականջի տակին սկսեց երգել մի հրաշալի երգ, թե ինչպես են ապրում նրա քույրերն էնտեղ երկնքում: Ու չքնաղ կինը, որ մի ժամանակ աստղերի վրա էր ապրել, հիշեց երկնային կյանքն ու իր անցած երջանկությունները, մոռացավ երկրային ամեն բան, վեր կացավ, քամու նման թռավ դեպի նվիրական շրջանը, հենց էնտեղ հասավ, որ քույրերը իջնում էին երկիրը: Տեսնելով իրենց քրոջը՝ շրջապատեցին ու սկսեցին աղաչել, որ իրենց հետ վերադառնա երկինք — տուն:

— Բայց Բարձր փետրավորը լավ մարդ է ու ինձ շատ է սիրում, ի՞նչպես թողնեմ նրան,— ասավ աղջիկը:

Մեծ քույրը տեսնելով, որ փոքրը դժվարանում է թողնել ամուսնուն, ասավ.

— Դե մնա , եթե չես կարող բաժանվել նրանից, բայց խնդրում եմ, գոնե մի ժամով մեզ հետ երկինք բարձրացիր մեր հորը տեսության: Էն օրվանից ինչ դու հեռացել-իջել ես երկիր, նա շարունակ դարդ է անում:

Չէր կամենում գնալ փոքր քույրը, բայց էնքան էր հորը կարոտել, որ անունը լսելուն պես մտավ խորհրդավոր զամբյուղը մի անգամ էլ նրան տեսնելու համար: Հեր ու աղջիկ որ իրար տեսան, երկուսն էլ շատ ուրախացան ու խոսեցին, խոսեցին, էնքան խոսեցին, որ կապուտակ երկինքը մթնածոռեց, ու աղջիկը հիշեց, որ ուշացել էր, պետք է նորից իջներ երկիր, իր ամուսնու մոտ:

— Էդ երբեք չի լինի,— ասավ հերն աղջկանը. փակեց նրան մի մեծ սպիտակ ամպի մեջ ու հայտնեց, թե դուրս չի թողնելու էն ամպից, մինչև չի խոստանա, որ էլ չի վերադառնալ երկիր: Աղաչեց, պաղատեց աղջիկը, բայց իզուր: Ապա թե լաց եղավ, ու սկսեց արտասվել, արտասուք թափել էնքան առատ, որ սպիտակ ամպն էլ մթնեց ու սկսեց արտասուք թափել

նրա հետ: Հերը տեսավ, որ եթե շարունակի փակած պահել, աղջիկն արտասուքով կողողի երկիրը, բաց թողեց:

— Ի՞նչ անեմ,— ասավ,— որ մնաս մեզ մոտ ու երջանիկ ապրես:

— Իմ ամուսնուն էլ բեր երկինք,— պատասխանեց աղջիկը:

Ու երկիր իջեցրեց նվիրական զամբյուղը երկնային ծերունին:

Բայց ի՞նչ եղավ Բարձր փետրավորը:

Լճի ափը գնաց Բարձր փետրավորը, տեսավ կարմիր-կարմիր կարապների մի գեղեցիկ բազմություն: Երկուսին սպանեց, մնացածը փախան: Սպանած կարապներն առավ, շտապեց վրանը: Եկավ տեսավ ձեռագործը կիսատ ընկած ու կինը չկա: Սկսեց կանչել, պատասխան չկա: Սպանած կարմիր կարապներն ուսով գցած վրանից դուրս վազեց դեպի խորհրդավոր շրջանը՝ էնտեղ էլ չկար:

Վճռեց հենց էնտեղ էլ մնալ ու սպասել նրա վերադարձին, թեկուզ մինչև աշխարհի վերջը: Ընկավ գետին, խոտերի մեջ պառկեց ու հայացքը աստղերին սևեռած նայեց, նայեց մինչև հոգնեց, քունը տարավ:

Առավոտը վաղ աչքը բաց արավ, խոտերի մեջ լսեց մի շրշյուն, մտիկ տվեց՝ կողքին ծանոթ զամբյուղը: Վեր թռավ ու խենթի նման, սպանած կարապներն էլ ուսին, ընկավ զամբյուղը: Տեսավ զամբյուղը դատարկ, մեջը ոչ ոք չկա, ու մինչև ուզեց դուրս գա, արդեն անցել հասել էր երկնքի ու երկրի մեջտեղը ու արագ սլանում էր դեպի վեր: Սլացավ, սլացավ, վերջապես հասավ Աստղերի աշխարհքը, որտեղ սպասում էր իրեն սիրելի կինը: Կնոջ հերը նրանց մի սքանչելի կապույտ վրան նվիրեց: Էն կապույտ վրանում նրանք ապրում էին երջանիկ: Բարձր փետրավորը միառժամանակ, հարբած երկնային վայելքներով ու հրեղեն կնոջ սիրով, կատարելապես երջանիկ էր, բայց կամաց-կամաց սկսեց ձանձրանալ ամպեղեն պտուղներից, որոնցով սնվում էին Աստղերի աշխարհքում նրանց բնակիչները, սկսեց կարոտել հաստատուն կանաչ դաշտերին, որսերին, ու թախանձեց կնոջ հորը, որ բաց թողնի իրեն իր կնոջ հետ միասին նորից դեպի երկիր:

— Ոչ, անկարելի է,— պատասխանեց կնոջ հերը,— թե թողնեմ, էլ երբեք չեմ տեսնիլ նրան: Դու էլ մնա՛ մեզ մոտ ու շուտով կմոռանաս ձեր տխուր երկիրը:

Երիտասարդ որսկանը պատասխանի փոխարեն հազավ իր սպանած կարմիր կարապներից մեկի գույգ թևերը, մյուսի գույգ թևերն էլ կնոջը տվեց ու վար ճախրեցին Աստղերի աշխարհքից դեպի ցած, նորից իջան երկիր, իրենց դաշտերը, իրենց վրանը, ուր Բարձր փետրավորի պառավ մերը ողբում էր իրենց կորուստը:

Երբ տեսավ վերադարձան, անսահման ուրախացավ պառավ մերը, ուրախացան ամենքը գյուղում, մեծ խնջույք սարքեցին, ուրախություն արին ու երկար, երկար երգեցին ու պարեցին:

Որսկանի Աստղ-կինն էլ վերջացրեց իր պատրաստած աստեղագարդ տոնական զգեստը, հազավ, մտավ հնդիկների շարքը և պարում, երգում էր նրանց հետ: Էլ երբեք չվերադարձավ էն շրջանը, ուր իջնում էին իր հրեղեն քույրերը: Ապրում էր պտուղներով ու հացահատիկներով, որովհետև չէր սիրում սպանել, բացի մեկից, էն փոքրիկ դեղին թռչնակից:

Մի անգամ էլ, երբ ուրիշ կողմ էր Բարձր փետրավորի ուշքը, նորից ներս թռավ էն փոքրիկ դեղին թռչնակը, թառեց կնոջ ուսերին ու սկսեց շշնջալ, բայց կինը բռնեց, նրա վիզը ոլորեց: Էն էր ու էն, էն օրվանից էլ չեկավ, չերևաց թևավոր փորձիչը: Եվ էն ճոխ հովտում, Կովի գետի ափին իրենց խաղաղ վրանում, անբաժան ու երջանիկ իրար հետ ապրում էին ջահել որսկանն ու աստղերից իջած կինը:

ՄԱՐԴԱԿԵՐԻ ԱՂՋԻԿՆ ՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՎՈՐ ՎԱՐՊԵՏԸ

(ԻՏԱԼԱԿԱՆ)

Լինում է չի լինում, լինում է մի թագավոր, ունենում է երկու որդի, մինը բարի, մյուսը չար: Բարին լինում է մեծն ու ժառանգը: Էս բանը դուր չի

գափ չտր եղբորը, մտածում է՝ մի կերպով ազատվի բարի եղբորից, որ ժամանակին ինքը թագավոր դառնա: Մի օր ասում է.

— Արի գնանք որսի: Թե՛ գնանք:

Գնում են: Մտնում են անտառի խորքը: Որ մտնում են անտառի խորքը, թիկնապահները ետ են ընկնում ու երկու եղբայր մնում են մենակ: Որ մնում են մենակ, էս չար եղբայրը սուրը հանում է, խրում է բարի եղբոր թիկունքը ու, կարծելով թե արդեն սպանեց, վերադառնում է պալատը, իբրև թե բան չի պատահել: ձերը հարցնում է.

— Եղբայրդ ի՞նչ եղավ:

— Ա՛խ,— ասում է,— ձերդ մեծություն, էնպես մի դժբախտություն պատահեց որ... գազանները եղբորս կերան...

Խեղճ հերը աղի արտասուք է թափում, լաց ու սուգ է անում, դարդից հիվանդանում է մեռնում, ու չար որդին տեղը նստում է թագավոր:

Սրանց էստեղ թողնենք, գնանք հիմի տեսնենք՝ ինչ եղավ բարի եղբայրը:

Բարի եղբայրը անտառի խորքում ուշքի է գալի, սկսում թառանչել ու օգնություն կանչել:

— Օգնեցե՛ք, ո՛վ աստված սիրողներ... օգնեցե՛ք... ճյուղերը ջարդոտելով, խոտերը խշխշացնելով, մինը առաջ է գալի, տարածում է երկար ճանկերով մազոտ ձեռքերը, վեր է քաշում թագավորի տղին ու հետը փշփշոտ լեզվով մեջքի արյունը լիզում է, հետը խուլ մոմռում.

— Օ՛ֆ, ի՛նչ համով է... օ՛ֆ, ի՛նչ համով է...

Էս խոպոտ ձենից թագավորի տղի հոգին մարում է: «Վա՛յ ինձ,— ասում է,— մարդակերի ճանկն եմ ընկել»: Դու մի՛ ասիլ, ճշմարիտ որ, ընկած է լինում մարդակերի ճանկը:

Մարդակերը սրան մի բոխչի նման կռնատակն է անում ու ճամփա ընկնում դեպի իր քարանձավը:

Լոք-լոք անելով մի քանի բուսական հասնում է քարանձավի դուռն ու ծեծում.

— Դուռը բաց արա, աղջիկ ջան, դուռը բաց արա, տես քեզ համար ինչ եմ բերել...

Աղջիկը որ դուռը բաց է անում, որ տեսնում է ուշաթափված ու արյունաթաթախ թագավորի տղին, խղճահարվում է, ասում է.

— Էստեղ ի՞նչ լավ բան կա որ... Չես տեսնո՞ւմ արդեն մեռած է... թող տանեմ դեն գցեմ...

— Ասենք ճշմարիտ ես ասում, արդեն դիակ է... Տար դեն գցիր, իսկ ես էլի կգնամ որոնելու,— ասում է հրեշ հերն ու ձեռաց անհետանում:

— Ո՛ւ... ո՛ւ...— միայն մոնչյունն է լսվում հեռվից:

Հերը հեռանում է թե չէ, աղջիկը վազում է, պահարանից մի դեղ է հանում, բերում է քսում տղի վերքին: Տղեն աչքը բաց է անում, ասում է.

— Օ՛ֆ, էս ի՞նչ շատ եմ քնել:

Ու տեսնելով կողքին կանգնած աղջկանը՝ հարցնում է.

— Դու ո՞վ ես, սիրուն աղջիկ:

— Ես մարդակերի աղջիկն եմ, բայց ինձանից մի՛ վախենար... իսկ դու ո՞վ ես...

Թագավորի տղեն նոր հիշում է ու գլխի ընկնում, թե որտեղ է ընկել, հայտնում է, թե ինքն ով է, պատմում է իր գլխին եկածը ու խնդրում է աղջկանը, որ թողնի իրեն՝ գնա իր հոր մոտ:

— Քեզ ու քո հորը սարեր ու ձորեր են բաժանում,— պատասխանում է աղջիկը:— Չես կարող նրան հասնես: Ճամփին կբռնի իմ հերը, երկու պատառ կանի, կուտի քեզ: Էստեղից անփորձանք դուրս գալու գնալու համար պետք է ունենալ իմ հոր մատի կախարդական մատանին: Ես նրա

մատից քնած ժամանակը կհանեմ էն կախարդական մատանին, միայն մի պայմանով, որ խոսք տաս միասին փախչենք ու ամուսնանաս ինձ հետ:

Թագավորի տղեն խոսք է տալիս:

Էն ժամանակ լսվում է մարդակերի մոնչյունը՝ ո՛ւ... ո՛ւ...

Որսը անհաջող էր անցել, բարկացած վերադառնում էր տուն:

— Շուտ արա, մտի՛ր էս քունջը, թաքնվի՛ր, թե չէ որ տեսավ, քեզ կուտի...

Աղջիկը թաքցնում է տղին ու միամիտ նստում: Հերը ներս է մտնում թե չէ, հոտոտում է ու կանչում.

— Օ՛ֆ, ի՛նչ լավ մարդահոտ է գալի...

— Էդ քեզ է էդպես թվում,— ասում է աղջիկը:— Մարդն էստեղ ո՞վ է տվել... հոգնած ես, արի մի լավ հաց կեր ու պառկի քնի:

Մարդակերը մրթմրթալով մի խորոված եզան կիսան է կլանում ու մեկնվում: Աղջկանն ասում է.

— Արի գլուխս քորի, որ քնեմ:

Աղջիկը մի ձեռքով գլուխը քորում է, մյուսով կամաց աշխատում է մատանիքը մատիցը հանի:

— Էդ ի՞նչ ես անում, աղջիկ ջան,— կես քուն, կես արթուն մոմռում է մարդակերը:

Աղջիկը վախեցած ձեռը ետ է քաշում ու էդ օրը էլ չի համարձակվում մատանին հանելու փորձ անել:

Իրիկնապահին մարդակերը նորից որսի է գնում, մնում են աղջիկն ու թագավորի տղեն:

Աղջիկը քունջից դուրս է բերում թագավորի տղին ու նրա խնդրանքով ման է ածում իրենց սենյակները:

Մի դուռն է բաց անում՝ տղեն զարմանքից մնում է ապշած՝ մի մեծ դահլիճ է՝ լիքն ու զարդարված ոսկով ու արծաթով, թանկագին քարերով ու մարմարով, բայց հատակին էստեղ-էնտեղ թափված կրծոտած ոսկորներ:

— Էս ի՞նչ ոսկորներ են,— հարցնում է թագավորի տղեն:

— Ոսկորներ են էլի,— պատասխանում է մարդակերի աղջիկն ու մյուս դուռն է բաց անում: Մտնում են հետևյալ սենյակը: Առաջինից ավելի փարթամ ու շքեղ: Պատերը մաքուր արծաթից, ոսկուց ու մարգարիտից, հրաշալի կահ-կարասիքով, ոսկենկար-ոսկեփունջ մետաքսի վարագույրներով զարդարած: Բայց էստեղ էլ թափված են նույն կրծած ոսկորները...

— Էս ի՞նչ ոսկորներ են,— դարձյալ ուսումնում է թագավորի տղեն:

— Դրանց ի՞նչ էս նայում, — կրկին խոսքը կտուրն է գցում մարդակերի աղջիկը,— դու ոսկե պատերին մտիկ տուր, արծաթե ու մարգարիտե ձեղուններին նայիր...

Ու առաջ է գնում:

Թագավորի տղեն գլխի է ընկնում, որ էդ ոսկորները են խեղճ մարդկանց ոսկորներն են, որոնց լափել էր մարդակերը:

— Իսկ էս ի՞նչ սենյակ է,— ցույց է տալիս թագավորի տղեն մի դռան վրա, որի երկու կողմը հսկում էին երկու վիշապներ:

— Էս իմ հոր գանձարանն է: Էս սենյակը չի կարելի մտնել առանց իմ հոր մատի կախարդական մատանիքի, թե չէ՝ իսկույն կպատառոտեն էս պահապան վիշապները:

— Ո՛ւ... Ո՛ւ...

Լսվում է մարդակերի ահռելի ոռնոցը:

— Շուտ արա, շո՛ւտ, թաքնվի՛ր, ու շունչդ չհանես մին էլ մինչև իրիկուն, հերս գալիս է,— ասում է աղջիկն ու կրկին թաքցնում թագավորի տղին:

Իսկ մարդակերն արդեն դուռը ծեծում է.

— Բաց արա դուռը, աղջիկս, բաց արա, քեզ համար տես ի՞նչ եմ բերել:

Ապա թե թագավորի տղեն իր թաքնված տեղից լսում է գոռոցի ու լացի ձեն, հետոն էլ բերանի ծլփոց:

Մարդակերն իր ընթրիքն անում է ու պատկում է քնի, աղջկան պատվիրում է գլուխը քորի:

Աղջիկն էս անգամ կարողանում է հոր մատից հանել կախարդական մատանին, ապա տղի հետ միասին առնում են մարդակերի գանձերն ու փախչում: Շատ են գնում թե քիչ, շատն ու քիչը աստված գիտի, հասնում են մի աշխարհք, էս աշխարհքում թագավորի տղեն իմանում է, որ իր հերը մեռել է, ու նրա տեղը իր ախպերն է նստել թագավոր: Ինչպես խոսք էր տվել, էնպես էլ ամուսնանում է մարդակերի աղջկա հետ ու մնում է էս աշխարհքում:

Շատ են կենում թե քիչ, մի քանի երեխա են ունենում, շատ սիրով էլ ապրում են իրար հետ, միայն կինը երբեմն գիշերն անհետանում է ու ծեզին է վերադառնում շրթունքները արյունոտ: Հարցնում է, թե՝

— Էդ ի՞նչ ես կերել: Թե՝

— Ոչինչ, հավ ու գառն եմ կերել, բերանս էլ դեռ հալա չեմ սրբել...

Մի անգամ էլ էնպես է պատահում, որ էս թագավորի տղեն երեխաների հետ գնում է ուրիշ տեղ, մութն ընկնում է ու մնում են ճանապարհին: Գիշերվա մի ժամանակը մի գազան գողունի մոտենում է ու հարձակվում քնած երեխաների վրա: Թագավորի տղեն սուրը հանում է զարկում, գազանը մարդու ձենով ճչում է.

— Վա՛յ, մեռա՛...

Ձենն էլ ծանոթ ձեն: Մտիկ տա՛ ի՞նչ տեսնի՛ արով զարկած, առաջն ընկած իր կինը: Գիշերով դուրս է եկել որս որոնելու, մթնումը չի նկատել, քիչ է մնացել իր երեխաներին ուտի:

— Ահա թե ինչ կնշանակի լինել մարդակերի աղջիկ...

Ու մնում է խեղճ մարդը շվարած, հուսահատված կանգնած մեջտեղը: Մի կողմը ընկած արնաշաղախ կինը, մյուս կողմը՝ ծվատած երեխաները:

Չգիտի ինչ անի, ինչ չանի:

Էս դրության մեջ հանկարծ լսում է քնքուշ ձեն.

— Ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ ես լաց լինում, թագավորի որդի: Գլուխը վեր է քաշում, տեսնում է առաջը կաճկնած ճերմակ շորերով մի գեղեցկուհի:

— Ա՛խ,— ասում է,— աննման աղջիկ, օգնիր ինձ, տեսնում, ես, կինս, երեխաներս:

— Ես կարող եմ քեզ օգնել միայն մի պայմանով,— խոսում է գեղեցկուհին:

— Ինչ որ ասես՝ հոժար եմ:

— Լա՛վ, դե լսի՛ր: Ես գիտեմ՝ ինչ է բերել քո գլուխը եղբայրդ, գիտեմ՝ ինչպես ես ընկել մարդակերի ճանկը, ոնց ես նրանից ազատվել ու ամուսնացել նրա աղջկա հետ, մի խոսքով՝ ամենը գիտեմ... Բայց եթե ուզում ես քեզ օգնել, պետք է ներես եղբորդ...

— Եղբո՞րս... Օ՛, երբեք: Էս բոլորի պատճառը նա է... Չեմ կարող, չեմ կարող նրան ներել...

— Չես կարո՞ղ... Դեհ, մնաս բարյավ:

Խոժոռվում է գեղեցկուհին ու շուտ է գալի, որ հեռանա:

— Կա՛ց, կանգնի՛ր, կներեմ,— կանչում է տղեն,— միայն թե օգնիր:

— Դե լսի՛ր,—: Խոսում է ոգին:— Քո կինը արդեն մեռավ, երեխաներդ էլ ամենքը պիտի մեռնեն, որովհետև մարդու միս են կերել, բացի ամենափոքրը, ծծկերը:

Կախարդական մատանու ուժով ամեն գիշեր քեզ քնեցնում էր քո կինը ու ինքը գնում մարդի որսի, ու որսի մսից ուտեցնում էր և իր երեխաներին, ինչպես գիշակեր թռչունը կամ գազանը իր արած որսից ուտեցնում է իր ձագերին: Միայն ծծկերն է, որ մարդի միս չի կերել, և միայն նա կապրի ու կթագավորի ապագայում, եթե միայն դու ներես եղբորդ...

— Ներում եմ,— ասում է թագավորի տղեն:

— Դե հիմի նայիր,— շարունակում է հրաշալի կինը: Մեկնում է ձեռքի կախարդական գավազանը, իրար ետևից թեթև զարկում է երեխաներին, ու իրար ետևից երեխաները դառնում են հյուսնի գործիքներ, թափվում են գետնին՝ թակ, ունելիք, սղոց, դուր, իսկ ամենափոքրը, ծծկերը՝ շաղափ:

Ահից ու զարմանքից տեղն ու տեղը քար է կտրում խեղճ հերը:

— Մի վախենար ու մի հուսահատվիր,— խոսում է ոգին:— Էս օրվանից դու կլինես վարպետ-հյուսն, իսկ սրանք՝ քո գործիքները: Ցերեկը քեզ համար գործիքներ կլինեն, իսկ գիշերը հենց կախարդական մատանիքով զարկես, կդառնան քո երեխաները:

Այժմ հավաքիր էս գործիքները, գնա քո եղբոր քաղաքը, մի համեստ խանութ վարձիր ու մեջն աշխատիր, ինչպես հասարակ աշխատավոր, բանվոր հյուսն: Նրանից հետո ինչ որ կպատահի՝ հետո կտեսնես:

Ասում է ու չքանում չքնաղ կինը:

Թագավորի տղեն հենց էնտեղ թաղում է իր կնոջը, հետն առնում է թակը, ունելիքը, սղոցը, դուրն ու շաղափը, որ չի իմանում իր զավակներն են թե գործիքները, ու ճանապարհ է ընկնում դեպի չար եղբոր քաղաքը:

Չար եղբոր քաղաքում մի համեստ խանութ է վարձում ու աշխատում:

Շատ քիչ է վաստակում, բայց ապրում է ճոխ ու առատ: Հարևանները զարմանում են. չեն հասկանում, թե էս որտեղից է սա էսպես հարուստ ապրում:

— Ամոթ չլինի հարցնելը, վա՛ր պետ, եղբան քիչ աշխատանքով ի՛նչպես ես կարողանում էսպես լավ ապրել...

Վարպետը պատասխանի փոխարեն բռնոթի է քաշում ու ուսերն է վեր քաշում:

Արի ու սրանից բան հասկացիր:

Մի խոսքով՝ ոչ ոք չի հասկանում սրա գաղտնիքն, ու անունը դնում են «Խորհրդավոր վարպետ»:

Մին էլ տեսար Խորհրդավոր վարպետը մսագործի խանութը մտավ:

— Ի՞նչ արժե սուկին:

— Սուկին քեզ համար չի, վարպետ, սուկին թագավորի համար է:

— Ինչո՞ւ, իմ փորն էլ թագավորի փորի նման փոր չի՞, ինչ է...

Մարդիկ ծիծաղում են.

— Կեցցե՛ս, վա՛ր պետ, կեցցե՛ս, լավ ասիր: Գնում է ձկնավաճառի մոտ:

— Խավիարն ի՞նչ արժե:

— Խավիարը քեզ համար չի, վարպետ, խավիարը թագավորի համար ենք պահել:

— Վա՛հ, ինչու, իմ ախորժակն էլ թագավորի ախորժակի պես ախորժակ չի՞, ինչ է...

Զարմացած հարց է տալիս Խորհրդավոր վարպետը, ու նորից խալխը ծիծաղում են.

— Կեցցե՛ս, վարպետ, կեցցե՛ս, ճիշտ նկատեցիր:

Ու ինչ էլ որ առնում է՝ մսեղեն, ձկնեղեն, կանաչեղեն, ընդեղեն թե մրգեղեն, առնում է առատ-առատ ու ամենաընտիրը: Էս ու էն հարցնում են.

— Էդ ո՞վ պետք է ուտի, վա՛րպետ:

— Ես ու իմ երեխեքը:

— Շա՞տ երեխա ունես:

— Ինչպես չէ. Թակը, Սդոցը, Ունեղիքը, Շաղափը: Խալխը ծիծաղում են.

— Անուշ լինի քեզ ու երեխաներիդ, վա՛րպետ:

— Շնորհակալ եմ:

Վերադառնում է խանութ, զամբյուղով ուտեղիքը դնում անկյունում ու սկսում բանել մինչև իրիկուն:

— Հապա ճաշդ, ի՞նչպես պետք է լինի, վա՛րպետ:

— Ճաշս էնտեղ խոհանոցում կեփեն:

Գիշերվա կեսին խանութը կողպում է, դուռը ետնափակ է տալի, ու իսկույն ներսը ափսեները շրխկշրխկում են, բաժակները զրնգզրնգում են, դանակ պատառաքողները չխկչխկում, կարծես թե բազմաթիվ ծառաներ խանութում մեծ սեղան են բաց անում: Ապա թե լսվում է ուրախ ծափ ու ծիծաղը, մեջ ընդ մեջ էլ Խորհրդավոր վարպետի սաստող ձենը.

— Սդո՛ց, կարգի՛ն...

— Թա՛կ, զգույշ, շիշը չկոտրես...

— Խելոք կացեք, չարություն մի անեք...

Հարևանները լսում են ու ապշում: Առավոտը ցամաքած գալիս են:

— Հը, վարպետ, իրիկունը լա՞վ ընթրեցիք: Բայց ձեր երեխեքը բավական չարություն են անում...

— Չէ, էնքան էլ չար չեն, տեսեք, ի՞նչ խելոք շարված են: Պատասխանում է վարպետը ու ցույց է տալիս պատի կողմը, իսկ պաշարեղենի գամբյուղը, ճշմարիտ որ, դատարկ է:

Հարևանները գլուխները տրաքեցնում են, հազար ու մի ենթադրություններ են անում, ոչ մի կերպ չեն կարողանում իմանալ Խորհրդավոր վարպետի գաղտնիքը:

Ցերեկով մտիկ են անում՝ մի խեղճ մարդ է, մի փոքրիկ նեղ խանութում, գլուխը կախ իր բանի վրա: Ո՞րտեղից է սա էսքան փող աշխատում, էսքան ուտելիք առնում, և ո՞ւր է գնում էս ամենը... ի՞նչ է նշանակում էս աղմուկն ու շրխկոցը, որ լսվում է գիշերները:

Մտածում են՝ դռանը մի ծակ շինեն, որ էնտեղից գուցե մի բան տեսնեն, էն էլ չեն կարողանում: Դուռը, որ թվում էր թե փտած տախտակից է, ոչ մի բուրդու չի մոտ թողնում:

Զարմացած հարցնում են.

— Վարպետ, քո դուռն ի՞նչից է շինված:

— Պանրից:

— Հապա ինչո՞ւ չես ուտում:

— Ես պանիր չեմ սիրում:

— Է վարպետ, ինչո՞ւ ես մեզ խաբում:

Իսկ վարպետը իր բռնութիւն է քաշում ու խնդում:

Վերջապես խաբարը գնում է հասնում իրեն՝ թագավորին:

Թագավորը բարկանում է:

— Հա՞, ո՞նց թե իմ փորն էլ թագավորի փորի նման փոր է... հրամայում է, որ մթերավաճառները ամենավատ մթերքները տան հանդուգն վարպետին: Ու թագավորի հրամանը դուրս եկած օրից վարպետը պետք է էն տեսակ միս ուտեր, որ շունն էլ չէր ուտիլ. հոտած ձուկը, որդնած պանիր ու փտած պտուղներ:

— Հ՞ը, գոհ ե՞ս թե չէ, վարպետ,— ծաղրելով հարցնում են վաճառողները:

— Ես գոհ եմ, բայց էնպեսները կան, որ իսկի չեն կարող գոհ լինել...

— Ինչո՞ւ:

— Էնդուր:

Ասում է, բռնոթին քաշում ու գնում իր խանութը:

Դու մի՛ ասիլ՝ հենց եղ օրն էլ թագավորը իր մեծամեծներին հրավիրած է լինում հանդիսավոր ճաշկերույթի:

Սեղանին միս են բերում՝ լեշի հոտ է գալի, պանիր են դնում՝ էնքան որդնած, որ իրեն-իրեն սեղանի վրա ման է գալի, պտուղները ճիճվոտ, թթու, կանաչեղենը փտած...

— Էս ի՞նչ բան է,— գոռում է թագավորը.— էստեղ կանչեցեք էլ լիրբ խոհարարին:

Խեղճ խոհարարը երդում-կրակն է ընկնում, թե ամենարնտիր մթերքն է առել, սրան-նրան վկա է բերում, թե բոլոր ուտելիքները հրաշալի բուրում էին խոհանոցում...

Ինչ պետք է անեն: Թագավորն էլ իր մեծամեծներն էլ չոր հացը ջրում թրջում են ուտում, որ սովամահ չլինեն:

— Կա թե չկա էս Խորհրդավոր վարպետի սարքած խաղն է, որ խաղում է մեր գլխին,— կարծիք է հայտնում թագավորի խորհրդականներից մինը:— Կացեք, էս մի գնամ դրա մոտ:

Շորերը փոխում է, հին, մաշված շորեր է հագնում ու գնում:

— Բարի աջողում, վարպետ:

— Աստծու բարին քեզ:

— Վարպետ, մի նեղություն քաշի՝ էս սնդուկը նորոգի:

— Շատ լավ: Էստեղ դիր:

— Քեզ մոտ էս ի՛նչ լավ կերակուրի հոտ է գալի, վարպետ:

— Հա՛, երևի էն անկյունի ճաշի կրճոնքի հոտն է... Խորհրդականը էն կողմն է նայում, տեսնում է հիանալի ձուկն ու խորովում, բերնի ջուրը վազում է:

— Էս հիանալի ուտելիքները ո՞րտեղ եք առել, վարպետ:

— Էնտեղ, որտեղ ծախում են՝ շուկայում:

— Բայց ինչքան ինձ հայտնի է, թագավորը հրամայել է. որ քեզ վրա լավ ուտելիք չծախեն, էս ի՞նչպես է, որ...

Վարպետը պատասխանի փոխարեն բռնոթի է քաշում, ուսերը վեր քաշում ու քթի տակին ծիծաղում:

Էստեղից խորհրդականը վազում է թագավորի մոտ: Թագավորի մոտ մեծամեծները խորհրդի են հավաքվում, խորհուրդ են անում ու վճռում են, որ Խորհրդավոր վարպետը անպատճառ մի կախարդ է որ կա, ու նրանից պետք է իլել իր գործիքները՝ թակը, սղոցը, ունեկիքը, դուրն ու շաղափը, մի խոսքով՝ ամենը, ինչ որ ունի:

Ինչպես որ վճռում են, էնպես էլ անում են:

Խորհրդավոր վարպետի գործիքները բերում են թագավորի ննջարանին կից սենյակում փակում: Փակում են, բանալին տալիս թագավորին: Թագավորն էլ, ապահովության համար, բանալին կախում է իր գոտուց:

Մին էլ կեսգիշերին էս փակած սենյակում մի աղմուկ, թակը թակում է՝
թըխկ հա թըխկ, ունելիքը քաշում է՝ չըխկ Հա չըխկ, սղոցը սղոցում է՝ խըռ
հա խըռ, շաղափը ծակում է՝ վըռ հա վըռ, ապա թե միասին ճչում են.

— Հաց ենք ուզում, հաց ենք ուզում...

Թագավորը վազում է, դուռը բաց է անում, տեսնում է բոլոր գործիքները
հանգիստ իրենց տեղերն ընկած են: Բայց դուռը փակում է թե չէ, նորից
լսվում է լացն ու ճիչը.

— Հաց ենք ուզում, հաց ենք ուզում...

Էս թագավորն ամբողջ գիշերը չի կարում աչքը կպցնի: Երկրորդ գիշերը՝
ավելի թունդ:

Խորհրդականներն ասում են.

— Թագավորն ապրած կենա, բեր ուտելիքներ դնենք էդ սենյակում,
տեսնենք ինչ դուրս կգա:

Բերում են ուտելիքներ են դնում էդ սենյակում ու էլ էդ փակում:

Ականջ են դնում:

Ափսեները շիկշիկում են, դանակներն ու պատառաքաղները չիկչիկում,
բաժակները զրնգում: Ծափ, ծիծաղ, ճիչ, աղմուկ: Հետն էլ մինը, թե՛

— Սղոց, դու ինձ բոթում ես:

Մյուսը, թե՛

— Շա՛ դափ, մազերս մի քաշի:

Երրորդը, թե՛

— Դո՛ւր, էս ի՞նչ արիր, շորերիս վրա թափեցիր...

Էս թագավորն ու իր խորհրդականները զարմանքից մնում են քարացած:

Հրաշք, որ հրաշք: Էլ ի՞նչ խոսք, որ խորհրդավոր վարպետը կախարդ է:

Թագավորը հրամայում է, որ վարպետին իր մոտը բերեն: Բերում են: Ասում է.

— Վա՛րպետ, էս ի՞նչ բան է, որ քո գործիքներն ուտում են ու խոսում: Էս ի՞նչ կնշանակի...

Վարպետը պատասխանի փոխարեն բռնոթի է քաշում ու ուսերը վեր քաշում: Եվ ոչ մի խոսք:

Թագավորը կատաղում է: Ասում է.

— Եթե իսկույն էս գաղտնիքը իմ առջև բաց չես անիլ, գլուխդ կթոչի:

— Ի՞նչ գաղտնիք, ձերդ մեծություն, իմ երեխաներն են, ահա բոլոր գաղտնիքը:

— Հապա ինչո՞ւ քո երեխաներն էս տեսակ տարօրինակ կերպարանք են առել, որ իսկի նման չի մեր կերպարանքին:

— Նրա համար, որ ինձ օգնեն, հաց աշխատենք, ապրուստ անենք:

Թագավորը հավատում է վարպետի խոսքին ու հրամայում է, որ վերադարձնեն գործիքները: Միայն թե հետն էլ պատվիրում է.

— Բայց զգույշ կաց, վարպետ, մյուս անգամ էլ չասես՝ իմ փորն էլ էնպես փոր է, ինչպես թագավորի փորը և կամ թե՛ իմ ախորժակն էլ էնպես ախորժակ է, ինչպես թագավորինը: Թե չէ հետո շատ կզղջաս:

Վարպետը գնում է, նորից սկսում է իր գործը: Բայց հետզհետե հաճախորդները պակասում են: Մարդիկ վախենում են նրա հետ գործ ունենալուց: Իզուր է նա փողոցները թափառում ու ամեն մի հինգ քայլի վրա կանչում.

— Ահա վարպետը... վարպետը եկավ, ո՞ւմ է շինելու բան հարկավոր... ահա վարպե՛տը...

Էլ ոչ ոք գործ չի տալիս:

Էս ու էն հարցնում են.

— Վա՛րպետ, հիմի ո՞նց ես ապրելու:

Վարպետը պատասխանի փոխարեն ուները թոթվում է ու բռնոթի է քաշում:

Էս թագավորը ունենում է վեց երեխա, երեք աղջիկ, երեք տղա, մինը մյուսից առողջ ու սիրուն: Էս երեխեքն իրար ետևից հիվանդանում են ու մեռնում:

Բժիշկ, հեքիմ, դեղ, ճար՝ ոչ մի բան չի օգնում: Իրար ետևից մեռնում են:

Մեծ աղջիկը մեռնում է: Տանում են թաղելու: Մին էլ տեսնում են՝ Խորորդավոր վարպետն էլ էն կողմից է գալի՝ ուսին մի դագաղ:

— Էդ ո՞վ է մեռել ձեր տանը, վարպետ:

— Իմ Թակն է մեռել, իմ Թակը... տանում եմ թաղեմ: Մյուս անգամ թագավորի տղին են տանում թաղելու, դարձյալ, հանդիպում է վարպետը՝ ուսին մի ուրիշ դագաղ:

— Էդ ո՞վ է մեռել, վարպետ:

— Իմ Դուրն է մեռել, տանում եմ թաղեմ:

Էսպես կարգով, քանի թագավորի երեխաներից մեկին տանում են թաղելու, վարպետն էլ թաղում է իր գործիքներից մեկնումեկը:

Թագավորի խորհրդականը շատ խորամանկ մարդ է լինում: Թագավորին ասում է.

— Ձերդ մեծություն, տեսնում եք, որ ամեն անգամ ձեր երեխաները թաղելիս՝ վարպետն էլ իր գործիքներից մեկը կամ մյուսն է թաղում: Մրա մեջ մի խորհուրդ կա: Եվ եթե չեք ուզում, որ ձեր բոլոր երեխաները մեռնեն, կանչեք Խորորդավոր վարպետին ու մի ձևով նրա սիրտն առեք:

Թագավորին էլ մենակ մի աղջիկ է լինում մնացած, ամենափոքրը, էն էլ վերջին շնչումն է լինում:

Ճարահատված կանչում է վարպետին, աղաչանք, պաղատանք է անում.

— Վարպետ, աստծու սիրուն, երկնքի սիրուն, քո երեխանց գերեզմանի սիրուն, խնդրում եմ, ազատիր աղջկանս:

Վարպետն էլ թե.

— Ձերդ մեծություն, խնդրում եմ ազատեցեք իմ Շաղափին:

Թագավորը թե.

— Ինչպե՞ս ազատեմ:

Վարպետը թե.

— Դրա համար միայն մի ճար ու ճանապարհ կա. ամուսնացնել էս երկուսին իրար հետ:

Թագավորն աղջկա սիրուց հոժարում է, բայց մտքումն ասում է՝ թող մի էս փորձանքն անց կենա, էս հետո սրան ցույց կտամ: Սրա վրա թագավորի աղջիկը լավանում է: Թագավորը վարպետին ասում է.

— Ո՞ւր է քո Շաղափը, դե բեր պսակենք իմ աղջկա հետ:

Վարպետն ասում է.

— Թագավորն ապրած կենա, իմ Շաղափը առայժմ ցերեկով մնալու է իսկական շաղափ և միայն գիշերն է տղա դառնալու, ինչպես որ նախասահմանված է նրա համար:

— Էդ առայժմ, իսկ հետո՞:

— Հետո էլ հետո կտեսնենք, ինչ որ աստված կկամենա:

— Ուրեմն, առայժմ ամուսնության մասին չի կարող խոսք լինել:

— Ձերդ մեծությունը ինչպես որ կկամենա:

Էսպես մի քանի տարի անց է կենում: Թագավորը շատ է ուրախանում, որ իր աղջկա ու Շաղափի ամուսնությունը միշտ հետաձգվում է: Եվ սիրում է վարպետին ձեռք առնել:

— Հ՞ր, ո՞նց ես, խնամի վարպետ, ախար բացի շաղափից էլ քեզ գործիք չի մնացել. ո՞նց ես աշխատում, ո՞նց ես ապրում: Ինքդ լավ ապրուստի սովոր, մանավանդ փորդ էլ նույն փորն է, ինչ որ...

— Ի՞նչ ապրուստ, ի՞նչ աշխատանք, ձերդ մեծություն, ամբողջ օրը նստած տղիս հեքիաթ եմ պատմում: Հիմի էս եմ շինել իմ բան ու գործը: Երեկ էլ մի շատ լավը պատմեցի: Արդյոք ձերդ մեծությունը հեքիաթ չի՞ սիրում, չէ՞ր կամենա մի լավը պատմեմ՝ լսեր:

— Ինչու չէ. համեցեք, պատմիր, կլսեմ:

— Ձերդ մեծություն, ժուկով-ժամանակով եղել է չի եղել, եղել է ձեզ նման մի թագավոր, ունեցել է երկու որդի, մինը բարի մյուսը չար: Բարին եղել է մեծը ու գահի ժառանգը և հոր մահից հետո նա պիտի նստեր թագավոր: Էս բանը դուր չի գալի չար եղբորը...

Թագավորն էստեղ մոռալվում է ու վարպետի խոսքը կտրում է.

— Վարպետ, քո հեքիաթը ինձ դուր չի գալի:

— Դեռ լսեցեք, ձերդ մեծություն, ամենահետաքրքրական մասը հիմի կսկսվի: Հա՛, էն էի ասում, չար եղբորը դուր չի գալի, որ հոր մահից հետո բարին պիտի թագավորի, իր մեջը վճռում է գործը շուտ տա էնպես, ինչպես ինքն է ուզում: Ու մի օր եղբորն ասում է.

— Արի գնանք որսի: Գնում են: Անտառի խորքում թիկնապահները ետ են մնում: Որ թիկնապահները ետ են մնում՝ սա սուրը հանում է, խրում բարի եղբոր թիկունքը...

Թագավորն էստեղ ավելի տակն ու վրա է լինում ու վարպետի վրա գոռում է.

— Ես ասի, որ քո հեքիաթը ինձ դուր չի գալի, վարպե՛տ...

— Մի քիչ էլ լսեցեք, հիմի ամենահետաքրքրական տեղը կգա, ձերո՞ւմ մեծություն, մի քիչ էլ լսեցեք: Չար եղբայրը որ զարկում է, կարծում է, թե բարի եղբորն սպանեց, խոտով-խաշամով ծածկում է ու գնում: Գնում է տանը հորն ասում, թե եղբորս անտառում գազանները կերան...

Էստեղ թագավորը տեղից վեր է թռչում, աղաղակում.

— Ուրեմն դու իմ եղբա՛յրն ես... ների՛ր, ների՛ր ինձ, եղբայրս...

Աղաղակում է ու դողդողալով ընկնում Խորհրդավոր վարպետի ոտները: Ասում է.

— Ինձ մի՛ պատժի, եղբայրս, ինձ մի՛ պատժի... Ահա քո թագը, ա՛ն, նստի՛ր մեր հոր գահին ու թագավորի՛ր:

— Ոչ ես պետք է թագավորեմ, ոչ դու,— պատասխանում է Խորհրդավոր վարպետը.— իմ Շաղափը կլինի թագավոր, քո աղջիկը թագուհի: Մեր ժամանակն անց է կացել, այժմ նրանցն է ժամանակը, որ նրանք պիտի թագավորեն:

Բերում են վարպետին հագցնում են իր առաջվան իշխանական զգեստները ու գնում են Շաղափի ետևից: Բայց Շաղափն էլ, շաղափ չէր արդեն, կերպարանափոխվել, դարձել էր մի սիրուն պատանի:

Էստեղ երկու եղբայր գրկում են իրար, իրար ներում ու սիրում են, իսկ Շաղափն ու թագավորի գեղեցկուհի աղջիկը ամուսնանում են ու թագավորում ուրախ ու բախտավոր:

ԿԱԽԱՐԴԻ ՏՆԱԿԸ

(ԻՌԼԱՆԴԱԿԱՆ)

Լինում են, չեն լինում, լինում են մի պառավ մարդ ու կնիկ, ունենում են երեք աղջիկ: Օրերից մի օր մարդը մեռնում է, արևը ձեզ է բաշխում, մնում է կնիկը: Էս կնիկը գիտենում է, որ իր մարդը ոսկով ու արծաթով լիքը մի

մեծ քսակ է թողել, ու մտքումը մխիթարվում է, ասում է. «Հերները մեռավ, գոնե աղջիկներս քաղցած չեն մնալ»: Բայց ինչպես կարգն ու օրենքն է՝ մեռելը դեռ հողավորած, թաղած չեն լինում, որ աղքատի կերպ մտած մի կախարդ գալիս է, իբրև թե ողորմություն է խնդրում, աջողեցնում է՝ քսակը ձեռք է գցում ու ծլկում, էնպես որ չեն էլ կարողանում իմանան, թե որ կողմից եկավ ու որ կողմը չքացավ:

Էսպես խեղճ կնիկը երեք որբ աղջկանով աղքատանում է ու, ճարը կտրած, օր ու գիշեր է անում, աշխատում, որ կարողանա իր երեխանցը պահի, մեծացնի:

Ժամանակ է անցնում, էս աղջիկները մեծանում են, ու մի օր էլ մեծ աղջիկն ասում է.

— Ա՛յ մեր, էս էս է մեծացել, մեծ աղջիկ եմ դարձել, ամոթ է ինձ համար էսպես անբան ու անգործ տանը նստեմ: Մի բաղաճ թխիր, տուր ինձ, գնամ աշխարհքե-աշխարհք ման գամ, իմ բախտը գտնեմ:

Մերը բերում է մի բաղաճ է թխում ու աղջկանը հարցնում, թե ի՞նչպես է ուզում, կես բաղաճն է ուզում մոր օրհնանքս հետը, թե՞ ամբողջն է ուզում՝ առանց մոր օրհնանքի: Աղջիկը ամբողջն է ուզում՝ առանց մոր օրհնանքի:

Բաղաճն առնում է ճամփա ընկնում: Ասում է. «Մի տարուց ու մի օրից ետը թե եկա եկա, թե հո չեկա, իմացեք, որ ողջ ու առողջ եմ ու իմ բախտը գտել եմ»:

Գնում է, գնում է, դուրս է գալիս մի անձանոթ երկիր: Մի ճամփի վրա մի տնակ է լինում:

Էս տնակին մոտենում է, տեսնում է շեմքումը նստած մի պառավ-գառավ կախարդ կնիկ: Էս կախարդը հարցնում է, թե՞ ո՞ր էս գնում: Թե՞ գնում եմ բախտս գտնելու:

— Ինձ էլ հենց էդպես մի ծառայող է հարկավոր, արի ինձ մոտ մնա,— առաջարկում է կախարդը:

— Որ քեզ մոտ մնամ՝ ի՞նչ պետք է անեմ:

— Պետք է ձեռքի ջուր ածես, շորերս հագցնես, ավլես, սրբես, վառարանը վառես, բայց վայն եկել է քեզ տարել, եթե ծխնելույզի մեջը նայել ես:

Աղջիկն ասում է՝ համաձայն եմ:

Առավոտը կախարդը որ վեր է կենում, էս աղջիկը ձեռքին ջուր է ածում, շորերը հագցնում, կախարդի դուրս գնալուց հետո էլ վառարանը սրբում է, բայց սրբելիս մտքովն անց է կենում, թե՛ ինչ պետք է լինի, մի մեծ բան հո չի լինելու, եթե մի աչքի պոչով ծխնելույզի մեջ նայեմ: Նայում է, ի՞նչ է տեսնում, տեսնում է իր մորից գողացած ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը հրես ծխնելույզի մեջը կախ արած: Իսկույն հանում է, ուսը գցում ու թռչում դեպի տուն:

Ճամփին մի ձի է պատահում, առաջը կտրում է ու խնդրում, ասում է.

— Ա՛ղջի ջան, ա՛ղջի, ի՛նչ կլինի ինձ քորես. էս օխտը տարի է՝ ոչով ինձ քորել չի:

Աղջիկը ձեռի փետովը ձիուն տալիս է, ճամփիցը դենն է անում ու անց կենում, գնում:

Առաջն է գալիս մի ոչխար: Ասում է.

— Ա՛ղջի ջան, ա՛ղջի, ի՛նչ կլինի ինձ խուզես, էս օխտը տարի է՝ ոչով ինձ խուզել չի:

Աղջիկը սրան էլ է զարկում, ճամփիցը դենն անում ու անց կենում:

Մի քիչ էլ գնում է, տեսնում է մի օրիգած էծ: Էս օրիգած էծն աղաչում է, ասում է.

— Ա՛ղջի ջան, ա՛ղջի, ի՛նչ կլինի ինձ տեղփոխ անես: Էս օխտը տարի է՝ ինձ տեղփոխ չեն արել:

Աղջիկն իծի վրա քար է շարտում ու իր ճամփեն շարունակում:

Գնում է պատահում մի խափան ջաղացի: Էս խափան ջաղացը խնդրում է, ասում է.

— Ա՛ղջի ջան, ա՛ղջի, ի՛նչ կլինի բան գցես ինձ. Էս օխտը տարի է խափան եմ, ոչով ինձ բան չի գցում:

Աղջիկը սրան էլ չի լսում, ներս է մտնում, դռան ետևը ձգվում, քնում:

Կախարդը վերադառնում է տուն, տեսնում է աղջիկը փախել է: Ակն է տալի ծխնելույզին, տեսնում է էնտեղ էլ քսակը չկա: Կատաղում է, ընկնում է աղջկա ետևից:

Ճամփին պատահում է ձիուն:

— Ա՛յ ձի,— ասում է,— ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը ձեռին իմ աղախնին արդյոք չե՞ս տեսել:

— Հենց նոր էստեղից փախած անց կացավ,— պատասխանում է ձին:

Կախարդը վազում է: Պատահում է ոչխարը:

— Ա՛յ ոչխար,— ասում է,— ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը ձեռին իմ աղախնին արդյոք չե՞ս տեսել:

— Տեսել եմ,— պատասխանում է ոչխարը:— Մի քիչ առաջ դեսը վագելով անց կացավ:

Գնում և պատահում է իծին:

— Ա՛յ էծ,— ասում է,— ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը ձեռին իմ աղախնին արդյոք չե՞ս տեսել:

— Ի՞նչպես չէ,— տեսել եմ,— պատասխանում է էծը.— հենց նոր դեսը անցկացավ, դեպի էն խափան ջաղացը:

Գնում է խափան ջաղացի մոտ:

— Ա՛յ խափան ջաղաց, ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը ձեռին իմ աղախնին արդյոք չե՞ս տեսել:

— Ի՞նչպես չեմ տեսել, ներս արի, հրես իմ դռան ետեր քնած է,— պատասխանում է խափան ջաղացը:

Կախարդը ներս է մտնում, տեսնում է աղջիկը հրես՝ քսակը գլխի տակին՝ դռան ետեր քնած: Ձեռքի կախարդական գավազանով զարկում է քնած աղջկանը, դարձնում է քար, իր ոսկով ու արծաթով լիքը քսակն առնում, ետ գնում իր տունը:

Սրա վրա մի տարին ու մի օրն անց է կենում, միջնակ աղջիկը տեսնում է, որ քույրը ետ չեկավ, մորն ասում է.

— Ինչպես երևում է, քույրս բախտավորվել է ու լավ է ապրում, ամոթ չի՞, որ հենց ես տանը նստեմ պարապ-սարապ: Մի բաղաճ թխիր տուր ինձ, գնամ աշխարհքե-աշխարհք ման գամ, իմ բախտը գտնեմ:

Մերը հարցնում է, թե՛՝ ո՞րն ես ուզում, բաղաճի կեսն ես ուզում իմ օրհնանքի հե՞տ, թե՞՝ ամբողջ բաղաճն ես ուզում առանց իմ օրհնանքի:

— Ամբողջ բաղաճն եմ ուզում՝ առանց քո օրհնանքի,— պատասխանում է աղջիկը, ամբողջ բաղաճն առնում է ու ճամփա ընկնում, ասում է.— Մի տարուց ու մի օրից ետը թե եկա եկա, թե հո չեկա, իմացեք, որ ողջ ու առողջ եմ ու իմ բախտը գտել եմ:

Գնում է: Սա էլ մեծ քրոջ նման է վարվում ու նրա բախտին արժանանում:

Մի տարին ու մի օրն անց են կենում, ետ չի գալիս: Փոքր աղջիկն ասում է.

— Իմ քույրերն արդեն հասան իրենց մուրազին, մի՞թե հենց ես պետք է մնամ էսպես անբան ու անգործ նստած, անպետք ինձ համար էլ, ուրիշների համար էլ: Մի բաղաճ թխիր, մա՛յրիկ, ես էլ գնամ իմ բախտի ետևից ման գամ:

Մերը հարցնում է, թե՛՝ ո՞րն ես ուզում, կես բաղաճն ես ուզում իմ օրհնանքի հե՞տ, թե՞՝ ամբողջ բաղաճն՝ առանց իմ օրհնանքի:

Փոքր աղջիկը, թե՛ կես բաղաճն եմ ուզում, քո օրհնանքը հետը:

Մերը կես բաղաճը տալիս է իրեն, օրհնում ու ճանապարհ դնում:

Իր քույրերի նման սա էլ երկար դես ու դեն թափառելուց հետո գալիս է հասնում կախարդի կացարանին ու աղախին է մտնում նրա մոտ: Ու հենց նրանց պես սա էլ մի օր ծխնելույզի մեջ նկատում է ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը, առնում է ու դուրս պրծնում դեպի իրենց տունը:

Ճամփին պատառում է ձիուն: Ձին աղաչում է.

— Ա՛ղջի ջան, ա՛ղջի, ի՛նչ կլինի ինձ քորես, օխտը տարի է՝ ինձ քորել չեն:

— Վա՛յ, խեղճ ձի,— ասում է աղջիկը, քսակը մի կողմն է դնում ու քորիչով քորում է ձիուն:

Մի քիչ անց է կենում, ոչխարն է խնդրում.

— Ա՛ղջի ջան, ա՛ղջի, ի՛նչ կլինի ինձ խուզես, էս օխտը տարի է՝ ինձ խուզել չեն:

— Վա՛յ, խեղճ ոչխար,— ասում է աղջիկը, հանում է մկրատն ու խուզում է ոչխարին:

Մի քիչ էլ գնում է, օրիգաճ էճն է կանչում.

— Ա՛ղջի ջան, ա՛ղջի, ի՛նչ կլինի տեղփոխ անես ինձ. էս օխտը տարի է մի տեղ օրիգաճ եմ, ոչով ինձ տեղփոխ չի անում:

— Վա՛յ, խեղճ էճ,— ասում է աղջիկը ու տեղփոխ է անում սոված իծին:

Վերջը հասնում է խափան ջաղացին:

— Ա՛ղջի ջան, ա՛ղջի, ի՛նչ կլինի բան գցես ինձ,— խնդրում է խափան ջաղացը.— էս օխտը տարի է էսպես կանգնած եմ, ոչով բան չի գցում ինձ:

— Վա՛յ, խեղճ ջաղաց,— կանչում է աղջիկը, ջուրը բաց է թողնում, ու ջաղացը գոռում է:

Եվ որովհետև օրը հատել էր, մութն ընկնում էր, մտնում է ջաղացն ու դռան ետևը պատկում քնում:

Կախարդը վերադառնում է տուն, տեսնում է աղջիկը չկա: Ծիսնելույզն ակն է տալիս, տեսնում է քսակն էլ չկա: Կատաղում, փրփրում է, ընկնում է աղջկա ետևից:

Հասնում է ձիուն, ձիուն հարցնում է.

— Ա՛յ ձի,— ասում է,— ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը ձեռին իմ աղախնին չե՞ս տեսել:

— Դուն էլ օհենց իմանում ես՝ ես էլ բան ու գործ չունեմ, բան ու գործս էն է, քո աղախիններին հսկեմ,— պատասխանում է ձին:— Ես ի՞նչ գիտեմ՝ ո՞ր տեղ է քո աղախինը, գնա, մա՛ն արի, գտիր:

Գնում է հերթով հասնում է ոչխարին, իծին, նրանք էլ նույն պատասխանն են տալիս: Վերջը հասնում է ջաղացին:

— Ա՛յ ջաղաց,— ասում է,— ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը ձեռին իմ աղախնին չե՞ս տեսել:

— Ի՞նչ ես ասում, էս գոռոցի մեջ լավ չեմ լսում,— պատասխանում է ջաղացը.— մոտիկ արի, ականջումս ասա:

Կախարդը մոտենում է ջաղացին, որ ջաղացի ականջումն ասի, ջաղացը սրան բռնում է, պտտում, կոլորում, տակովն անում, շինում ալուր-աղցան ու շպրտում, ցրում դես ու դեն:

Կախարդը վեր ընկնելիս ձեռքի գավազանը վեր գցած է լիանում: Ջաղացն աղջկանն ասում է. «Էդ գավազանը վերցրո՛ւ, դրանով զարկի՛ր դռան տակի երկու քարին»: Աղջիկը կախարդական գավազանով զարկում է դռան տակի երկու քարին, մին էլ տեսնում է՝ առաջը կանգնեցին իր երկու կորած քույրերը: Փաթաթվում են իրար, համբուրվում, ու ոսկով, արծաթով լիքը քսակն առնում, ճամփա ընկնում դեպի տուն, իրենց պառավ մոր մոտ: Տանը պառավ մերը իր աղջիկներին կորած էր համարում ու նստած սուգ անելիս է լինում, որ հանկարծ ներս են մտնում

երեքն էլ, ողջ ու առողջ, հետներն էլ ոսկով ու արծաթով լիքը քսակը, ուրախանում, աշխարհքով մին են լինում, ու էն օրվանից ապրում են ուրախ ու ապահով:

ԳԵՂԵՑԿՈՒՀԻ ՎԱՍԻԼԻՍԱՆ

(ՌՈՒՍԱԿԱՆ)

Լինում է չի լինում մի վաճառական, տասներկու տարվա պսակված է լինում, ունենում է միայն մի աղջիկ, անունը Գեղեցկուհի Վասիլիսա: Վասիլիսայի ութ տարին լրացած մերը մեռնում է: Մեռնելիս աղջկանը կանչում է, ասում է.

— Լսի՛ր, Վասիլի՛սա, միտդ պահիր ու կատարիր իմ վերջին խոսքը: Ահա ես մեռնում եմ ու իմ մայրական օրհնության հետ էս տիկնիկն եմ թողնում քեզ: Միշտ մոտդ ու հետդ կպահես էս տիկնիկը, ոչ ոքի ցույց չես տալ, իսկ մի ցավ կամ վիշտ ունեցած ժամանակդ կերակուր կտաս իրեն, կկերակրես ու խորհուրդ կհարցնես: Կուտի ու քեզ կասի, թե ինչ ճար ու հնար անես քո ցավին:

Ասում է, աղջկանը համբուրում ու մեռնում:

Կնոջ մահից հետո, ինչպես սովորություն է, վաճառականը սուզ է պահում, հետո սկսում է մտածել, որ նորից ամուսնանա: Ու ամուսնանում է մի մեծ այրի կնոջ հետ: Էս այրին էլ ինքը հասակն առած կին է լինում, համարյա թե Վասիլիսային հասակակից էլ երկու աղջիկ է ունենում:

Վասիլիսան իրենց տեղի առաջին գեղեցկուհին է լինում: Խորթ մերն ու իր աղջիկները նախանձում են նրա գեղեցկության վրա ու շատ բանի դնելով չարչարում են, որ աշխատանքից նիհարի, արևից ու քամուց սևանա: Մի խոսքով՝ օր չեն տալի:

Վասիլիսան էս ամենը տանում է անտրտունջ ու, ընդհակառակը, օրն-օրի վրա լցվում, լավանում է. այնինչ խորթ մերն ու իր աղջիկները իրենց ներսի չարությունից հալվում են, մաշվում ու նիհարում, թեն ամբողջ օրը ձեռները ծալած, աղջիկ-պարոնների նման տանը նստած են լինում:

Ոչ ոք էլ չի իմանում սրա գաղտնիքը: Չեն իմանում, թե էս բոլորը
Վասիլիսայի մոր թողած տիկնիկն է անում:

Բաժին կտային, Վասիլիսան ամենալավ պատառը կպահեր իր տիկնիկի
համար: Իրիկունը, երբ ամենքը կպառկեին քնելու, նա իր նկուղում
կփակվեր ու տիկնիկի հետ կխոսեր.

— Տիկնիկ ջան, ա՛ն, ա՛նուշ արա,
Իմ սև դարդին ա՛կանջ արա:
Հորս օջախումը ապրում եմ ես
Միշտ անխնդում ու լուռ էսպես:
Իմ խորթ մերը խաթուն-խանում
Ինձ աշխարհքից դուրս է անում:
Ասա՛, հո՛գիս, էս ցավի դեմ
Ես ի՞նչ անեմ, ես ո՞նց անեմ:

Տիկնիկը կուտեր, խորհուրդներ կտար, կմխիթարեր, առավոտն էլ նրա
բան ու գործն էլ ինքը կաներ: Վասիլիսան իրեն համար դինջ ու հանգիստ
կնստեր ծառերի շվաքներում, ծաղիկ կքաղեր, ու մին էլ էն կտեսներ, որ
իբր մարգերը քաղհանած են, բանջարեղենը ջրած, ջուրը բերած, կրակն
արած:

Էսպես մի քանի տարի անց է կենում: Վասիլիսան մեծանում է, հասնում,
դառնում հարսնացու: Ամեն կողմից փեսացուները խնամախոսներ են
դրկում նրան ուզելու, իսկ խորթ մոր աղջիկներին հարցնող չկա: Չար
կինը ավելի է կատաղում, ու բոլոր եկողներին մի բերան էն է
պատասխանում՝ թե մեծերից առաջ փոքրին չեմ կարող մարդու տալ:
Խնամախոսներին էսպես ճամփու է դնում ու բռնում Վասիլիսային
ծեծում, ջարդում, ջիգրը նրանից է հանում:

Մի անգամ էլ էս վաճառականը առևտրական գործերով ուրիշ աշխարհ է
գնում: Խորթ մերն ուրիշ տուն է փոխվում:

Իսկ էս նոր տան կողքին մի մութն անտառ է լինում, էն անտառում էլ
բնակվելիս է լինում մի Կախարդ պառավ, որ ոչ ոքի մոտ չի թողնում,
մարդկանց էնպես է ուտում, ոնց որ հավի ճուտեր: Խորթ մերը ամեն մի

դատարկ բանի համար շարունակ անտառն է դրկում իր աչքի փուշ Վասիլիսային, թե ինչ է՝ Կախարդի ճանկն ընկնի: Բայց տիկնիկը միշտ Վասիլիսային ճամփա է սովորեցնում, չի թողնում Կախարդի որջին մոտենա, ու ամեն անգամ էլ Վասիլիսան ողջ-առողջ վերադառնում է տուն:

Էսպետով հասնում են աշունքը: Մի աշունքվա իրիկուն մերը երեք աղջկա ձեռքն էլ գործ է տալի, էն էլ՝ դաս: Մինը պետք է ժանյակ գործեր, մյուսը գուլպա աներ, Վասիլիսան էլ պետք է մաներ: Էս կախարդը տան բոլոր ճրագները հանգցնում է, մենակ մի մում է թողնում վառած ու ինքը պատկում է քնի:

Աղջիկները բանում են: Բանելու ժամանակ որ մումի պատրույզն էրվում է, խորթ մոր աղջիկներից մինը մաղաշն (ունելիքը) առնում է՝ իբրև թե մումի քիթը կտրի, ուղղի: Ուղղելու փոխարեն, իբրև թե հանկարծ, լույսը հանգցնում է: Դու մի՛ ասիլ՝ մերն է սովորեցրել, որ եղպես անի:

— Հիմի ի՞նչ անենք,— ասում են աղջիկները:— Լույս չկա, դասներս էլ կիսատ են:

— Ի՞նչ պետք է անենք, պետք է մինս ու մինս գնանք Կախարդ պառավից կրակ բերենք:

— Ինձ իմ ձեռի ասեղներն էլ են լույս տալիս, կրակն ի՞նչ եմ անում, ինչ ուզում է լինի, ես չեմ գնալ,— ասում է ժանյակ գործող աղջիկն ու տեղը պինդ նստում:

— Ես էլ չեմ գնալ,— էն կողմից վրա է բերում մյուս քույրը, որ գուլպա էր գործում,— ինձ իմ միլերի լույսն էլ է բավական:

— Դե՛ վեր կաց դու գնա,— միաձայն կանչում են երկուսն էլ ու դուրս են հրում Վասիլիսային:— Գնա՛ Կախարդ պառավից կրակ առ բեր:

Վասիլիսան վեր է կենում գնում իր նկուղը, պահած ընթրիքը դնում է տիկնիկի առաջն ու ասում.

— Տիկնիկ ջա՛ն, ա՛ն, ա՛նուշ արա,
Իմ սև դարդին ա՛կանջ արա:
Ինձ դըրկում են կրակ բերեմ չար պառավից,
Չար պառավը կուտի հո ինձ...
Ասա, հո՛գիս, էս ցավի դեմ
Ես ի՞նչ անեմ, էս ո՞նց անեմ:

Տիկնիկը որ ուտում է պրծնում, աչքերը ջուխտ մումի պես վառվում են,
ասում է.

— Մի՛ վախենար, Վասիլիսա. ուր որ դրկում են՝ գնա, միայն թե ինձ հետդ
պահիր: Ես որ հետդ լինեմ, պառավը քեզ բան չի անիլ:

Վասիլիսան վեր է կենում, տիկնիկը գրպանն է դնում ու ճամփա ընկնում
դեպի մութն անտառը: Գնում է, բայց ոչ մեռած է, ոչ կենդանի, հետը գնում
է, հետը դողում: Մին էլ էն է տեսնում՝ մի սպիտակ ձիավոր ցուաց ու
անցավ, ինքը սպիտակ, հագինը սպիտակ, ձիու սարքը սպիտակ, ու
սկսեց ծեգել:

Մի քիչ էլ գնում է, տեսնում՝ հիմի էլ մի կարմիր ձիավոր անցավ, ինքը
կարմիր, հագինը կարմիր, տակինը կարմիր, էստեղ էլ արևը բացվեց.

Օր ու գիշեր գնում է Վասիլիսան, մին էլ մյուս օրվա իրիկունը դուրս է
գալիս էն բացատը, որտեղ կանգնած է լինում Կախարդ պառավի խրճիթը:
Խրճիթի չորս կողմի ցանկապատը մարդկային ոսկորներից և էստեղ-
էնտեղ վրեն ցից հանած մարդկային գանգեր: Դարպասի սյուների
փոխարեն մարդկային ոտներ, փակիչի տեղը՝ ձեռներ, կողպեքի տեղակ՝
ատամները վրեն ծնոտներ:

Սարսափից մարում է Վասիլիսան ու տեղն ու տեղը քարանում մնում: Եվ
ահա դարձյալ մի ձիավոր, ինքը սև, հագինը սև, տակինը սև. քշած գալիս
է ու Կախարդի դռանը չքվում, տեղն ու տեղը անհետանում: Ու վրա է
հասնում գիշերը: Բայց ցանկապատի վրա ցից հանած գանգերի աչքերը
լույս են տալի մթնում, ու բացատն էնպես է լուսավորվում, ոնց որ թե
ցերեկ լիներ: Վասիլիսան ահից ու սարսափից դողում է, բայց չի իմանում
որ կողմը փախչի, մնում է մեխված:

Հանկարծ անտառից մի զարհուրելի աղմուկ է տարածվում, ծառերը ճռճոռում են, խաշամը խշխշում է. դու մի՛ սսիլ՝ Կախարդ պառավն է, անտառից դուրս է գալիս:

Գալիս է սանդի մեջ մտած, թակով թակելով, ջարդելով ու հալածելով, ավլով հետքը սրբելով: Գալիս է դռանը կանգնում, չորս կողմի վրա հոտոտում ու իրեն-իրեն վոչում.

— Թո՛ւհ, թո՛ւհ, թո՛ւհ, մարդ-մարդահոտ է գալիս... ո՞վ կա էստեղ...

Վասիլիսան էն կողմից ահ ու դողով մոտենում է, խորը գլուխ է տալիս ու ասում.

— Ես եմ, նա՛նի ջան, իմ խորթ մոր աղջիկներն ինձ դրկել են քեզ մոտ կրակի:

— Լա՛վ, լա՛վ,— ասում է Կախարդը,— ճանաչում եմ ինչ պտուղներ են: Դե ինձ մոտ կացի ու աշխատի: Որ ինձ մոտ կենաս ու աշխատես, կրակ կտամ նրանց համար, թե չէ՝ քեզ էլ կուտեմ:

Հետո դառնում է իր դարպասին ու ճչում.

— Հե՛յ բացվեցեք, ամուր փակեր, ետ գնացե՛ք, լեն դարպասնե՛ր...

Դռները իսկույն բացվում են: Կախարդը սուլելով ներս է մտնում, Վասիլիսան էլ ետևից, ու բոլորը նորից փակվում են:

Ներս են մտնում թե չէ, Կախարդ պառավը իր թախտի վրա ձգվում է ու Վասիլիսային ասում.

— Հապա մի էստեղ բեր կրակի կողքին ինչ որ կա, սոված եմ, ուզում եմ հաց ուտեմ:

Վասիլիսան ցանկապատի գանգերից մարխը վառում է ու իրար հետևից բերում ուտելիքները պառավի առաջը շարում: Ուտելիքն էնքան է լինում, որ տասը ոռգի ուտեին հերիք կաներ: Ներքնատնից էլ գինի, արաղ է բերում, ու պառավը նստում է ընթրիքի: Բոլորն ուտում է, խմում,

Վասիլիսային թերմացքից մի քիչ բան է թողնում ու վոչալով պառկում է քնի: Քնելուց առաջ գլուխը վեր է քաշում, Վասիլիսային ասում.

— Լա՛վ մտիկ արա հա՛, առավոտը որ ես կերթամ, դուռը կսրբես, խրճիթը կավլես, ճաշը կեփես, լվացքը կանես, հետո կերթաս հորից մի թաղար ցորեն կհանես, կընտրես, սև տրիճը կջոկես: Միայն թե տե՛ս, ամեն բան արած լինի էնպես, ինչպես ասում եմ, թե չե՛ք եզ կուտես:

Պատվիրում է ու քնում: Վասիլիսան պառավի թերմացքը տանում է դնում է իր տիկնիկի առջև, հետն արտասուք է թափում, հետն ասում.

— Կե՛ր, տիկնի՛կ ջան, անո՛ւշ արա,
Իմ սև դարդին ա՛ կանջ արա:
Չար պառավը իմ ուժից վեր
Տվել է ինձ ծանրը գործեր.
Անեմ՝ էնքան ես ուժ չունեմ,
Չանեմ՝ կուտի, ես ի՞նչ անեմ...
Տիկնիկը պատասխանում է.

— Մի՛ վախենար, սիրուն Վասիլիսա: Հաց կե՛ր, աղոթի՛ր ու քնիր: Լույսը կգա՛ բարին հետը:

Առավոտը ծեփին զարթնում է Վասիլիսան, տեսնում է պառավն արդեն վեր է կացել, լուսամուտից դուրս է նայում, ու գանգերի աչքերը հետզհետե մարում են: Ահա ցոլաց և սպիտակ ձիավորն ու լույսը բացվեց: Պառավը դուրս ելավ, սուլեց, հայտնվեցին սանդը, թակն ու ոտնավելը, ցոլաց կարմիր ձիավորը՝ արևը ծագեց: Ու պառավը մտավ սանդի մեջ, թռավ գնաց, թակով թակելով, ջարդելով, փշրելով ու քշելով, ոտնավելով հետքը սրբելով ու ավելելով:

Վասիլիսան էլ ետ մնում է մենակ: Ման է գալիս պառավի տունը, աչք է ածում ամեն անկյուն ու մնում է զարմացած ամեն բանի լիության վրա: Ապա սկսում է միտք անել, թե ի՛նչպես անի, որ պառավի պատվերը կատարի: Մին էլ տեսնում է ամեն բան կատարած, պատրաստ, ու տիկնիկը ցորենի միջի վերջին տերեփուկներն է ջոկում:

— Քեզ միայն էն է մնում, որ կերակուրն եփես, Վա՛սիլիսա,— ասում է տիկնիկը ու մտնում գրպանը:

Իրիկնադեմին Վասիլիսան սեղանը բաց է անում ու սպասում է պառավին: Սկսում է մթնածոռել: Դարպասի առջև սևին է տալիս սև ձիավորն ու ակնակիր մութը կոխում է գետինը: Միայն գանգերի աչքերն են, որ վառվում են խավարում:

Ապա անտառն սկսում է ճոճոջալ ու խաշամը խշխշալ. պառավը գալիս է: Վասիլիսան դուրս է գալի դեմը:

— Հը՛, ամեն բան պատրա՞ստ է, թե չէ:

— Պատրաստ է, նա՛նի ջան, արի՛ քո աչքովը տես,— պատասխանում է Վասիլիսան:

Պառավը ներս է մտնում տեսնում ամեն բան պատրաստ ու կատաղում է, որ բարկանալու բան չկա: Ասում է.

— Դե՛ լա՛վ,— ու ճչում է.— իմ ընկերնե՛ր, իմ աջ ձեռնե՛ր, եկեք, տարեք, իմ ադունն աղացեք:

Էս ձենի վրա երեք ջուխտ ձեռքեր են հայտնվում, ցորենն առնում տանում:

Պառավն ուտում, է կշտանում, սկսում է պառկել ու Վասիլիսային նոր հրամաններ է տալիս, ասում է.

— Էգուց էլ էն կանես, ինչ որ էսօր արել էիր, ու բացի դրան՝ հորիցը մի թաղար խաշխաշի սերմը կհանես ու հողը կջոկես հատիկ-հատիկ: Չեմ իմանում, թե ո՛վ է հղղն ու խաշխաշն իրար խառնել:

Ասում է, երեսը պատին անում ու խոմփացնում:

Վասիլիսան գնում է դարձյալ տիկնիկին ուտեցնում ու հարցնում.

— Ադոթի՛ր ու քնիր, Վասիլիսա,— պատասխանում է տիկնիկը.— լույսը կգա՝ բարին հետը: Ամեն բան պատրաստ կլինի վաղը:

Առավոտն էլ ետ իր սանդն է մտնում պառավն ու գնում, իսկ Վասիլիսան իր տիկնիկի հետ ամեն բան անում են վերջացնում: Պառավն իրիկունը վերադառնում է, մտիկ է տալիս ու կանչում.

— Իմ ա՛ջ ձեռներ, իմ ընկերնե՛ր, եկեք, տարեք, խաշխաշից յուղ հանեցեք ինձ համար:

Իսկույն հայտնվում են երեք ջուխտ ձեռներ, խաշխաշն առնում են տանում:

Ապա պառավը ընթրիքի է նստում, իսկ Վասիլիսան լուռ կանգնած է առաջին:

— Ինչո՞ւ չես խոսում,— հարցնում է Կախարդը,— էնպես լուռ ու մունջ կանգնել ես, կարծես թե բերանումդ լեզու չկա:

— Չեմ համարձակվում խոսել, նա՛նի ջան,— պատասխանում է Վասիլիսան.— իսկ եթե դու հրաման ես տալի խոսելու, մի բան կհարցնեմ:

— Հարցրո՛ւ, միայն թե իմացած եղիր՝ լավ չի, որ ամեն բան իմանաս, շատ իմանաս՝ շուտ կպառավես:

— Ես էն էի ուզում քեզ հարցնեմ, նա՛նի ջան, ինչ որ աչքով տեսել եմ: Էստեղ գալիս ճամփին մի ձիավոր ընկավ աչքովս՝ ինքը սիպտակ, հազիներ սիպտակ, տակիներ սիպտակ, էն ո՞վ է էն ձիավորը, նա՛նի ջան:

— Էն իմ պայծառ օրն է,— պատասխանում է Կախարդը:

— Հետո տեսա մի ուրիշ ձիավոր՝ ինքը կարմիր, հազիներ կարմիր, տակիներ կարմիր, էն ո՞վ է:

— Էն էլ իմ կարմիր արևն է:

— Իսկ էն սև ձիավորն ո՞վ է, որ քո դարպասի դռանը վրա հասավ. ինքը սև, հազիներ սև, տակիներ սև:

— Էն էլ իմ մուրթը գիշերն է: Երեքն էլ իմ հավատարիմ ծառաներն են:

Վասիլիսան էստեղ հիշում է երեք ջուխտ ձեռներն ու լռում:

— Էլ ինչո՞ւ չես բան հարցում:

— Էս էլ հերիք էր, նա՛նի ջան: Չէ՞ դու ինքդ ասիր՝ թե որ շատ իմանամ, շուտ կպառավեմ:

— Լավ ես անում, որ էն ես հարցնում՝ ինչ որ դուրսն ես տեսել, էն չես հարցնում, ինչ որ ներսն ես տեսել: Ես չեմ սիրում, որ իմ տան աղբն ու կեղտը դուրս են հանում, ու շատ հետաքրքիրներին ուտում եմ: Դե կա՛ց, հիմի էլ ես քեզ հարցմունք անեմ: Դու էդ ի՛նչպես ես կարողանում անել ու հասցնել էսքան գործը, որ ես քեզ հանձնարարում եմ:

— Իմ մոր օրհնանքն ինձ օգնում է, նա՛նի ջան,— պատասխանում է Վասիլիսան:

— Ո՞նց թե... դու օրհնած ես, հա՛... Դե էստեղից դո՛ւրս գնա կորի դու, օրհնված աղջիկ: Օրհնվածներն ինձ պետք չեն էստեղ:

Ասում է ու խրճիթից դուրս քշում, դարպասից դուրս հրում, ցանկապատի վրա վառվող աչքերով գանգերից մինն էլ մի ձողի ծերն է անց կացնում ձեռը տալի, թե՛

— Էս էլ քեզ կրակ՝ քու խորթ մոր ու իր աղջիկների համար: Չէ՞ որ նրանք քեզ կրակի են դրկել ինձ մոտ, որ իրենց համար կրակ տանես:

Ու վազում է Վասիլիսան, վազում է դեպի տուն: Ձեռքի գանգը ճամփին լույս է տալի մինչև ծեղը ու ծեղին հանգչում: Մյուս օրն իրիկունը վերջապես տուն է հասնում: Որ հասնում է, ուզում է ձեռքի գանգը դեն գցի, մտքումն ասում է՝ մինչև հիմի երևի արդեն կրակ կլինեն արած: Էս մտքի մեջ՝ մին էլ հանկարծ գանգից մի խուլ ձեն է գալի, «ինձ դեն մի՛ գցիլ, տար քո խորթ մոր մոտ»...

Տանն էլ մտիկ է տալիս, տեսնում է մութը, կրակ չի երևում, գանգը հետը ներս է տանում:

Խորթ մերն ու իր աղջիկները Վասիլիսային որ տեսնում են՝ սկզբում ուրախ հանդիպում են, պատմում են, թե են օրվանից, ինչ դու գնացել ես՝ մեր տանը դեռ կրակ չի վառվել: Մենք չենք կարողացել կրակ անենք, հարևաններից էլ ինչքան բերել ենք, տուն ենք հասցրել թե չէ՝ հանգել է:

— Հիմի քո կրակը վառ կմնա,— ասում է խորթ մերը: Գանգը ներս են տանում թե չէ՝ աչքերն էնպես են նայում խորթ մորն ու իր աղջիկներին, որ էրում են, կրակում: Ուզում են թաքչեն, բայց ուր որ թաքչում են, աչքերը ամեն տեղ հետևում ու նայում են նրանց, էրում, կրակում են նրանց:

Ու լուսադեմին խորթ մերն ու իր աղջիկներն արդեն էրվել, ածուխ էին կտրել, միայն Վասիլիսային էր, որ ոչինչ չէր եղել:

Առավոտը Վասիլիսան գանգը հողում թաղում է, տան դուռն ամուր կողպում, ինքը գնում է քաղաք, մի անորդի պառավի խնդրում է, որ մոտը կենա, մինչև, իրեն հերը օտարությունից գա: Պառավը սիրով ընդունում է իր աղջկա նման, Վասիլիսան էլ նրան սիրում, պատվում է իր մոր պես, մոտը ապրում է ու սպասում: Պարապությունից որ հոգնում է, մի օր էլ պառավին ասում է.

— Էսպես պարապ-սարապ նստելուց հոգնում եմ, նա՛նի ջան, ի՛նչ կլինի գնաս վուշ առնես բերես, մանած անեմ:

Պառավը գնում է, վուշ է առնում բերում: Վասիլիսան նստում է մանած անում, էնքան բարակ ու նուրբ, ոնց որ մազ: Մանածն անում է պրծնում, հիմի պետք է գործի: Բայց էն տեսակ տորք չի գտնվում, որ էն մանածին գա, ոչով էլ չի կարողանում շինի: Վասիլիսան էլ ետ իր տիկնիկին է խնդրում: Տիկնիկն ասում է.

— Գնա՛ ինձ համար մի հին տորք բեր ու մի մաքոք, մին էլ մի քիչ ձիու ձար, ես քեզ ոամար ամեն բան շինեմ:

Վասիլիսան գնում է գտնում ինչ որ հարկավոր է, տալիս է տիկնիկին, ինքը քնում: Առավոտը վեր է կենում, տեսնում տիկնիկը մի հիանալի տորք է շինել:

Վասիլիսան կտավը հինում է, նստում է գործում ու ձմեռվա վերջը արդեն պատրաստ է լինում մի կտավ, որ ասեղի ծակովն անց կկենար: Գարունքը կտավը ճերմակացնում են, ու Վասիլիսան պառավին ասում է.

— Նանի ջան, տար էս կտավը ծախի, փողը բեր՝ քեզ լինի:

Պառավը կտավին մտիկ է անում՝ մնում է բերանը բաց: Ասում է.

— Աղջիկ ջան, էս կտավը թագավորին վայել կտավ է: Արի տանեմ պալատը՝ տեսնեմ:

Էս կտավն առնում է պառավը, գնում թագավորի պալատի մոտերքը պտտվում: Թագավորը նկատում է, որ մի պառավ իր պալատի մոտերքը պտտվում է, ասում է.

— Ի՞նչ էս ուզում, ա՛յ նանի:

Պառավը թե՛ թագավորն ապրած կենա, էս քեզ վայել մի էն տեսակ ապրանք եմ բերել, որ ուզում եմ դու տեսնես:

Թագավորը հրամայում է պառավին ներս բերեն: Պառավին որ ներս են բերում, թագավորը կտավը տեսնում է՝ էստեղ էլ սրա բերանն է մնում բաց: Ասում է.

— Ի՞նչ է սրա գինը, ա՛յ նանի:

Թե.— Սրան գին չունի, թագավորն ապրած կենա, քեզ նվեր եմ բերել:

Թագավորը շնորհակալություն է անում, ինքն էլ իր կողմից պառավին է նվերներ տալիս ու արձակում:

Ուզում են կտավիցը թագավորի համար շապիկ կարեն. բերում են ձևում, բայց էնպես կարող չեն գտնում, որ կարի: Ման են գալիս ման, վերջը թագավորն էլ ետ են պառավին է կանչում, թե՛

— Ա՛յ նանի, ոնց որ էս կտավը գործել էս, էնպես էլ պետք է կարես, թե չէ ուրիշ կարող չկա:

Պատավն ասում է.

— Թագավորն ապրած կենա, ոչ ես եմ մանեկ ու գործել էս կտավը, ոչ էլ ես կարող եմ կարել: Մի որդեգրուհի ունեմ տանը, էս նրա ձեռի գործն է:

— Լավ, որդեգրուհիդ լինի: Տար տուր նրան, թո՛ղ նա կարի:

Պատավը վերադառնում է տունՎասիլիսային պատմում ինչ որ պատահել էր:

— Ես էլ գիտեի, որ էս գործը, վերջը ինձ էր հասնելու,—ասում է Վասիլիսան: Փակվում է իր սենյակում ու սկսում է կարել: Գիշեր-ցերեկ է անում, կարում, պատրաստում, տալիս է պատավին, թե՛ տար տուր թագավորին:

Պատավը շապիկն առնում է տանում պալատը, տալիս թագավորին, իսկ Վասիլիսան երեսը լվանում է, գլուխը սանրում, հագնվում, զուգվում, նստում լուսամուտի առաջն ու սպասում: Սպասում է թե տեսնի ի՛նչ պետք է լինի:

Մին էլ էն է տեսնում, որ թագավորի մարդիկը գալիս են դեպի պատավի տունը: Գալիս են, ներս են մտնում ու հայտնում, թե ո՞վ է կարել թագավորի շապիկը, թագավորն ուզում է նրան տեսնի ու ինքը իր ձեռքով վարձատրի:

Վասիլիսան վեր է կենում, գնում թագավորի առաջին կանգնում: Թագավորի տեսնելն ու սիրահարվելը մին է լինում:

— Էլ ես քեզանից ձեռը քաշողը չեմ, սիրուն Վասիլիսա,— ասում է թագավորը:— Էսօրվանից դու իմն ես, ես էլ քոնը, էսօրվանից իմ կյանքի ընկերն ու իմ աշխարհքի թագուհին ես դու...

Ասում է, ձեռիցը բռնում, բարձրացնում, նստեցնում իր կողքին ու սկսվում է հարսանիքը: Վասիլիսայի հերն էլ վրա է հասնում, աղջկա բախտավորությունը որ տեսնում է, ուրախանում, աշխարհքովը մին է լինում, ու էն մնալն է, որ մնում է աղջկա մոտ: Իր մերացու պատավին էլ չի մոռանում Վասիլիսան. բերում է պալատ, պահում է իրեն մոտ, իսկ

տիկնիկից չի բաժանվում մինչև մահը ու միշտ, ամեն տեղ պահում է իր գրպանում:

ԱՆԳԻՆ ՔԱՐԸ

(ԱՐԱԲԱԿԱՆ)

Մի ամառվա շոգ օր էր. բայց չնայած անտանելի շոգին ու թեժ արևին, Բաղդադի փողոցները լիքն էին ժողովրդով: Հարուն Ալ Ռաշիդ թագավորը մի փառավոր հաղթությունից հետո պետք է վերադառնար իր մայրաքաղաքը: Աղքատ ժողովուրդը հավաքվել էր թամաշա անելու: Մարդիկ անհամբեր սպասում ու գովում էին թագավորին, փառաբանում էին նրա քաջությունը, խելքը, մեծահոգությունը, իմաստությունը, արդարադատությունը և շատ ուրիշ բարձր առաքինությունները:

Էս ժամանակ բազմության միջից դուրս եկավ Սայիդ անունով մի աղքատ ու սկսեց ամենախիստ խոսքերով հայհոյել թագավորին:

Ամբոխը սաստիկ վրդովվեց, չորս կողմից վրա դառան, որ ոտնատակ տան Սայիդին, երբ մեջ մտավ մի անձանոթ:

— Կանգնեցե՛ք, — ասավ, — ո՛վ ազնիվ մարդիկ, ու ձեր ուշադրության ականջները միառժամանակ կախ արեք իմ մտքի ճյուղերին:

Ամբոխը կանգ առավ:

— Ի՛նչ լավ է խոսում, է՛, — ձեն տվեց մինը. — խոսի՛ր, խոսի՛ր, լսում ենք:

— Դուք ուզում եք սրան ծեծե՛ք, — հարցրեց անձանոթը:

— Հա՛, անպատճառ պետք է ծեծենք:

— Բայց պետք է խելոք ծեծեք:

— Ի՞նչպես թե խելոք ծեծեք... էլ խելոք ծեծելը ո՞րն է... կողքերը կփշրենք, պրծավ գնաց:

— Չէ՛, էդպէս չի. սպասեցէք ու ինձ ականջ արեք: Դուք ուզում եք սրա կողքերը փշրեք: Շատ լավ: Ասենք թե տեղն է ու արդարացի: Բայց կարող է պատահել, որ հարկավոր է սրա երկու կողքը փշրել, իսկ դուք միայն մի կողքը կփշրեք: Էդպէսով էլ կվարվեք և անարդար, և անխելք:

— Լավ ես ասում, ես իմ աստվածը,— ձեն տվին ամեն կողմից:— Հապա ի՞նչ անենք, ներե՞նք էն վիրավորանքը, որ սա հասցրել է մեր ամենախմաստուն, ամենագերագույն, ամենահեռատես, ամենասրատես թագավորին, աշխարհքի կենտրոնին, աստծու ստվերին, աստղերի աստղին, արեգակների արեգակին...

— Չէ, ես հո չեմ ասում՝ ներենք, ես ասում եմ՝ մի հարցնենք ու լսենք,— թե ի՞նչ է ասում էս մարդը, ինչպէս է արդարանում:

— Ես արդարանալու բան չունեմ,— խոսեց Սայիդը:— Մեղավորներն են արդարանում, իսկ ես ոչ մի մեղք չեմ արել: Ես միայն էն պետք է ասեմ, ինչ որ ինձ արել են: Եվ ասեմ թե չէ, դուք ձեռքերով կծածկեք ձեր երեսները, բայց էդ էլ չեք կարող անել, որովհետև ձեր երեսների ամոթից ու բարկության տաքությունից ձեր ձեռքերը կերվեն:

— Վա՛հ, ես ի՞նչ է պատահել: Ինչպէս երևում է, շատ հետաքրքրական բան պետք է լինի: Պատմի՛ր, պատմի՛ր,— գոռացին ամեն կողմից:

— Ոչ թե հետաքրքրական, այլ մի ցավալի ու անիրավ գործ,— պատասխանեց Սայիդը:— Ականջ արեք, պատմեմ տեսեք:

«Ես մի գեղեցիկ, խելոք ու աշխատասեր կին ունեի ու երկու կարմրաթշիկ, առողջ, աշխույժ երեխա: Ինձ համար երջանիկ ապրում էի, ու իսկի մարգարեի խոստացած դրախտն էլ չէր պետքս...»

— Տեսե՛ք, տեսե՛ք՝ ինչեր է հաշում: Ա՛յ լիրբ հայիոյիչ... հենց դրա համար էլ էդ բախտին ես արժանացել...— ընդհատեց մեկը:

— Բախտը որ կա՛ ծնվելիս է գրվում մարդու ճակատին, նրանից պրծնում չկա,— մեջ մտավ մի ուրիշը:

— Դե լավ, խելքներիդ գոռ մի՛ տաք, թո՛ղ արեք պատմի:

Ու Սայիդը շարունակեց:

«Քանի տարի էսպես ապրեցինք, ամեն մի տարին, ամեն մի ամիսը, շաբաթը, օրը, ժամն ու վայրկյանը անցան լիքը երջանկություններով: Բայց չար նախանձը, որ աշխարհքում կործանում է ամեն բան, վերջը իմ երջանկությունն էլ կործանեց: Իմ կողքին ապրում էր մեր քաղաքի դատավոր Իբրահիմը: Նախանձեց իմ բախտին, կնոջս ու երեխաներիս խլեց ինձանից: Կնոջս իրեն հարձ առավ, երեխաներիս ստրուկ տվեց ուրիշներին: Ու էսպես նրանք ընկան կրկնակի գերության մեջ: Գերի մոր սիրտը իր երեխաների մոտ էր ու նրանց հետ էլ կրկնակի գերի, երեխաների ուշքն ու միտքն էլ իրենց մոր մոտ էր ու նրա հետ կրկնակի գերի...»

— Ա՛յ էդ լավն էր: Ի՛նչ սիրուն ասիր՝ կրկնակի գերի...

«էսպես մնացի մենակ, ու կյանքը մահից էլ ավելի անտանելի դարձավ ինձ համար:

Եվ ահա տեսնում եք, անտուն, անտեր թափառում եմ, ու չեմ իմանում՝ աշխարհքում էլ ի՛նչ է մնում ինձ համար»: Ամենքի սիրտը շարժվեց:

— Էլ երկար ու բարակ մտածելու ի՞նչ կա էստեղ, հրես թագավորը գալիս է, գնա գանգատ արա, էլի՛,— խորհուրդ տվնց աղքատներից մինը:

— Գա՛նգատ արա... լավ էս ասում, բայց թագավորը շրջապատված կլինի իրեն մոտիկների ու մեծամեծների էն տեսակ բազմությունով, որ արի ու մոտեցիր: Հա կմոտենան հարուստները, բայց էս ի՞նչպես մոտենամ: Դուք ասում եք՝ նա մեզ համար արեգակ է, բայց արեգակի նման էլ հեռու է մեզանից:

— Վախիլ մի՛,— սիրտ տվին մյուս աղքատները.— մենք կմոտենանք: Ինքն էլ էնպես բնավորություն չունի, ամենքին մոտ է թողնում: Ոչ մի աղքատ դեռ նրա շեմքից ետ չի դառել առանց բարերարվելու:

Էս խոսքումն էին, որ ամբոխը տակնուվրա եղավ, ալեկոծվեց, ամեն մարդ տեղ բռնեց, ու ամենքի աչքերը դարձան դեպի քաղաքի դարպասները տանող գլխավոր փողոցը: Վերջապես երևաց արքայական թափորը: Ահա

և Հարուն Ալ Ռաշիդն ինքը՝ ճոխ ու փայլուն շքախմբով: Թափորը կանգ առավ գլխավոր հրապարակում, պալատի առջև: Թագավորը ձիուց իջավ, բազմեց մեծամեծներով շրջապատված ամպհովանու տակ դրած գահին ու իրավունք տվեց, որ ցանկացողները ներկայանան իրեն: Առաջ եկան նշանավոր հարուստները, թանկագին նվերներ տվին: Առաջ եկան վաճառականները, ծանրագնի շալեր, մետաքսի ու կերպասի կտորներ տվին: Առաջ եկան արհեստավորները, սքանչելի նուրբ բանվածքներ ու ձեռագործներ տվին: Թագավորն ուրախ ու գոհ ընդունեց ամենքին ու ամեն մեկին մի որևէ քաղցր խոսք ասավ: Մին էլ հանկարծ ամբոխի միջից մի պատահողով, հյուժված աղքատ դուրս եկավ, գլխին մի ահագին քար, ու մոտեցավ թագավորին:

— Թագավորն ապրած կենա, ահա էս էլ իմ նվերը: Թագավորը զարմացավ, մթնեց ու խստությամբ հարցրեց.

— Էս ի՞նչ կնշանակի... Էս ի՞նչ ես տալիս դու ինձ...

— Թագավորն ապրած կենա,— պատասխանեց աղքատը,— թագավորին նվեր տվողը պետք է իր սրտիցը տա... իմ սրտումն էլ էս քարն է ծանրացած, ես էլ էս եմ քեզ նվիրում:

Թագավորը ժպտաց, ապա թե մտքի տունն ընկավ:

— Անունդ ի՞նչ է:

— Երբ դեռ երեխա էի՝ հերս ու մերս ինձ ասում էին Ջան Սայիդ: Երբ հասակ առա, հարևաններս ասում էին Աշխատասեր Սայիդ: Երբ ամուսնացա, կինս ասում էր Լավ Սայիդ. ծանոթներս ու բարեկամներս ասում էին Ազնիվ Սայիդ. իսկ այժմ ասում են՝ խեղճ, անբախտ, Աղքատ Սայիդ:

— Ո՞րտեղ ես ապրում:

— Էնտեղ, որտեղ թռչուններն են թռչում, որտեղ քամին է սուլում:

— Դե, լավ,— խոսեց Հարուն Ալ Ռաշիդ թագավորը.— իմ տերության մեջ ոչ մի չար գործ չի խուսափիլ իմ հայացքից՝ որ անդնդում կուզի թաքնվի:

Գնա՛ աղոթիր աստծուն, ո՛վ գիտի, գուցե մի օր էլ գա, որ քեզ ասեն
Բախտավոր Սայիդ:

Սայիդը գնաց:

Էս դեպքի վրա մի քանի օր անց կացավ: Հարուն Ալ Ռաշիդը մանրամասն
իմացավ Սայիդի պատմությունը, համոզվեց ճշմարտությանը ու
կամեցավ դատել արդարն ու մեղավորը:

Մի օր էլ խնջույքի հրավիրեց, հավաքեց իր բոլոր մեծամեծներին:
Մեծամեծներն եկան հավաքվեցին մարմար ավազաններով ու
շատրվաններով լիքն այգիները, ծաղիկների մեջ, ծառերի տակին
խալիչաների վրա բազմեցին, սկսեցին դալիան քաշել, ուտել, խմել, քեֆ ու
զրույց անել:

Քեֆի թունդ ժամանակը թագավորը հրամայեց հրավիրել իր
հեքիաթախոսին, որ հայտնի էր իր շիտակ ու անկեղծ բնավորությամբ:
Հեքիաթախոսն եկավ, բարև տվեց, բարև առավ, նստեց, սկսեց դալիան
ծխել ու պատմություն անել:

— «Աշխարհքում շատ գանձեր կան,— ասավ նա,— բայց ամենաթանկ
գանձը լավ անունն է: Լավ անունով մարդը միաժամանակ ապրում է
հազար ու մի տեղ, հազար ու մի մարդու սրտում: Լավ անունով մարդը
էնպես տեղեր է հասնում, որ չի կարող հասնել ոչ ձիով, ոչ ուղտով և ոչ
ուրիշ միջոցով: Լավ անունով մարդը չի մեռնում: Նա մահից հետո էլ
անտեսանելի ապրում է մեր միջում, ինչպես ոգի: Միշտ մեր միտն է
գալիս, մեր սիրտն է հոսում իր գեղեցիկ հատկությունները: Լավ բան է
լավ անունը:

«Մի գանձ էլ կա՝ հարստությունն է:

«Հարստությունով մարդ հազար ձեռն է ունենում, հազար ոտը, հազար
լեզու և հազար ձևով կարող է հազար լավ գործ կատարել: Լավ բան է
հարստությունը:

«Մի գանձ էլ կա՝ էդ էլ խելքն է:

«Խելոք մարդը գերմարդ է դառնում: Խելքով՝ տկարն ուժեղ է, աղքատը՝ հարուստ, վախկոտը՝ անահ: Նրանից է, որ անլսելի շշնջունով ասած խոսքը որոտում է ու անցնում աշխարհքի մի ծերից մյուս ծերը: Լավ բան է խելքը:

«Բայց մի գանձ էլ կա, որ լավ անունից էլ, հարստությունից էլ խելքից էլ վեր է: Առանց նրան էս բոլորը համարյա թե սարսափելի ու կործանարար կլինեին մարդու համար: Առանց նրան աշխարհքը կթառամեր ու կամայանար: Էս գանձը՝ խղճմտանքն է:

«Էս գանձը արդեն մեծ մարդիկն են ունենում, և սրա համար էլ նրանք, ինչ էլ որ ունենան, երջանիկ չեն լինում: Ինչքան հարստություն մտքովդ կանցնի, տուր նրանց, որ նրանք բաժանեն մարդկանց ու բարերարեն, դարձյալ քիչ է նրանց համար: Իսկ ես ճանաչում էի մի աղքատի, որ երեք գանձ ուներ և իրեն համարում էր երջանիկ ու շարունակ փառաբանում էր աստծուն: Եվ հպարտությունը մտավ նրա սիրտը, թե ինքն էր ձեռք բերել էն երջանկությունը ու ոչ ոք էլ չէր կարող խլել իր ձեռքից: Էս բանն իմացավ չար ոգին ու հասցրեց աստծուն: Աստված անիծեց չար ոգուն ու իրենից ետ մղեց, դրկեց էդ երջանիկ մարդու ապրած քաղաքի դատավորի սիրտը: Դատավորը հանկարծ զգաց, որ իր ներսը մի նոր, անծանոթ ու թունավոր բան է շարժվում: Սրտի մեջ սկսեց եռալ մի շարություն, ու միտքը մթնեց խավար մշուշից: Ինքն էլ լավ չիմացավ, թե ինչ էր պատահել իրեն, վեր կացավ դուրս եկավ որ հովին տա իրեն, ու երջանիկ աղքատի տան մոտից անցնելիս՝ սկսեց նրան նախանձել: Բայց ի՞նչ էր աղքատի ունեցած-չունեցած գանձն ու երջանկությունը: Մի ջրհոր, երկու արմավենի ծառ: Ջրհորից սառը ջուր էր խմում, իսկ երկու արմավենին ամբողջ տարին նրան քաղցր պտուղներ էին տալիս ու հով ստվեր: Սառը ջուրը խմում էր, քաղցր պտուղն ուտում ու շվաքում նստում, փառաբանում աստծուն: Դատավորին շատ թվացին էս գանձերը աղքատի համար, վճռեց նրանից խլի, ու խլեց: Էն օրվանից աղքատը թափառում է դռնից դուռ, նրա հառաչանքից խավարում են աստղերը, նրա թափած արտասուքներից կարիճներ են ծնվում ու աշխարհքը լցվում»:

Ամենքի սիրտն էլ խորը շարժվեց էս պատմությունից, ամենքն էլ զայրացան անհրավ դատավորի վրա, ամենքն էլ գտան, որ նա արժանի է խիստ պատժի:

— Իսկ դու ի՞նչ ես ասում, Իբրահիմ,— հարցրեց Հարուն Ալ Ռաշիդ թագավորը իր մեծամեծներից մեկին, Բադդադի դատավորին:— Ի՞նչ պետք է անել Հափշտակող դատավորին:

— Թագավորն ապրած կենա,— պատասխանեց Իբրահիմը,— էդ մի տեսակ էն ոճիրն է, որին արժանի պատիժ ես գտնել չեմ կարողանում:

— Իբրահի՛մ,— գոչեց թագավորը,— էդ ոճրագործը դու ես: Դու ես աղքատ Սայիդից խլել նրա կինը, էդ երջանկության աղբյուրը մեր կյանքում: Դու ես խլել նրա զավակները, որ մարդկանց կյանքի քաղցր պտուղներն են ու իրենց ծնողներին շվաք են անում ծերության օրերում:

Իբրահիմը խորտակվեց, գետին ընկավ ու խնդրեց, որ իրեն ների թագավորը:

— Ես չեմ քո դատավորը,— խոսեց Հարուն Ալ Ռաշիդը.— քո դատավորն այժմ նա է, ում որ թշվառացրել ես դու:

Ու հրամայեց ներս կանչել Աայիդին:

— Աայի՛դ,— ասավ,— ահա քո ձեռքն եմ տալիս քո թշնամուն:

— Թագավորն ապրած կենա, իմ ձեռքն ես տալիս, ես ի՞նչ անեմ,— պատասխանեց Սայիդը:

— Հապա ի՞նչ ես ուզում:

— Ես դրանից բան չեմ ուզում: Թո՛ղ իմ կնոջն ու երեխաներին վերադարձնի, ես առաջվա նման երջանիկ կլինեմ:

Ես մեծահոգությունը շարժեց թագավորին, նրա աչքերը լցվեցին արտասուքով: Բոլոր մեծամեծներն էլ սկսեցին արտասվել:

— Լավ, եղ քո դատաստանը,— դարձավ թագավորը Սայիդին.— այժմ իմ դատաստանը լսիր: Դո՛ւ, Իբրահի՛մ, քո կավածքների չորս բաժնից երեք բաժինը կտաս Սայիդին, դրա հետ էլ էն քարը, որ Սայիդն ինձ պարզև բերեց, էն քարի քաշովը մին ոսկի:

Թագավորի վճիռը վճիռ էր: Ինչ որ վճռեց՝ Իբրահիմը տվեց Սայիդին: Ու Սայիդը իր կնոջ ու երեխաների հետ միասին ստացավ ահագին հարստություն: Բայց հարստությունից չգոռոզացավ Սայիդը: Դարձյալ առաջվա նման համեստ կյանք էր վարում ու աշխատում էր առավոտից մինչև իրիկուն: Երբ ընկերները հարցնում էին, թե՛ ինչո՞ւ չես օգտվում քո հարստությունից ու փարթամ ապրում, ասում էր՝ հարստությունը փչացնում է մարդու սիրտը, խնջույքներն ու ճոխ ճաշերը հոգնեցնում, մաշում են մարդու զգացմունքները, իսկ ես ուզում եմ մնամ միշտ թարմ ու բարի:

Ու իր ամբողջ կարողությունը Սայիդը սպառեց, դրեց բարի գործերի վրա: Ուսումնարաններ բաց արավ, հիվանդանոցներ շինեց, ջրհորներ փորել տվեց անջուր անապատներում ու ամեն մի ջրհորի քարի վրա արձանագրել տվեց, «Ո՛վ մարդ, խմի՛ր ու հիշիր նրանց, որոնք ծարավից տանջվում են աշխարհքում»:

Հարուն Ալ Ռաշիդ թագավորը Սայիդի նվիրած քարը Անգին քար անվանեց ու ամեն անգամ, դատաստան տեսնելիս, դնում էր սեղանին, իր առջևը, էնպես էր դատաստան տեսնում: Ավանդությունն ասում է, թե նրա նման էին վարվում նրա հաջորդները՝ արաբական մյուս թագավորները:

ԼՈՒՍԵՐԵՄՆ ՈՒ ՎԱՐԴԵՐԵՍԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Լինում է չի լինում մի աղքատ որբնայրի կին: Ապրելիս է լինում մի փոքրիկ տնակում: Տնակի առջև մի պարտեզ է ունենում, պարտեզի մեջ երկու վարդի թուփ, մինը սպիտակ վարդի, մյուսը կարմիր: Էն վարդի թփերի նման էլ երկու փոքրիկ աղջիկ է ունենում, մեկի անունը Լուսերես, մյուսինը՝ Վարդերես: Երկուսն էլ էնքան լավն ու բարի, էնքան սրտով մաքուր ու աշխատասեր, որ կարծես թե հենց էն երկուսն էին էնպես, որ

կային բովանդակ աշխարհքում: Միայն թե Լուսերեսն ավելի հանգիստ էր ու քնքուշ, իսկ Վարդերեսն ավելի կայտառ ու աշխույժ:

Վարդերեսը շատ էր սիրում հանդերում ու մարգերում թռչկոտել, ծաղիկ քաղել ու թռչուն բռնել, իսկ Լուսերեսը նստում էր տանը, տնտեսության մեջ օգնում էր մորը, կամ թե չէ, եթե գործ չկար, նրա համար գիրք էր կարդում: Երկու քույրն էլ էնքան էին իրար սիրում, որ հենց թն թնի տված ման էին գալի, ու երբ Լուսերեսն ասում էր.

— Մենք երբեք չպետք է բաժանվենք իրարից,— Վարդերեսը պատասխանում էր.

— Երբեք, քանի կենդանի ենք:

Իսկ մերն ավելացնում էր.

— Մեկդ ինչ որ կունենաք պետք է կիսեք մյուսիդ հետ:

Երկուսով հաճախ գնում վազվզում էին անտառներում ու պտուղ էին քաղում, ու ոչ մի կենդանի վնաս չէր տալիս, ամենքը վստահ գալիս մոտենում էին նրանց: Նապաստակը հենց նրանց ձեռքից առնում որոճում էր կաղամբի թերթիկները, եղնիկն արածում էր նրանց կողքին, եղջերուն անհոգ ու զվարթ անցնում էր նրանց մոտից, իսկ թռչունները հանգիստ ուսներին թառած երգում էին, ինչպես կարող էին երգել և ինչ որ գիտեին: Եթե բան է ուշանում էին անտառում ու գիշերը վրա էր հասնում, միասին պառկում էին մամուռի վրա ու քնում մինչև լուսաբաց: Իրենց մերն էլ գիտեր ու անհանգիստ չէր լինում:

Մի անգամ էլ, երբ անտառում գիշերում են ու լուսաբացին զարթնում են, տեսնում են կողքների կանգնած ճերմակ ու փայլուն շորերով մի սիրուն երեխա: Էս երեխան վեր է կենում, ժպտալով նրանց նայում ու, առանց մի խոսք ասելու, հեռանում, մտնում անտառի խորքն, անհետանում: Էստեղ երեխեքը մտիկ են տալիս չորս կողմերը, տեսնում են, որ իրիկունը մթնով եկել են քնել մի անդունդի եզերքին ու եթե մթնումը մի երկու քայլ էլ արած լինեին, պետք է անդունդը լինեին գլորված: Գալիս են իրենց մորը պատմում: Մերն ասում է.

— Էս անպատճառ պահապան հրեշտակն ինքն է եղել, որ միշտ պահպանում է բարի երեխանց:

Լուսերեսն ու Վարդերեսն իրենց մոր տնակն էնպես իստակ ու մաքուր էին պահում, որ մտիկ անելիս մարդու դուր էր գալիս:

Ամառը գլխավորապես Վարդերեսն էր տան բանը շինում ու ամեն առավոտ, մոր զարթնելուց առաջ անկողնի կողքին մի փունջ ծաղիկ էր դնում, փնջի մեջ էլ երկու վարդ՝ մինը սպիտակ, մյուսը կարմիր: Ձմեռը Լուսերեսն էր կրակ անում ու պղինձը դնում կրակին: Պղինձն էլ էնպես մաքուր սրբած էր լինում, որ ոսկու նման պսպղում էր: Իրիկուններն էլ, երբ դուրսը ձյունը փաթիլ-փաթիլ բրդում էր, մերն ասում էր.— Լուսիկ ջան, գնա դռան փակը գցիր:— Հետո նստում էին բուխարու առջև: Մերը գիրք էր կարդում աղջիկների համար, իսկ աղջիկները լսում էին ու մանում: Կողքների պառկած էր լինում իրենց գառը, ետևները թառի վրա քնած սպիտակ աղավնին, գլուխը կոխած թնի տակը:

Մի իրիկուն էլ, երբ էսպես նստած են լինում, մինը դուռը ծեծում է: Մերն ասում է.

— Վարդուշ ջան, շուտ վեր կաց դուռը բաց արա, անօթևան ճամփորդ կլինի, դուռը ծեծում է:

Վարդերեսը գնում է դռան փակը ետ գցում, համոզված, որ դուռը ծեծողը մի խեղճ մարդ պետք է լինի, մին էլ ինչ տեսնի՝ դռան ետևը կանգնած է մի ահագին արջ, որ դուռը բացվելուն պես ներս է կոխում իր հաստ գլուխը: Վարդերեսը վախից ճչում է ու ետ թռչում, գառն սկսում է մայել, աղավնին թներն է թափահարում, իսկ Լուսերեսը մտնում է մոր մահճակալի ետևը: Այնինչ արջը լեզու է լինում ու խոսում: Ասում է.

— Ինչո՞ւ եք վախում, ինձանից մի՛ վախենաք, ես ձեզ վնաս չեմ տալ: Քիչ էր մնում ցրտից սառչեի, եկա մի քիչ տաքանամ:

— Վա՛յ, խեղճ իմ արջ ախպեր,— բացականչում է մայրը:— Դե արի, արի կրակից մոտիկ պառկիր, միայն թե զգույշ կաց, բուրդդ չմրկի... Աղջկե՛րք,

Վարդուշ ջան, Լուսիկ ջան, դուրս եկեք, եկեք էստեղ, արջ ախպերը ձեզ ձեռք չի տալ, արջ ախպերը բարի է:

Աղջիկները դուրս են գալիս, կամաց-կամաց մոտենում են արջին, գառն էլ, աղավնին էլ, ու շուտով ամեն ահ ու երկյուղ վերանում է մեջտեղից: Արջն էլ ասում է.

— Երեխեք ջան, թե կարաք՝ էս իմ բրդի ձյունը մի թափ տվեք:

Աղջիկները վազում են ավելը բերում՝ արջի բուրդը մաքուր սրբում են, ու արջը բավականությունից մոնչալով մեկնվում է կրակի առջև: Աղջկերքը ձեռաց ընտելանում նս իրենց անձոռնի հյուրին ու սկսում են հետը հանաքներ անել: Բրդի հետ են խաղում, ականջներից են քաշում, մեջքին են կանգնում, հատակին դես ու դեն են գլորում, ճիպոտով խփում են, իսկ եթե սկսում է վոնչալ՝ ծիծաղից թուլանում են: Արջի իրեն քեֆն էլ է գալիս: Բայց երբ շատ են նեղացնում՝ վռչում է.

— Մի՛ տանջեք ինձ, մի՛ սպանեք, այ աղջկերք,
Ա՛յ Լուսերես, ա՛յ Վարդերես,
Ձեր սիրելի փեսան եմ ես:

Քնելու ժամանակը որ գալիս է ու աղջիկները գնում են քնեն, մերն արջին ասում է.

— Դե դու էլ օջախի առաջը պառկիր, արջ ախպեր, համ տաք կլինի տեղդ, համ քամուց պատսպար:

Օրը բացվում է թե չէ, արջը էլ ետ ձնի մեջ քարշ գալով գնում է դեպի անտառի խորքը: Էն օրվանից էս արջը սովորություն է շինում, ամեն իրիկուն միևնույն ժամին գալիս է սրանց մոտ: Պառկում է օջախի առջևն ու թողնում է հետը խաղան, ինչքան կուզեն: Սրանք էլ էնպես են սովորում, որ իրիկունները, մինչև արջը տուն չի գալիս, դուռը փակում չեն:

Ձմեռն անց է կենում, գարունքն է ընկնում, երկիրը դալարում, ու մի օր էլ արջը Լուսերեսին ասում է.

— Դե հիմի արդեն ժամանակն է, որ ձեզանից հեռանամ, ամբողջ ամառը էլ ինձ չեք տեսնիլ:

— Ո՞ւր ես գնում, արջ ախպեր,— հարցնում է Լուսերեսը:

— Պետք է անտառը գնամ, իմ գանձերն ու հարստությունները չար թզուկներից պաշտպանեմ: Չմեռը գետնի սառած ժամանակը նրանք անհետանում են իրենց մթին այրերում, բայց արևը երկիրը տաքացնում է թե չէ՝ էդ գոդ անպիտանները լուս աշխարհք են դուրս գալիս ու՝ ինչ որ աչքները տեսնում է՝ էլ տիրոջն օգուտ չի անում, գողանում են տանում:

Արջից բաժանվելու համար շատ է տխրում Լուսերեսիկը, իսկ երբ դուռն առաջին բաց է անում որ գնա՝ հանկարծ արջն ընկնում է դռան փակին, բրդիցը մի փունջ մնում է փակի վրեն ու բրդի տակից ոսկու պես մի բան է պսպղում: Երևի աչքիս թվաց, մտածում է աղջիկն ու մտքիցը հանում է էս բանը: Արջն էլ շտապում է դեպի անտառն ու անհետանում է ծառերի ետևը:

Մի օր էլ մերն աղջիկներին անտառն է դրկում, որ գնան ցախ ու մախ հավաքեն բերեն: Գնում են աղջիկները, ման են գալիս ման, մին էլ տեսնում են անտառում ընկած մի ծառ, ու էս ծառի վրա, խոտերի միջին մի բան էս կողմն է թռչում, էն կողմն է թռչում, բայց ինչ բան է՝ գլխի չեն ընկնում: Մոտենում են, տեսնում են մի թզուկ, դեմքը պառավկոտած, միրուքն էլ սպիտակ ու երկա՛ր-երկար: Էն, որ ասում են՝ ինքը թիզուկես, միրուքը գազուկես, հենց էն ինքն է, որ կա: Միրքի ծերը մնացել է ծառի ճեղքում, դես ու դեն է ընկնում, ու չի իմանում, թե ոնց հանի: Աղջկերանցը որ տեսնում է՝ արնոտ աչքերը վրաները չռում է ու գոռում.

— Ի՞նչ եք տնկվել էդտեղ: Չե՞ք կարող մոտ գալ ու օգնել:

— Էդ ի՞նչ է պատահել, գաճաճ քեռի,— հարցնում է Վարդերեսը:

— Ապո՛ւշ, անասո՛ւն, հարցնում է՝ ի՞նչ է պատահել... Ի՞նչ պետք է պատահեր, ուզում էի ծառը ճղեմ, մանր տաշեղներ անեմ մեր խոզանոցի համար, թե չէ մեծ փետերից էրվում են մեր կերակուրները, մենք հո էնքան շատ չենք ուտում, ինչքան դուք, էդ կոպիտ ու անկշտում խալխո, սեպր

գարկեցի, հանկարծ դուրս թռավ, ծառի ճեղքն էլ էնպես արագ փակվեց, որ վրա չհասցրի միրքիս ծերը միջիցը հանեն: Միրքիս ծերը մնաց ծառի ճեղքի մեջն, ու ահա էսպես չարչարվում եմ, չեմ կարում հանեն, իսկ դուք կանգնել եք, բերաններդ բաց եք արել ու հռհռում եք, ապուշնե՛ր, լպստածնե՛ր... թո՛ւ, գահլես ինչպես է գնում...

Աղջիկները վրա են գալի, ուժ են անում, քաշում են, քաշում են, չեն կարողանում թզուկի միրուքը ծառի ճեղքից հանեն:

— Կացե՛ք, ես գնամ մարդիկ կանչեմ,— ասում է Վարդերեսը:

— Հիմարի գլուխ,— վրա է պրծնում թզուկը.— ի՞նչ եմ անում մարդիկը: Դուք հերիք չե՞ք, որ գահլես գնա, դեռ ուրիշներին էլ կանչեցեք: Կարո՞ղ եք մի ուրիշ բան էլ հնարեցեք...

Լուսերեսն ասում է.

— Մի քիչ համբերիր, ես ճարը գտա:— Ասում է, գրպանից մկրատը հանում ու թզուկի միրքի ծերիցը կտրում: Թզուկն ազատվում է թե չէ, իսկույն շալակն է գցում իր ոսկով լիքը տոպրակը, որ ծառի փշակումը պահել էր, ու գնում է քթի տակին փնթփնթալով.

— Ա՛յ քեզ անտաշ խալիս... եկան էս փառավոր միրքիս ծերը կտրեցին թողին: Գետինը մտնեք դուք, գետինը...

Էսպես մրթմրթալով տոպրակը շալակում է, առանց ետ մտիկ տալու գնում:

Էս դեպքի վրա մի քանի ժամանակներ անց է կենում, մի օր էլ աղջիկները գնում են ձուկը բռնելու: Գետափին մոտենում են, տեսնում են ծղրիղի նման մի թան էստեղ ետ ու առաջ է թռչկոտում, ու քիչ է մնում ջուրն ընկնի: Մոտ են վազում, տեսնում են իրեն ծանոթ թզուկը:

— Էդ ի՞նչ ես անում եղտեղ, գաճաճ քեռի,— հարցնում է Վարդերեսը:

— Ապուշնե՛ր, չե՞ք տեսնում ինչ եմ անում... Չե՞ք տեսնում անիծած ձուկն ինձ ուզում է ջուրը քաշի...

Դու մի ասիլ՝ թզուկը գետափին նստած՝ կարթով ձուկը բռնելիս է լինում, հանկարծ քամին փչում է ու միրուքը փաթաթում կարթի թելին: Հենց էդ խառնված ժամանակը մի մեծ ձուկն է ընկնում կարթի մեջն ու թզուկին զոռ է անում, քաշում է դեպի ներս: Սա գետափի թփերից ու խոտերից է կաչում, բայց բան չի դառնում, ձուկը տանում է: Աղջիկները ժամանակին վրա են հասնում, իրեն պինդ բռնում են ու աշխատում են միրուքը թելից բաժանեն, չեն կարողանում, էնպես խճճված է լինում իրար: Էլ ուրիշ ճար չի մնում, մկրատը հանում են դարձյալ միրքիցը կտրում, իրեն ազատում: Ազատվում է, տեսնում է միրքիցը էլի կտրել են՝ սկսում է վրաները ձղձղալ:

— Ա՛յ դուք անասուններ, էս մի՞ թե կարգ է, հը՞: Դուք համարձակվեք իմ երեսն էսպես այլանդակե՞լ... Հերիք չէր էն օրը միրքիս ծերը կտրեցիք, հիմի էլ ամենալավ մասը տարաք, հը՞ ... Ես հիմի ի՞նչպես մերոնց երևամ... Ա՛յ գետինը մտնեք դուք, գետինը... Վերցնում է իր մարգարիտով լիքը տոպրակը, որ թաքցրել էր եղեգնուտում, ուսովն է ձգում ու անհայտանում մոտիկ քարի ետևը: Սրանից մի քանի օր ետը մերն իր աղջիկներին մոտակա քաղաքն է ուղարկում՝ թել, ասեղ, մատնոց և ուրիշ էս տեսակ մանրուք առնելու: Մի քարքարոտ դաշտով անց կենալիս էս աղջիկները նկատում են, որ մի մեծ թռչուն օդում պտուտ եկավ, պտուտ եկավ ու նետի նման ներքև սլացավ, զարկեց մի քարի տակի: Թռչունի զարկելուն պես մի սրտաճմլիկ աղաղակ է բարձրանում, ու էս ձենի վրա աղջիկները վազում են, տեսնում են իրենց հին ծանոթ թզուկը, արծիվը ճանկել է, ուզում է տանի: Բարեսիրտ աղջիկները իսկույն բռնում են թզուկից ու կախ ընկնում, ու էնքան են արծվի հետ էս կողմն, էն կողմն ընկնում, էնքան են կռիվ տալիս, մինչև որ արծիվը որսը թողնում է՝ թռչում գնում: Առաջին սարսափն անց է կենում թե չէ՝ էս թզուկը նորից իր ձղձղան ձենով աղջիկներին վրա է պրծնում:

— Էս ի՞նչ արիք, չէիք կարող ավելի քնքուշ ժած գալ, հը՞ ... բարակ շորերս պատառոտեցիք թողիք... անճոռնի անպիտաննե՛ր...

Ճղճղում է, անգին քարերով լիքը տոպրակը ուսը զցում ու անցնում քարերի ետևը, կորչում գնում իր քարանձավը: Աղջիկներն արդեն սովոր են լինում նրա ապերախտությանը, շարունակում են իրենց ճամփեն,

քաղաքում իրենց առուտուրն են անում ու ետ վերադառնում:

Վերադարձին գալիս են դարձյալ պատահում հանդում մի տեղ նստած թզուկին: Տեսնում են մի իստակ տեղ իր տոպրակը շուռ է տվել, թափել, կիտել անգին քարերը, մտածելով, թե էնպես ուշ էլ անց կենող ու տեսնող չի լինի: Վերջալույսի շողքերն ընկել են փայլուն քարերի վրա, ու գույնզգույն քարերն էնպես են վառվում, շողշողում, հուրհրատին տալիս, որ աղջիկները տեղդները մարում են, մնում հայիլ-մայիլ կտրած՝ մտիկ անելիս:

— Ի՞նչ եք բերաններդ բաց արել կանգնել,— գոռում է թզուկը, ու նրա գորշ դեմքը փոխվում է ծիրանի գույնի: Ուզում է, ինչքան որ կարող էր, մի հայհոյի, մին էլ հանկարծ մի մոնչոց է լսվում, ու անտառից մի արջ է դուրս վազում, հարձակվում վրեն: Սարսափահար թզուկը տեղիցը վեր է ցատկում, բայց մինչև վրա կհասցնե՞ր մտնի իր խորշը՝ արջը բռնում է: Ջարհուրած սկսում է աղաչել.

— Իմ սիրելի, իմ տեր արջուկ, առ, ահա քեզ լինեն իմ բոլոր գանձերը, միայն թե ինայիր ինձ: Մտիկ տուր, մի տես, թե ինչ շքեղ անգին քարեր են էստեղ թափված: Ինձ բաշխիր իմ կյանքը: Ի՞նչ օգուտ ես տանելու, եթե սպանես ինձ, էսպես մի փոքրիկ, վտիտ արարածի: Ատամիդ տակին իսկի չեմ էլ երևալ: Ա՛յ թե ուզում ես ուտես՝ էն անօրեն աղջիկներին կեր, հասկանում եմ. լորի պես գեր ու թխլիկ, անուշ պատառ են... սրանց կեր, քեզ անուշ լինի...

Արջը ականջ էլ չի դնում, թե ինչ է ասում թզուկը, ծանր թաթը ետ է տանում ու որ մի զարկ է հասցնում՝ թզուկս տեղն ու տեղը հանգչում է: Աղջիկները լեղապատառ սկսում են փախչել: Արջը ետևներից կանչում է.

— Լուսի՛կ, Վարդո՛ւշ, մի՛ վախենաք, սպասեցե՛ք, ես էլ եմ ձեզ հետ գալիս:

Աղջիկները ճանաչում են, որ էս իրենց սիրելի արջի ձենն է, կանգնում են: Արջը մոտենում է նրանց, ու հանկարծ մորթին վրիցը ընկնում է, տակիցը դուրս է գալիս մի գեղեցիկ պատանի՝ ոտիցը գլուխ ոսկու մեջ կորած:

— Ես թագավորի տղա եմ,— ասում է նա:— Էս անսիրտ թզուկը ինձ կախարդել, գազան էր շինել ու հափշտակել իմ բոլոր գանձերը: Եվ ես

դատապարտված էի անտառներում թափառելու մինչև սրա մահը: Ահա վերջապես սա առավ իրեն արժանի պատիժը, իսկ ես՝ իմ առաջվան պատկերը:

Էստեղից գնում առնում են անհուն գանձերը, որ դիզել էր թզուկը իր մթին քարանձավում: Ապա թե թագավորի տղեն ամուսնանում է Լուսերեսի հետ, իսկ եղբայրը՝ Վարդերեսի: Հետներն առնում են և աղջիկների պառավ մորը, գնում ետ իրենց աշխարհքը, ապրում են ուրախ ու երջանիկ: Ու սրանցից մեկի լուսամուտի տակ սպիտակ վարդի թուփն է ծաղկում, մյուսի լուսամուտի տակ՝ կարմիր վարդի թուփը:

ՄԱԳԱՐԱԾ ԱՂՋԻԿԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Լինում է չի լինում մի պառավ, շատ պառավ կին: Էս պառավն իր սագերի հետ ապրելիս է լինում անմարդաբնակ լեռների մեջ՝ մի փոքրիկ տնակում: Բնակատեղն էլ չորս կողմից շրջապատված է լինում անտառով, ու պառավն ամեն օր իր ձեռյափայտը վերցնում է, ձեռնափետին հենված տմբտմբալով գնում անտառը: Գնում է սագերի համար խոտ է անում, պտուղ է քաղում, հավաքում է՝ ինչի որ ձեռքը հասնում է ու շալակում է բերում տուն: Տեսնողն ասում է՝ հիմի որտեղ որ է, իսկ պառավն իր բեռան տակին կճկոճի, բայց միշտ էլ հաջողակ տուն է հասցնում: Ճամփին էլ, բան է, եթե մարդ է պատահում, ուրախ-ուրախ բարևում է.

— Բարի օր, ախպեր ջան: Տեսնո՞ւմ ես էսօր եղանակն ինչ լավ է: Հը՞, չլինի՞ թե զարմանում ես, որ պառավ տեղովս էսքան շալակը տանում եմ: Ի՞նչ անենք, ամեն մարդ պետք է իրեն բեռը կրի:

Սակայն մարդիկ չէին ուզում նրան պատահեն: Պատահելիս էլ ճամփաները ծռում էին, հեռվից անց կենում: Իսկ եթե հեր ու որդի միասին կողքովն անց կենալիս էին լինում՝ հերը որդուն կամաց զգուշացնում էր. «Տեսնո՞ւմ ես սրան, սրանից հեռու կաց, հա՛ սա կախարդ է...»

Մի առավոտ էլ էս անտառով մի գեղեցիկ երիտասարդ է լինում անց կենալիս: Արևը վառ ու պայծառ լուսավորում է, թռչունները ծլվլում, երգում են, գով հովը զլզլում է, սլսլում է տերևներում: Ու անցնում է երիտասարդն ուրախ, զվարթ: Ճամփին ինս-ջինս, մարդ չի պատահում: Մին էլ տեսնում է մի պառավ, ծառերի տակին չոքած, մանգաղով խոտ է անում: Գոգնոցը լիքը խոտն ու երկու զամբյուղն էլ կողքին դրած:

— Էդ ո՞նց ես էդքանը տանելու, նա՛նի,— հարցնում է երիտասարդը:

— Ուզեմ-չուզեմ պետք է տանեմ, որդի ջան. ի՞նչ անեմ, հարուստներն, իհարկե, կարող են էսպես բան չանեն, բայց գյուղացու համար ասված է.

«Ետ մի՛ նայիլ նոր,
Մե՛ ջքդ վաղ է կոր...»

Ու, երբ տեսնում է երիտասարդը մնաց կողքին կանգնած, ասում է.

— Հը՞, գուցե կկամենաս ինձ օգնել: Մեջքդ դեռ ուղիղ է, ծնկներդ առողջ, քեզ համար մեծ բան չի սա: Իմ տնակն էլ էստեղից էնքան հեռու չի. ա՛յ, էս սարի ետևի հովտումն է: Ձեռաց կիսանենք:

Երիտասարդը մեղքանում է պառավին:

— Թեև,— ասում է,— իմ հերը գյուղացի չի, հարուստ իշխանի որդի եմ, բայց քո շալակը կվերցնեմ, որ ցույց տամ, թե մենակ գյուղացին չի ընդունակ ծանր բեռը կրելու:

— Դե արի վեր կալ, հենց ապրես: Եղած-չեղածը մի ժամվա ճանապարհ է, քեզ համար դատարկ բան է: Հա՛, չմոռանաս, էս՛ խնձորն ու տանձն էլ հետը:

Երիտասարդ իշխանը «մի ժամվա ճանապարհի» անունը որ խում է, սկսում է տատանվել, բայց պառավն օձիքը բաց չի թողնում: Խոտի կապոցը շալակն է տալի, տանձ ու խնձորի զամբյուղներն էլ ձեռը:

— Տեսնում ե՞ս՝ ինչ թեթև է:

— Ո՞րտեղից է թեթև,— տնքում է երիտասարդը:— Կապոցդ էնքան ծանր է, որ կարծես թե քար լինի մեջը լցրած, իսկ տանձ ու խնձորի զամբյուղները արճճի նման կոներս պոկում են... Շունչս կտրում է...

Ուզում է վեր գցի՝ պառավը չի թողնում, հեզնում է, ասում է.

— Տեսե՛ք, տեսե՛ք, ես իմ պառավ տեղովը միշտ մենակ տանում եմ, սա ջահել մարդ է՝ չի կարողանում... էդպես է. բանը որ լեզվի գա՝ կտրիճ էք, իսկ գործի գալիս՝ ետ-ետ էք գնում: Էլ ի՞նչ ես կանգնել: Ոտներդ ժաժ տուր գնանք: Միևնույն է, էդ բեռն էլ ոչով քո ձեռիցն առնելու չի:

Քանի դեռ հարթ ճամփով են գնում, էլի ոչինչ, բայց որ դեմ են ընկնում սարերին, քարերն էլ ոտի տակիցը դուրս են պրծնում՝ իրար ետևից ներքև թռչում, տեսնում է որ էս արդեն ուժիցը վեր է: Քրտինքը ճակատը կոխում է, ու, մին սառը, մին տաք՝ մեջքից հոսում:

Աղաչում է, ասում է.

— Նա՛նի, էլ չեմ կարողանում գնամ, պետք է մի քիչ շունչ առնեմ:

— Ոչինչ,— պատասխանում է պառավը,— երբ որ տեղ կհասնես, կհանգստանաս: Ով գիտի, կարելի է մի օր սրանից քեզ համար մի լավ բան է դուրս գալի... Գնա...

— Դու իսկի խղճմտանք չես ունեցել, ա՛յ պառավ,— բարկանում է երիտասարդը և ուզում է շալակը մեջքից գցի, բայց ո՞րտեղից, կապոցն էնպես է մեջքին կպել, ոնց որ թե հետը ծնված լինի: Դես է շուռ գալիս, դեն է պտտվում, իրեն թափահարում, չի լինում, չի ազատվում: Իսկ պառավը վրեն ծիծաղում է ու, իր կեռ ձեռնափայտը ձեռին, էս կողմն, էն կողմն է թռչկոտում:

— Ինչո՞ւ ես էդպես բարկանում, տղա ջան. հենց կարմրել ես՝ կասես հնդուհավ լինես: Հանգիստ բեռդ տար, մի տուն հասնենք, էս գիտեմ՝ քեզ ինչպես կվարձատրեմ:

Ինչ պետք է աներ խեղճ երիտասարդը: Ուզեր-չուզեր պետք է հնազանդվեր իր ճակատագրին ու քարշ գար պառավի ետևից:

Պատավն էլ՝ քանի գնում են՝ էնքան ժրանում է ու արագանում, իսկ իր բեռն ավելի ու ավելի ծանրանում: Վերջը մի տեղ էլ հանկարծ էս պատավը թռչում է կապոցի վրա ու պինդ նստում երիտասարդի շալակին: Ինքն էլ թեև չոր չոփի նման, բայց մի հաստ ու կոպիտ գլուղացի կնկանից ավելի ծանր է լինում: Երիտասարդի ծնկները դողդողում են, բայց հենց կանգնում է թե չէ՝ պատավը ճիպոտով կամ եղինջով սկսում է ոտներին զարկել ու զարկել: Ախ ու օխով, թառանջ քաշելով մինչև սարն է բարձրանում, էնտեղից էլ հասնում պատավի տունը, քիչ է մնում տեղն ու տեղն ընկնի, հոգին տա:

Սագերը որ պատավին տեսնում են, թևերը թափահարելով, շլինքները երկարացրած, ուրախ-ուրախ աղմկելով վազում են դեմը, իսկ սագերի ետևից ճիպոտը ձեռին մի պատավ կին է գալիս, ինքը պնդակազմ ու բարձրահասակ, բայց սաստիկ այլանդակ ու անճոռնի:

Գալիս է ու.— մայրիկ,— ասում է,— ի՞նչ պատահեց քեզ, որ էսքան ուշացար:

— Ոչինչ, աղջիկս,— պատասխանում է պատավը,— ինձ ոչ մի վատ բան չի պատահել: Ընդհակառակը, անտառում պատահեցի էս երիտասարդ պարոնին, որ իմ տեղակ իմ բեռը շալակեց բերեց: Էդ հերիք չէր, երբ որ էս հոգնեցի, ինձ էլ գոռով շալակն առավ: Ճամփեն էլ էնքան կարճ թվաց, որ չիմացանք ինչպես եկանք: Շարունակ ծիծաղում էինք ու իրար հետ հանաքներ էինք անում:

Վերջապես պատավն էս տղի շալակից իջնում է, մեջքից կապոցն առնում, ձեռքերից գամբյուղները ու փաղաքուշ վրեն նայելով ասում.

— Դե հիմի նստիր էստեղ շեմքում, հանգստացիր: Դու քո աշխատանքով պարզևի արժանացար ու էդ պարզևը էս քեզ կտամ:

Հետո դառնում է սագարած աղջկանը.

— Դու գնա տուն, աղջիկս, ջահել տղի մոտ կանգնել էս, լավ չի: Կրակի վրա յուղ չեն ածիլ: Պարոնը հանկարծ վրեդ կսիրահարվի:

Պարոնը էս որ լսում է՝ չի իմանում ինչ անի, լաց լինի թե ծիծաղի:
Մտքումն ասում է.

— Ա՛յ քեզ գեղեցկուհի. սա թեկուզ երեսուն տարով էլ ջահելանա, դարձյալ չի կարող իմ սիրտը շարժել, ուր մնաց հիմի:

Այնինչ պառավը փայփայում, փայփայում էր իր սագերին, ոնց որ թե իր երեխեքը լինեին, ու հետո աղջկա հետ մտնում են տնակը:

Հոգնած երիտասարդը ձգվում է վայրի խնձորենու տակի նստարանի վրա: Օդը ջերմ ու բուրավետ: Չորս կողմը տարածվում է ընդարձակ դալար մարգագետինը՝ լիքը կապույտ ու դեղին ծաղիկներով:

Մարգագետնի միջով, արևի տակ արծաթի պես պսպղալով, վազում է վճիտ առվակը, մեջը գնում են գալիս ճերմակ սագերը ու ճղփում, լողանում:

— Ի նչ լավ տեղ է,— բացականչում է երիտասարդը:— Բայց էնքան հոգնել եմ, որ աչքերս կուլ են գնում: Պառկեմ աչքս մի քիչ կպցնեմ, էն էլ չլինի թե քնած տեղս քամին ոտներս տանի, էնպես ուժից ընկել են, կարծես բամբակից լինեն:

Մի քիչ քնում է, պառավը գալիս է, հրում զարթեցնում: Ասում է.

— Վեր կաց, չի կարելի, որ դու էստեղ մնաս: Ճշմարիտ է, էս քեզ բավական չարչարեցի, բայց հո էլի կաս ու կենդանի ես: Հիմի քեզ կվարձատրեմ: Եթե փող տամ քեզ կամ մի ուրիշ գանձ, ոչ փողի կարիք ունես, ոչ ուրիշ գանձի, դրա համար էլ քեզ մի բան կտամ, որ փողից էլ է թանկ, գանձից էլ:

Ասում է ու ձեռը տալիս մի փոքրիկ արկղ՝ ամբողջը գմբուխտից:

— Ա՛ռ, պահիր քո աչքի լուսի պես, և սա քեզ երջանկություն կբերի:

Երիտասարդ իշխանը հանկարծ իրեն ուժեղ ու կայտառ է զգում, տեղից վեր է կենում, նվերն առնում, շնորհակալություն է անում պառավին ու ճանապարհ է ընկնում առանց մտիկ տալու պառավի աղջկա վրա:

Ճանապարհից բավական կտրել էր, դեռ ետևից լսվում էր սագերի ուրախ ճղճղոցը:

Երեք օր ամայության մեջ մոլորված թափառելուց հետո երիտասարդը դուրս է գալիս մի մեծ քաղաք: Ինքը քաղաքին անծանոթ, քաղաքն իրեն: Անծանոթ նորեկին առնում են տանում եղ քաղաքի թագավորի պալատը: Պալատում երիտասարդը ծնկի է գալիս, երկրպագություն է անում թագավորին, ապա թե գրպանից հանում է պառավի տված գմբուխտյա արկղիկն ու դնում է թագուհու ոտների տակ: Թագուհին հրամայում է վեր կենա՝ իր ձեռքովը տա թանկագին նվերը: Թագուհին բաց է անում արկղիկը, մեջը նայում, նայելն ու ուշաթափ գետնովը դիպչելը մին է լինում: Պալատականներն իսկույն վրա են թափում երիտասարդին բռնում են, որ բանտը տանեն, թագուհին աչքը բաց է անում, ուշքի է գալիս, հրամայում է ազատ թողնեն ու իրենք բոլորը դուրս գնան, որ ինքը ուզում է նրա հետ մենակ խոսի:

Մենակ են մնում թե չէ, թագուհին սկսում է լաց լինել ու լաց լինելով էսպես է խոսում երիտասարդի հետ.

— Ինչի՞ս համար են էս փառքն ու փայլը, երբ ամեն առավոտ վեր եմ կենում արտասուքով ու ամեն իրիկուն պառկում եմ արտասուքով: Ես երեք աղջիկ ունեի: Փոքր աղջիկս էնքան էր սիրուն, որ տեսնողն ասում էր՝ աղջիկ չի սա հրաշք է: Ձյունի ճերմակն ու խնձորի ծաղկի կարմիրն իրար էին խառնված, նրա այտերին, իսկ մազերը փայլում էին արևի ճառագայթների նման: Արտասվելիս աչքերից արտասուքի տեղակ ակն ու մարգարիտ էր թափում: Տասնուհինգ տարին որ լրացավ՝ հերը երեք աղջկանն էլ կանչեց իրեն մոտ: Տեսնելու բան էր, թե ինչպես ամենքն էլ հիացմունքից աչքները չռեցին, երբ ներս մտավ փոքր աղջիկս: Հենց իմանաս երկնքից արև դուրս եկավ:

— Չավակներս,— ասավ թագավորը,— չեմ իմանում, թե երբ կամ ինչ ժամանակ կհասնի իմ վերջին օրը, դրա համար էլ ուզում եմ հենց էսօրվանից որոշել, թե ինչ բաժին եք ստանալու ամեն մեկդ իմ մահից հետո: Գիտեմ, որ ամենքդ էլ սիրում եք ինձ, բայց ձեզանից որն ավելի շատ է սիրում, նա էլ ամենից մեծ բաժինը կստանա: Ասացեք տեսնեմ,

ամեն մեկդ ինչքան եք սիրում ինձ, որ ձեր խոսքերով կարողանամ ձեր սերը չափել: Մեծն ասավ:

— Ես քեզ սիրում եմ ամենաքաղցր շաքարի չափ: Միջնեկն ասավ:

— Ես քեզ սիրում եմ իմ ամենալավ զգեստի չափ: Փոքրը լուռ էր:

— Իսկ դու, իմ ամենասիրելի աղջիկս, դո՞ւ ինչքան ես սիրում ինձ:

— Չգիտեմ, հայրիկ,— պատասխանեց աղջիկը,— ոչ մի բանի հետ չեմ կարողանում համեմատել իմ սերը:

Բայց հերն ստիպեց, որ նա մի բան ասի. էն ժամանակ աղջիկն ասավ:

— Ամենալավ կերակուրն էլ ինձ համար համ չունի առանց աղի. ես քեզ սիրում եմ աղի չափ:

Թագավորն էս որ լսեց՝ կատաղությունը բռնեց ու գոռաց:

— Էդպե՛ս... եթե դու ինձ աղի չափ ես սիրում, քո սիրո վարձատրությունն էլ կլինի աղ:

Իր թագավորությունը բաժանեց երկու մեծ աղջիկների մեջ, իսկ հրամայեց փոքրի մեջքին մի տոպրակ աղ կապեն ու տվեց երկու ծառայի, որ տանեն բաց թողնեն մի վայրենի խոր անտառում: Ամենքս նրա համար խնդրեցինք, աղաչեցինք, պաղատեցինք, բայց չեղավ, չկարողացանք մեղմել թագավորի ցասումը:

Ա՛խ, եթե տեսնեիք, թե ինչպես էր լաց լինում մեզանից բաժանվելիս: Ամբողջ ճանապարհը շաղ էր անցած էն մարգարիտնե՛րով, որ արցունքի տեղակ թափվում էին նրա աչքերից: Սրանից հետո շուտով թագավորը զոջաց իր խստասրտության վրա, բարկությունը անցավ, փոխվեց գութի ու խղճահարության, հրամայեց ամեն տեղ որոնեն, գտնեն մեր դժբախտ երեխային, բայց ոչոք չկարողացավ գտնի: Ամեն անգամ, երբ մտքովս անց է կենում, թե նրան կերած կլինեն վայրենի գազանները, ցավից ու վշտից տեղս կորցնում եմ, չեմ իմանում, թե որտեղ եմ: Շատ անգամ էլ ինձ մխիթարում եմ էն հուսով, թե նա կենդանի է դեռ և թաքնվել է մի որևէ

քարանձավում կամ ապաստան է գտել գթասիրտ մարդկանց մոտ: Հիմի բաց եմ անում ձեր տված զմրուխտյա արկղիկն ու հանկարծ տեսնում եմ նրա մեջը էն մարգարիտներից, որ արցունքի տեղակ թափվում էին իմ աղջկա աչքերից...

Դուք պետք է ինձ պատմեք՝ էս մարգարիտը որտեղից է ընկել ձեր ձեռքը:

Երիտասարդը պատմում է, թե՛ էս մարգարիտն ստացել եմ մի էս տեսակ պառավից, որ անշուշտ կախարդ պիտի լիներ, ու ինձ էլ շատ չարչարեց, բայց եղպես մի աղջիկ ոչ տեսել եմ, ոչ էլ դրա մասին մի որևէ բան եմ լսած:

Էստեղ թագավորն ու թագուհին վճռում են՝ ինչ ուզում է լինի՝ գտնեն պառավին: Ասում է՝ որտեղ էս մարգարիտը գտնվել է, էստեղ էլ կարելի է մի տեղեկություն իմանալ իրենց աղջկանից:

Սրանց թողնենք իրենց ճամփեն գնան, մենք դառնանք պառավին ու իր աղջկանը:

Պառավն իր տնակի լռության մեջ նստած իլիկ էր մանում: Մութն ընկել էր, օջախի կողքին երվող մարիսը մարելու վրա էր: Հանկարծ դուրսը աղմուկ բարձրացավ, սագերը հանդից տուն էին վերադառնում, ու հեռվից լսվում էր նրանց խուլ ճղճղոցը: Մի քիչ անց՝ ներս մտավ պառավի աղջիկը: Մերը մի թեթև գլխով արավ: Աղջիկը մոր կողքին նստեց, իլիկն առավ ու սկսեց թել մանել, էնպես աշխույժ, ինչպես մի ջահել աղջիկ: Էսպես լուռ մի երկու ժամ նստեցին՝ առանց մինը կամ մյուսը լեզուն պռունկովը տալու: Վերջապես լուսամուտից մի շրշյուն լսվեց ու մթնից ներս նայեցին մի գույգ կրակոտ աչքեր: Մի պառավ բու էր, որ երեք անգամ կանչեց բո՛ւ-բո՛ւ լ, բո՛ւ-բո՛ւ լ, բո՛ւ-բո՛ւ լ ու կորավ:

Պառավը գլուխը մի փոքր բարձրացրեց ու ասավ. «Ժամն եկավ, աղջիկս, գնա արա, ինչ որ անելու ես»:

Աղջիկը լուռ վեր կացավ դուրս գնաց: Գնաց, գնաց, դուրս եկավ մի հովիտ ու հասավ մի ջրհորի, որի կողքին երեք կաղնի ծառ էին կանգնած:

Լրացած ահագին լուսինն էլ դուրս եկավ սարերի գլխին ու էնպես լույս արավ, որ ասեղ լիներ կորած, մարդ կնկատեր: Լուսնի լույսի տակ

աղջիկը հանեց իր հագի խորխը, ջրհորի վրա կռացավ ու սկսեց լվացվել: Հետո խորխը ջուրը քաշեց ու փռեց որ սպիտակի լուսնի լույսի տակ: Եվ միանգամից ի նչպես փոխվեց էն այլանդակ աղջիկը: Դուրս եկավ կանգնեց մի անտես-աննման գեղեցկուհի, որ ոչ ուտես, ոչ խմես, կանգնես ու թամաշա անես: Ճերմակ մազերը գլխիցն ընկան թե չէ՝ նրանց տակից ճոխ ոսկե մազերը էնպես վերևից ներքև թափվեցին, ոնց որ խրձով արևի շողքերը թափվեն, ու մարմինը պատեցին: Մազերի տակից աչքերը փայլում էին ջուլիտ աստղի նման ու այտերը վառվում էին կարմիր խնձորի ծաղկի պես:

Բայց ինքը տխո՛ւր-տխուր: Գետին ընկավ ու սկսեց աղի-աղի լաց լինել: Աչքերից արտասուքներն իրար ետևից թափվում էին գետին: Էսպես նստած լաց էր լինում, ու երկար կմնար էս դրության մեջ, եթե հանկարծ մոտակա ծառերից մի խշխշոց չլսվեր ու հետո էլ մի չրտկոց: Հրացանի ձեն լսած եղնիկի նման տեղիցը ծլունգ եղավ, իսկույն մտավ իր հին խորխի մեջ ու մի ակնթարթում չքացավ, տեղն ու տեղը հանգավ, ոնց որ ճրագին փչես՝ հանգչի: Տերևի նման դողալով հասավ իրենց տնակը: Տեսավ մերը շեմքում կանգնած սպասում է: Ուզեց պատմի, պառավը մեղմորեն ասավ.

— Լավ, լավ աղջիկս, էս ամեն բան գիտեմ:— Ասավ, ներս տարավ, մարխը վառեց ու մանածը թողած՝ ավելն առավ, սկսեց տնակն ավլել:

— Ամեն բան իստակ ու մաքուր պետք է լինի:

— Նանի, էս գիշերվա կեսին ինչո՞ւ էս տունը վեր քաղում: Մա՞րդ պետք է գա, ի նչ է:

— Գիտե՞ս որ ժամն է, աղջիկս,— հարցրեց պառավը:

— Դեռ գիշերվա կեսը չկա, բայց մոտիկ է:

— Իսկ մտքովդ չանցա՞վ, որ սրանից երեք տարի առաջ մին էլ էսօր էս եկել դու ինձ մոտ: Հիմի էս գիշեր ժամանակը լրացավ, ու մենք էլ միասին ապրել չենք կարող:

Աղջիկն գունատված հարցրեց.

— Նանի ջան, մի՞ թե ուզում ես ինձ դուրս անես քո տանից: Ո՞ւր գնամ ես: Ոչ բարեկամ ունեմ, ոչ տեղ, ո՞ւմ մոտ գնամ: Ինչ ասում ես՝ անում եմ, դու էլ գոհ ես ինձանից, էլ ինչո՞ւ ես դուրս անում...

Պառավր չէր ուզում ամեն բան պարզի, թե ինչ է պատահել աղջկա հետ, ու խոսքը փոխեց:

— Էլ ես խրճիթում չեմ ապրելու, ուզում եմ հեռանամ ու հեռանալիս մաքուր թողնեմ, թող սրբեմ: Քեզ համար էլ դարդ մի անի, էլ ետ կգտնես քո հորական օջախը, ու գոհ կլինես էն վարձով, որ ես կտամ:

— Բայց, նա՛նի, ի՞նչ է պատահելու ինձ հետ,— կրկին հարցրեց աղջիկը:

— Մին էլ եմ ասում, ինձ մի՛ խանգարի, թող սրբեմ: Անխոս գնա քո սենյակը, խորխոդ հանիր ու հագիր քո էն մետաքսե զգեստը, որ հագիդ էր, երբ առաջին անգամ եկար ինձ մոտ: Հագիր ու սպասիր քո սենյակում, մինչև կկանչեմ:

Հիմի թագավորից ու թագուհուց տանք տեղեկությունը:

Թագավորն ու թագուհին երիտասարդ իշխանին հետները առնում են ու ճանապարհ են ընկնում, գնում են պառավին գտնեն:

Երիտասարդը մի անտառում նրանցից ետ է մնում ու պետք է ճանապարհորդ մենակ շարունակեր: Մյուս օրը նրան թվում է, թե ուղիղ ճանապարհին է դուրս եկել: Գնում է, գնում է, մի տեղ մութը վրա է հասնում, բարձրանում է մի ծառի, ուզում է ծառի վրա գիշերի, առավոտը վեր կենա էլ ետ իր ճամփեն շարունակի: Գիշերվա մի ժամին լրացած լուսնյակը որ դուրս է գալի, նկատում է, որ մի պառավ լեռներից իջնում է ցած: Նկատում է, որ ճիպոտը ձեռին չի, բայց էս էն սագարած աղջիկն է, որ տեսել էր պառավի տնակում:

— Օհո,— բացականչում է ինքն իրեն.— ահա մինը եկավ: Էս մինը որ ձեռս ընկավ, էն մյուսն էլ չի պրծնիլ ինձանից:

Բայց ինչքա՛ն է զարմանում, երբ այլանդակ կինը մոտենում է ջրհորին, խորխոդ հանում է, լվացվում, ոսկե մազերը թափվում են ուսերին, ու

առջևը կանգնում է մի գեղեցկուհի, որ իր օրումը ոչ տեսել էր, ոչ լսել: Շունչն իրեն պահած, գլուխը ճյուղերի արանքից հանում է ու աչքերը ոհառած նայում է աղջկանը: Շատ է լինում դեպի առաջ հակված թե ինչ, ծառի մի ճյուղը կոտրում է. որ կոտրում է, աղջիկն իսկույն էլ ետ մտնում է իր խորխոր ու եղնիկի նման թռչում, կորչում:

Աղջիկը հեռանում է թե չէ, երիտասարդն էլ ծառից իջնում է, ընկնում ետևից: Շատ է գնում թե քիչ, մին էլ տեսնում է՝ մի տեղ առաջին երկու ստվեր են թափառում: Դու մի՛ ասի՝ թագավորն ու թագուհին են: Հեռվից պառավի մարխի լույսը նշմարել են, էն լույսի վրա գնում են: Երիտասարդը պատմում է նրանց ջրհորի մոտ աչքով տեսած հրաշքը, ու էլ ոչ մի կասկած չի մնում, որ էն աղջիկը իրենց որոնած աղջիկը պիտի լինի: Երկուսը դառնում են երեք ու գնում: Գնում են, գնում, հասնում են պառավի տնակին: Տեսնում են սագերը պառավի տնակի չորս կողմը բռնած, գլուխները թևերի տակը կոխած քնած են: Ոչ մինը ոչ շարժվում է, ոչ ձեն է հանում: Լուսամուտիցը ներս են նայում, տեսնում են՝ ներսը պառավը նստած իրեն համար իլիկ է մանում: Տունն էլ էնքան մաքուր սրբած, վեր քաղած, հենց իմանաս մեջը հուրի-փերիներ էին ապրում, որ չգիտեն աղբն ու փոշին ինչ բան է: Էս ամենը տեսնում են, բայց իրենց աղջկանը չեն տեսնում: Չկա: Միառժամանակ էսպես մտիկ են անում, վերջը սրտները պնդացնում են, լուսամուտը կամաց ծեծում են: Պառավը կարծես թե հենց սրանց սպասելիս լիներ, տեղիցը վեր է կենում ու քաղցր ձեն տալի.

— Եկեք, ներս եկեք, էս ձեզ ճանաչում եմ:

Ներս են մտնում թե չէ՝ ասում է.

— Թագավորն ապրած կենա, դուք հո էսօր ստիպված չէիք լինիլ էսքան երկար ճանապարհ կտրելու, եթե երեք տարի առաջ ձեր սիրուն ու բարի աղջկանը, չգիտեմ ինչի համար, էնքան անհրավ կերպով դուրս չանեիք ձեր տանից: Էն էլ էն աղջկանը, որ էնքան սիրում էր ձեզ: Ասենք դրանից նրան ոչ մի վնաս չհասավ: Էս երեք տարին, ճշմարիտ է, նա սագ էր արածացնում, բայց ոչ մի վատ բան չի սովորել ու իր մաքուր սիրտը պահել է անարատ: Բայց դուք ձեր արժանի պատիժն առաք հենց էն ահ ու դողով, որով ապրում էիք էս երեք տարին:

Ապա մոտենում է կողքի դռանն ու կանչում.

— Դուրս արի, աղջիկ ջան:

Դուռը ետ է բացվում, մետաքսե զգեստը հագին հայտնվում է թագավորի աղջիկը, ոսկի մազերը արձակ թափված ուսերին ու թիկունքին, աչքերը ցոլուն աստղեր ու ինքը ամբողջ կարծես թե հրեշտակ էր, որ երկիր իջավ:

Դուրս է գալիս, վազում է ընկնում հորն ու մոր վզովը ու սկսում է համբուրել: Հերն ու մերը ուրախությունից լաց են լինում, իսկ երիտասարդ իշխանը մնում է ապշած կանգնած նրանց կողքին: Աղջիկը նրան նկատում է թե չէ, ինքն էլ չի իմանում ինչու, կարմրում է, կարմիր վարդ է կտրում: Թագավորն ասում է.

— Աղջիկ ջան, իմ թագավորությունը արդեն բաժանել եմ, հիմի ի՞նչ տամ քեզ:

— Սրան ոչ մի բան չի հարկավոր,— աղջկա տեղակ պատասխանում է պառավը:— Ես ձեզ եմ նվիրում սրա էն արտասուքները, որ թափել է ձեզ համար, սրանք մաքուր մարգարիտներ են, ավելի մաքուր ու թանկ, քան էն մարգարիտները, որ հանում են ծովերից, և ավելի արժեն, քան ձեր ամբողջ թագավորությունը: Իսկ իրեն, ինձ արած ծառայության համար, նվիրում եմ իմ տնակը:

Պառավի էս ասելն ու անհետանալը մին է լինում: Մին էլ էն են տեսնում՝ տնակի պատերը ճոճոացին, նայում են՝ տնակը դարձել է մի շքեղ պալատ, թագավորավայել սեղանները բաց արած, բազմաթիվ ծառաները վազում են դես ու դեն, ու ճերմակազգեստ ջահել աղջիկները շրջապատել են իրենց:

Դուրս է գալիս, որ պառավը ոչ թե մի չար կախարդ է եղել, այլ բարի ոգի: Նա է տվել թագավորի աղջկանն էն շնորհքը, որ արտասուքները մարգարիտ դառնան, ու նա է նրան պահել դժբախտության օրերում: Նա է պահել և էն բոլոր կախարդված ու դժբախտացած աղջիկներին, որ դարձել էին սագեր, այժմ նորից առան իրենց մարդկային կերպարանքը:

Վերջապես նա է առաջնորդել բարի երիտասարդ իշխանին դեպի թագավորի անմեղ հալածված աղջիկը:

Էս բոլորից հետո ամուսնանում են նրանք, մոռանում են իրենց անցկացրած ծանր օրերը, և ապրում են ուրախ ու երջանիկ, բարի ոգու պարզևած էն գեղեցիկ պալատում, որ առաջ մի աղքատիկ տնակ էր:

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՇՈՒՂԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Մի աշուղ է լինում: Օրերից մի օր էս աշուղը մենակ վեր է կենում գնում անտառը: Անտառում դես է մտածում, դեն է մտածում, մինչև որ մտածելու բանը հատնում է: Որ մտածելու բանը ուսանում է՝ «Օ ֆ, ասում է, ի՛նչ երկար ու ձանձրալի է ժամանակը էստեղ: Պետք է մի լավ ընկեր գտնեմ ինձ համար...»

Ասում է, ջուրթակն ուսից վեր է բերում ու նվագում: Ջուրթակի ձենը հնչում է անտառում: Էս ձենի վրա անտառի խորքից վազեվազ դուրս է գալիս մի գել:

— Ախ, գելը...— հառաչում է աշուղը:— Բայց էս սրան չէի ուզում... Ես գելի հետ ի՛նչ անեմ...

Իսկ գելը մոտ է գալիս ու սկսում է խոսել:

— Էդ ի նչ լավ էս նվագում, վարպետ: Ի՞նչ կլինի ինձ էլ սովորեցնես:

— Սրա սովորեցնելն ինչ բան է որ,— պատասխանում է աշուղը:— Կսովորեցնեմ, միայն թե ինչ որ ասեմ, պետք է լսես:

— Աչքիս վրա,— խոսք է տալիս գելը:— Էնպես լսեմ, ինչպես աշակերտը վարպետին կլսի:

— Դե որ էդպես է՝ ետևիցս արի:

Գնում են: Գնում են, գնում, տեսնում են ճանապարհին մի պառավ կաղնի, մեջը փուչ, ինքը ճղված:

— Դե հիմի լսի՛ր, տես ինչ եմ ասում,— դառնում է աշուղը գելին: — Եթե ճշմարիտ սրտով ուզում ես նվագել սովորես, ամենից առաջ պետք է առջևի թաթերդ էս ծառի ճեղքումը դնես:

Գելը լսում է վարպետին, առջևի թաթերը դնում է ծառի ճեղքում:
Վարպետը ձեռաց կողքի մեծ քարը վերցնում է էնպես ուժով զարկում աշակերտի ջուխտ թաթերին ու էնպես խորը մխում ծառի մեջ, որ խեղճը տեղն ու տեղը նստում է ու մնում է գերի էն ծառին:

— Էստեղ կաց, մինչև մին էլ ետ կգամ,— ասում է վարպետն ու գնում: Մի քիչ որ գնում է, դարձյալ սկսում է ինքն իրեն հետ խոսել:

— Օ՛ֆ, ի՛նչ երկար ու ձանձրալի է ժամանակն էստեղ... Պետք է մի լավ ընկեր գտնեմ ինձ համար...

Ասում է, ջութակն ուսից վեր է բերում ու նվագում: Մին էլ տեսնում է ծառերի արանքից դուրս եկավ աղվեսը:

— Հիմի էլ աղվեսը... բայց ես սրան էլ չեմ ուզում... Աղվեսի հետ ի՞նչ անեմ,— հառաչում է աշուղը, իսկ աղվեսը գալիս է առաջը կտրում:

— Էդ ի՛նչ լավ ես նվագում, վարպետ: Ի՞նչ կլինի ինձ էլ սովորեցնես:

— Ինչու չէ, կսովորեցնեմ,— պատասխանում է աշուղը,— միայն թե ինչ որ ասեմ, պետք է լսես:

— Աչքիս վրա,— խոսք է տալիս աղվեսը:— Էնպես լսեմ, ինչպես աշակերտը վարպետին կլսի:

— Դե որ էդպես է՝ ետևիցս արի:

Աղվեսն ուրախ-ուրախ ընկնում է վարպետի ետևից ու գնում են: Գնում են, գնում, մտնում են մի նեղ կածան, երկու կողմից բարձր թփեր:
Վարպետն էստեղ կանգ է առնում, ճամփի մի կողմից մի փոքրիկ ընկույզի ծառի ծեր է կռացնում դեպի գետին ու ոտը դնում վրեն, մյուս կողմից էլ մի ուրիշ ծառ ու կանչում է աղվեսին:

— Հապա դե ե՛կ, սիրելիս, եթե ուզում ես բան սովորես՝ դեսը բեր առջևի ձախ թաթոյ:

Աղվեսը լսում է, թաթը մեկնում է: Վարպետը բռնում է կապում ձախ ծառի կատարին:

— Դե հիմի էլ աջը բեր:

Աջն էլ կապում է աջ կողմի ծառի կատարին: Հետո մտիկ է, անում՝ ամուր են կապված թե չէ, ու բաց է թողնում ծառերի կատարները: Ծառերը ետ են գնում, վերև են թոցնում աղվեսին ու սկսում են ճոճել օդի մեջ:

— Էստեղ կաց, մինչև մին էլ ետ կգամ,— ասում է վարպետն ու շարունակում իր ճամփեն:

Մի քիչ որ անց է կենում, նորից սկսում է ինքն իրեն խոսել.

— Օ՛ֆ, ի՛նչ երկար ու ձանձրալի է ժամանակն էստեղ... Պետք է մի լավ ընկեր գտնեմ ինձ համար...— Ասում է, ջութակն ուսից վեր է բերում ու նվագում: Ոստոստալով առաջ է ելնում մի նապաստակ:

— Համեցեք. հիմի էլ նապաստակը... բայց ես սրան էլ չեմ ուզում... Ես նապաստակի հետ ի՞նչ անեմ,— հառաչում է աշուղը, իսկ նապաստակը մոտ է գալի:

— Էդ ի՛նչ լավ ես նվագում, վարպետ: Ի՞նչ կլինի ինձ էլ սովորեցնես:

— Ինչու չէ, կարելի է, և հեշտ էլ կսովորես: Միայն թե ինչ որ ասեմ, պետք է լսես:

— Աչքիս վրա,— խոսք է տալիս նապաստակը:— Էնպես լսեմ, ինչպես աշակերտը վարպետին կլսի:

— Դե որ էդպես է՝ ետևիցս արի:

Գնում են: Գնում են, գնում, դուրս են գալիս անտառի մեջ մի բացատ: Բացատի մեջտեղը կանգնած է լինում մի բարդի: Վարպետը մի թոկ է

հանում, թոկի մի ծերը ծառից է կապում, մյուս ծերը նապաստակի վզից ու կանչում է.

— Հապա, իմ խլուշիկ, դե մի քսան անգամ էս ծառի բոլորքով պտուտ արի, տեսնեմ քո ճարակությունը:

Նապաստակը լսում է. քսան անգամ պտուտ է գալի ծառի բոլորքով: Թոկը փաթաթվում է ծառին, խեղճը մնում է ծառին կպած ու քանի ձիգ է տալիս, քաշում, քաշքշում, էնքան թոկը վիզը կտրում է:

— Էստեղ կաց, մինչև մին էլ ետ կգամ,— ասում է վարպետն ու իր ճամփեն շարունակում:

Վարպետի գնալուց ետը դես է ձիգ տալի, դեն է ձիգ տալի գելը, քարն է կրծում, ծառն է կրծում, էնքան անում է, մինչև թաթերը հանում է կաղնու ճեղքից: Հանում է ու, թե չորս ոտն ուներ՝ չորսն էլ փոխ է առնում, կատաղած, գազազած ընկնում է վարպետի ետևից, որ հասնի պատառ-պատառ անի: Օդում ճոճվող աղվեսը հեռվից ազատ գելին տեսնում է թե չէ՝ սկսում է լաց լինել ու աղաղակել.

— Գել ախպե՛ր, գել ախպե՛ր, հասի՛ր օգնիր ինձ, էն վարպետը ինձ խաբեց:

Գելը հասնում է. ծառերը կռացնում, թոկերը կրծոտում, կտրատում, աղվեսին ազատում, ու երկուսով միասին ընկնում են վարպետի ետևից, որ իրենց վրեժը հանեն:

Գնում են, գնում, ճամփին պատահում են ծառին փաթաթված նապաստակին: Մրան էլ էստեղ են ազատում ու երեքով միասին լարվում են ընդհանուր թշնամու՝ վարպետի ետևից:

Վարպետը շարունակում է իր ճանապարհն անտառում: Մի անգամ էլ նվազում է, ու էս անգամ բախտը բանում է: Ջութակի ձենը լսում է մի աղքատ փայտահատ, գործը թողնում է, կացինը դնում է կոնաստակին՝ գալիս է կանգնում երգը լսելու:

— Վերջապես եկավ իմ ընկերը,— բացականչում է վարպետը:— Ես մարդ էի որոնում, ոչ թե վայրենի գազաններ:— Ու սկսում է նվագել էնքան սրտառուչ, էնքան հրաշալի, որ փայտահատը զմայլվում է, սիրտը կրծքում ուրախությունից խաղս է լինում:

Հենց էս ժամանակ վրա են հասնում գելը, աղվեսն ու նապաստակը: Փայտահատը նկատում է, որ նրանց մտքում չար բան կա վարպետի դեմ, իսկույն առաջ է անցնում, բարձրացնում իր սուր կացինն ու ասում.

— Ով սրա վրա գա, իմացած կենա, որ ինձ հետ է գործ ունենալու:

Գազանները էս որ տեսնում են՝ սարսափում են ու, պո՛ւկ, ետ են փախչում դեպի անտառի խորքերը: Վարպետը փայտահատին շնորհակալություն անելու համար մի երգ էլ նվագում է ու գնում: Գնում է հասնում է իր տունը, ջութակը պատին կախում ու պառկում: Գիշերը գալիս է. ուզում է քնի, քունը չի, տանում: Շարունակ գելը, աղվեսն ու նապաստակն են մտքի միջին: Մին էլ հանկարծ գիշերվա մի ժամանակը հենց լուսամուտի տակին գելն ու աղվեսը սկսում են ձեն ձենի տալ ու ոռնալ, իսկ նապաստակը նրանց ետևից ծվծվում է.

— Ճը՛զը, վը՛զը, քաջ վարպետ,
Էս ի՞նչ արիք դու մեզ հետ.
Մեզ տանջել էիր ուզում դուն,
Տանջվիր հիմի դե գարթուն.
Մինչև լուսը մենք էսպես
Հանգիստ քուն չենք տալու քեզ...
Ճը՛զը, վը՛զը, քաջ վարպետ,
Էս ի՞նչ արիք դու մեզ հետ...

Երգում են, երգում են անասունները: Ջութակն էլ պատի վրիցն է սկսում իրեն-իրեն նվագել նրանց հետ, ու էնպես աղեկտուր, էնպես ողբալի, որ խեղճ վարպետը չի իմանում ուր կորչի էն երգի ու երաժշտության ձենից: Ամբողջ գիշերը չի կարողանում աչքը կպցնի, տանջվում է ու տանջվում:

Ծերերն ասում են, թե իբրև վարպետը էն օրվանից ետը ինչքան ապրեց աշխարհքում՝ ամեն գիշեր նրա լուսամատի տակ հնչում էր էս տխուր, սրտաճմլիկ երգը.

Ճը՛գը, վը՛գը, քաջ վարպետ,
Էս ի՞նչ արիք դու մեզ հետ...

Ու ջութակը ողբում էր հետը: Ամեն գիշեր, ամեն գիշեր մինչև լուսը, մինչև իր մահը:

ԳՈՐՏԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Ժամանակով մի թագավոր է լինում: Էս թագավորը մի քանի աղջիկ է ունենում՝ մինը մյուսից գեղեցիկ, բայց ամենից գեղեցիկը լինում է փոքրը. էնքան սիրուն, էնքան շարմաղ, որ էլ չուտես, չխմես, կանգնես ու մտիկ անես:

Թագավորի պալատի կողքին մի անտառ է լինում, անտառում, մի հին լորենու տակ մի ջրհոր: Էս սիրուն աղջիկը սովորություն է ունենում՝ ամեն օր գնում է էն ոհով տեղը, ջրհորի մոտ խաղ է անում, իր ոսկի գնդակը վերև գցում ու բռնում: Մի օր էլ խաղալիս շատ բարձր է գցում, չի կարողանում բռնի, ու գնդակն ընկնում է ջրհորը: Վերևից մտիկ է անում՝ ջրհորը աչքին թվում է անտակ: Սկսում է աղի-աղի լաց լինել: Էս լացի ժամանակ հանկարծ մինը ձեն է տալիս.

— Ի՞նչ է պատահել, թագավորի աղջիկ, ինչի՞ համար ես եղպես աղի-աղի լաց լինում:

Մտիկ տա աղջիկն ի՞նչ տեսնի, մի ահագին գորտ ջրհորի պռնկին նստած՝ մարդու նման խոսում է: Չարմանում է: Ասում է.

— Խաղալիս գնդակս ջրհորը գցեցի, գորտ ախպեր, նրա համար եմ լաց լինում:

— Ի՛հ,— խնդում է գորտը,— եղ ի՞նչ բան է, որ դրա համար լաց ես լինում:
Ի՞նչ կտաս, որ գնդակը հանես:

— Ամեն, ամեն բան կտամ,— սկսում է աղաչել աղջիկը.— իմ բոլոր
զարդերը կտամ, իմ անգին քարերը կտամ, իմ ոսկե թագը կտամ, միայն
թե իմ սիրուն գնդակը հանես:

Գորտը թե.

— Ինչի՞ս են պետք քո զարդերը, քո անգին քարերը, մարգարիտներն ու
ոսկե թագը: Չեմ ուզում: Ա՛յ ուրիշ բան է՝ եթե ինձ սիրեիր, ու էնպես
սիրեիր, որ ամեն բանում քո անբաժան ընկերը լինեի, քեզ հետ միասին
սեղան նստեինք, մի ամանով ուտեինք, մի բաժակով խմեինք ու մի
անկողնում քնեինք: Ա՛յ եթե խոստանայիր, էն ժամանակ կցատկեի
ջրհորն ու հատակիցը կհանեի քո ոսկե գնդակը:

— Լա՛վ, լա՛վ, ինչ որ ուզում ես եղ ամենը խոստանում եմ, միայն թե իմ
գնդակը բերես,— խոսք է տալիս թագավորի աղջիկն ու հետն էլ մտքումն
ասում է.— սրան մտիկ տուր, է, տխմար կոկոսան, մի տես թե ինչե՛ր է
ուզում: Գնա ջրհորում ճպեխվի ու կոկոսացրու, քո ի՞նչ բանն է մարդուն
ընկեր դառնաս:

Գորտը հենց որ էս խոստումը լսում է՝ սուզվում է ջրի ուստակը, գնդակը
զցում է կանաչ խոտի մեջ: Աղջիկը վրա է թռչում գնդակը հափշտակում,
ուրախ-ուրախ, թռչկոտալով վազում դեպի տուն: Գորտը կանչում է.

— Կա՛ց, կա՛ց, ինձ էլ տար հետդ... ախար ես քեզ պես վազել չեմ կարող...

Աղջիկը ետ էլ չի նայում, վազում է ընկնում հոր պալատն ու գորտը
մտիցը հանում: Գորտը ետևից նայում է նայում ու էլ ետ մտնում է ջրհորը:

Մյուս օրը հենց որ թագավորի աղջիկն իր հոր ու պալատականների հետ
միասին սեղան է բազմում ու սկսում է ուտել իր ոսկե ամանով, չըլըփ,
չըլըփ, մինը մարմար սանդուղքներով բարձրանում է, դուռը ճանկոտտում
ու կանչում.

— Թագավորի փոքրիկ աղջիկ, բաց արա...

Թագավորի աղջիկը վազեվազ գնում է տեսնի՝ ով է կանչում իրեն: Գուռը բաց է անում, տեսնում՝ առաջին կանգնած գորտը: Իսկույն դուռը ետ է զարկում ու վախեցած գալիս է իր տեղը նստում:

— Էդ ի՞նչ էր, աղջիկս, ինչի՞ց էդպես վախեցիր: Չլինի՞ թե դև կա կանգնած դռան ետևը՝ ուզում է քեզ փախցնի,— հարցնում է թագավորը:

— Ո՛չ, մայրի՛կ, դև չի, մի անճոռնի գորտ է:

— Գորտն ի՞նչ է ուզում քեզնից:

— Գիտես, մայր՛իկ... Երեկ անտառում ջրհորի մոտ խաղ էի անում, հանկարծ իմ ոսկե գնդակն ընկավ ջրհորը... Ես լաց էի լինում... Գորտը հանեց ինձ տվեց իմ ոսկե գնդակը... Եվ որովհետև նա դրա փոխարեն ուզում էր, որ ես անպատճառ իր խաղընկերը դառնայի, ես էլ խոստացա... Բայց իսկի մտքովս չէր անցնում, թե՛ ճիշտ որ, նա կկարենար իր ջրհորը թողնել... Ահա հիմի եկել է, կանգնած էնտեղ դռան ետևը, ուզում է գա ինձ մոտ:

Այնինչ գորտը ճանկոռտում է դուռն ու կանչում.

— Թագավորի փոքրիկ աղջիկ,
Ե՛կ դուռը թաց դու կարգին,
Մի՞ տղ է երեկ ինչ խոսք տրվիր
Պաղ ջրհորի եզերքին...
Թագավորի փոքր աղջիկ,
Եկ դուռը բաց դու կարգին:

Թագավորն աղջկանն ասում է.

— Խոսք ես տվել, պետք է կատարես: Գնա դուռը բաց արա: Աղջիկը գնում է դուռը բաց է անում: Գորտը ետևից ներս է ցատկում, հո՛ւ պ, հո՛ւ պ, ցատկելով հասնում է արձողին ու կանչում է.

— Դե ինձ բարձրացրու դիր քեզ մոտ:

Աղջիկը իր մեջը շատ է նեղանում, տատամսում է, բայց թագավորը պատվիրում է, որ գորտն ինչ որ ասում է՝ լսի: Աղջիկը գորտին բարձրացնում է դնում իր աթոռին: Աթոռին դնում է թե չէ՝ հիմի էլ ուզում է սեղանը բարձրանա: Դնում է սեղանին: Հիմի էլ ասում է՝ մոտ քաշիր քո ոսկե ամանը, որ միասին ուտենք, ի՞նչ աներ խեղճ աղջիկը: Էս մի կամքն էլ է կատարում: Ուտում է պրծնում, հիմի էլ թե՛ կշտացա, քունս տանում է, ինձ տար քո սենյակը, մետաքսե անկողինդ շինի, որ քեզ հետ միասին քնենք: Էստեղ արդեն աղջիկն սկսում է լաց լինել: Սառն ու լարծուն գորտին դիպչելուց էլ զզվում էր ու զարգանդում, հիմի պետք է տաներ իր գեղեցիկ ու մաքուր անկողնում իր հետ քնեցներ: Չի ուզում, բայց հերը առաջվանից ավելի է զայրանում: Ասում է՝ այժմ չպետք է արհամարհես նրան, ով որ փորձանքի ժամանակ թանկ էր քեզ համար: Ինչ որ խոստացել էս պետք է կատարես:

Ճարահատված աղջիկը երկու մատով գորտի մեջքից բռնում է, տանում իր ննջարանն ու դնում անկյունում: Բայց արի տես, որ գորտը սրանից էլի չի խրատվում: Աղջիկը հենց անկողին է մտնում թե չէ՝ ցատկելով մոտենում է, հատակին կանգնում ու ճըզտալով խոսում.

— Հը՛, էդ ի՞նչ է... Ես էլ եմ հոգնած... Ես էլ եմ ուզում քնե՛մ... ինձ էլ պատկեցրու քեզ հե՛տ...

Էնպես է ասում, որ էս աղջկա սիրտը շարժվում է, ժպտալով վերցնում է դնում իր անկողնի վրա: Դնում է իր անկողնի վրա թե չէ մին էլ էն է տեսնում՝ էս գորտի կաշին տրաքեց, ու միջիցը դուրս եկավ մի գեղեցիկ երիտասարդ, կողքին նստեց: Կողքին նստում է ու պատմում զարմացած աղջկանը, թե ինքը մի թագավորի տղա է եղել, չար կախարդը դարձրել է գորտ, այժմ աղջիկը իրեն հանեց ջրհորից ու վերադարձրեց իր մարդկային կերպարանքը:

Էստեղից ուրախ-ուրախ վեր են կենում գնում թագավորի մոտ, պատմում են ամեն բան: Էնպես էլ դուք ուրախանաք, ինչպես որ թագավորն ուրախանում է. մեծ հարսանիք է սարքում ու նրանց պսակում իրար հետ:

Հարսանիքից հետո նորապսակները պիտի գնային թագավորի տղի հայրենիքը: Առավոտը վաղ գալիս է դռանը կանգնում ութ ձիանի կառքը,

ձիանքը սպիտակ, ջայլամի սպիտակ, բարձր փետուրները գլխներին, ողջ սարքերը ոսկեղեն, իսկ կառքի ետևը՝ կանգնած թագավորի տղի հին ծառան՝ հավատարիմ Օհանը: Ու էսպես իր ձավատարիմ Օհանը թիկունքից, ջահել կինը կողքին, թագավորի տղեն սլանում է դեպի հայրենիք:

Շատ է գնում թե քիչ, մին էլ հանկարծ ճանապարհին ականջովը մի ձեն է ընկնում, թվում է, թե կառքի ետևը մի բան կոտրեց: Ետ է դառնում կանչում.

— Ի՞նչ է, Օհա՛ն, կա՞ռքը կոտրեց:

— Ո՛չ, ո՛չ, իմ տեր, կառքը չէր էս.

Էս իմ սրտի կապն էր երկաթ,
որ տանջում էր ինձ անընդհատ
Էն օրվանից, ինչ դու հորում
Ապրում էիր գորտի օրում:

Գնում են: Ճանապարհին մի երկու անգամ էլ էդ տեսակ ձայներ են ընկնում թագավորի տղի ականջովը ու ամեն անգամ էլ էնպես է թվում, թե կառքը կոտրեց, բայց իսկապես Օհանի սրտի ծանր երկաթի կապանքներն էին խորտակվում ու ընկնում: Էն օրվանից, ինչ որ իր տերը գորտ էր դարձել, հավատարիմ Օհանը սաստիկ տխրել էր ու երեք պատ երկաթի կապով կապել էր իր սիրտը, որ տխրությունից չպատռեր: Այժմ էդ կառքը եկել էր, որ իր երիտասարդ տիրոջը հայրենիք տանի: Հավատարիմ Օհանը երկուսին էլ նստեցրել էր կառքի մեջը՝ ինքը կանգնել նրանց թիկունքին, և, տեսնելով իր երիտասարդ տիրոջը կախարդանքից ազատված ու բախտավոր, ուրախությունից սիրտը օխտը գազ բաց էր եղել, ու իրար ետևից խորտակվում ընկնում էին սրտի ծանր կապանքները:

ՀԵՆՁԵԼՆ ՈՒ ԳՐԵՏԵԼԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Մի մեծ անտառի բերանում ապրում էին մի աղքատ փայտահատ ու իր կինը: Երկու երեխա ունեին, տղի անունը Հենգել էր, աղջկանը՝ Գրետել:

Առանց էն էլ պակասության մեջ են լինում, թանկությունն էլ, որ ընկնում է էն կողմերում, իրենց օրվա հացն էլ չեն կարողանում ճարեն: Մի օր էլ, տեղումը պատկած, փայտահատը դես է մտածում, դեն է մտածում, դարդից մի կողքից մյուս կողքի վրա է շուռումուռ գալիս, վերջը կնոջն ասում է.

— Էս ի՛նչպես պետք է անենք, ա՛յ կնիկ, իսկի բան չունենք, ինչո՞վ պիտի պահենք էս երեխաներին:

— Գիտես, ա՛յ մարդ,— պատասխանում է կինը,— արի առավոտը ծեզին երեխաներին տանենք անտառի խորքը, կրակ անենք, մի-մի կտոր հաց տանք ձեռներն ու էնտեղ թողնենք, մենք ետ գանք մեր գործին: Ճամփեն չեն գտնիլ, որ ետ գան տուն, ու մենք էլ կազատվենք:

— Չէ, ա՛յ կնիկ,— պատասխանում է փայտահատը,— էս էդպես բան չեմ անիլ, իմ սիրտը չի տանիլ, որ էս իմ ձեռքով իմ երեխաներին տանեմ թողնեմ անտառում, վերջապես գազանները կհարձակվեն ու կպատառոտեն նրանց:

— Ը՛հ, հիմար,— ասում է կինը,— էսպես թե էնպես չորսս էլ սովամահ կորչելու ենք, էն ժամանակ գնա ու դազաղների համար տախտակ տաշի...— Ու հանգիստ չի տալի մարդուն, մինչև որ չի համաձայնվում իրեն հետ:

— Բայց էլի մեղքս գալիս է ինե՞ճ երեխաների վրա,— ասում է փայտահատը, կնոջ հետ համաձայնվելուց հետո:

Իսկ երեխաների քունը սովից չի տանում, լսում են ամեն բան, ինչ որ խորթ մերը ասում է իրենց հորը:

Աղի-աղի լաց է լինում Գրետելը ու դառնում Հենզելին.

— Մենք կորանք, Հե՛նզել:

— Սո՛ւ կաց, Գրետել ջան,— ասում է Հենզելը,— դարդ մի անիլ, ես սրա ճարը գիտեմ:

Եվ ահա մեծերը քնում են թե չէ, Հենզելը վեր է կենում, իր շորերը հագնում, դուռը բաց է անում ու ծլկում փողոց: Լուսինը պայծառ լուսավորում էր ու իրենց տան առջևը ցրված սպիտակ լափուկները արծաթի փողի նման շողշողում էին: Հենզելը կռանում է, ու գրպանն ինչքան տանում է, էդ քարերով լցնում է: Հետո վերադառնում է տուն: Գրետելին ասում է.

— Հանգիստ կաց, քույրիկ ջան: Քնի՛ր, աստված մեզ չի կորցնիլ:— Ու նորից պառկում է իր անկողնում:

Առավոտը ծեգում է թե չէ, արևածագից առաջ, խորթ մերը գալիս է երեխաներին զարթնեցնում:

— Դե, շուտ արեք, վեր կացեք, ծույլե՛ր, պատրաստվեցեք գնանք անտառը փայտ բերելու:— Հետո ամեն մեկին մի-մի կտոր հաց է տալիս ու պատվիրում.

— Ահա էս ձեզ տալիս եմ ճաշի համար. տեսեք, մինչև ճաշը չուտեք, թե չէ, միննույն է, հետո էլ ոչինչ չեք ստանալու:

Գրետելը հացը դնում է գրպանը, որովհետև Հենզելի գրպանները բերնե-բերան լիքն էին քարերով: Հետո վեր են կենում ու ճանապարհ են ընկնում դեպի անտառը:

Մի քիչ որ անց է կենում, Հենզելը կանգ է առնում ու նայում է ետ՝ դեպի իրենց խրճիթը, ու շարունակ էդպես ետ է մնում: Հերն ասում է.

— Հենզել, ի՞նչ ես դու շարունակ ետ մտիկ տալիս ու ետ մնում, հորանջելու ժամանակ չի, ոտներդ ժած տուր:

— Հայրի՛կ, ես մեր սպիտակ կատվին եմ մտիկ տալի, ա՛յ, էնտեղ կտերը նստել է, կարծես թե մեզ վերջին «մնաս բարովն» է ասում:

Խորթ մերը էստեղ խոսքը կտրում է.

— Ապուշ, իսկի էլ էն մեր կատուն չի, էն կտուրի վրի սիպտակ ծխնելույզն է, որ փայլում է արևի տակ:

Իսկ Հենգելը կտուրի վրա նայելու մասին իսկի չէր էլ մտածում, նա ետ ընկնելով իր գրպանի սպիտակ քարերն էր ցանում ճամփին:

Հենց որ հասնում են անտառի խորքը, Հերն ասում է.

— Դե՛, երեխե՛ք, փետ հավաքեցեք, ձեզ համար կրակ անեմ, որ չմրսեք:— Ձեռաց Հենգելն ու Գրետելը ջախ են հավաքում, բերում կիտում: Զախը վառում են, բոցը վեր է բարձրանում: Խորթ մերը ասում է.

— Դե երեխեք, դուք կրակի կողքին պառկեցեք ու հանգստացեք, իսկ մենք գնանք մի քիչ հեռու փետ անենք, պրծնենք թե չէ, կգանք ձեզ էլ կվերցնենք, միասին կգնանք տուն:

Հենգելն ու Գրետելը կրակի կողքին նստում են, ճաշելու ժամանակն էլ որ գալիս է, ամենքն իրենց հացի կտորն ուտում են: Եվ որովհետև կացնի ձեն էին լսում, հավատացած էին, որ իրենց հերը մոտիկ մի որևիցե տեղ է: Բայց որ թրխկացնում էր, էն կացինը չէր, մի կոճղ էր, որ փայտահատը կապել էր մի չոր ծառի, քամուց գնում էր գալիս, զարկում ծառի բնին ու թրխկացնում: Ու էսպես, երեխեքը երկար-երկար նստում են, աչքները հոգնածությունից փակվում են իրանց-իրանց, ու խորը քնում են:

Մին էլ վեր են կենում, տեսնում են՝ արդեն մութ գիշեր է:

— Ո՞նց պետք է էս անտառից դուրս գանք, Հե՛նգել: Հենգելը սիրտ է տալիս.

— Մի քիչ կաց, հրես լուսնյակը դուրս կգա, ճանապարհը կգտնենք:

Հենց որ լուսինը դուրս է գալիս, Հենգելը քրոջ ձեռքը բռնում է ու գնում իր ցանած քարերով, որոնք արծաթի փողերի նման պսպղում էին ու ցույց տալիս ճանապարհը:

Ամբողջ գիշերը էսպես մինչև լույս գնում են ու լուսաբացին հասնում են իրենց տունը: Դուռը ծեծում են. խորթ մերը թաց է անում, ու թեև շատ է զարմանում, որ տեսնում է Հենգելն ու Գրետելն են, բայց ասում է.

— Ա՛յ դուք չար երեխեք, էսքան ժամանակ ի՞նչ եք անտառում քնել ու մնացել, մենք էլ կարծում էինք՝ էլ չեք ուզում մեզ մոտ վերադառնաք:

Իսկ հերն ուրախանում է, որովհետև նրա սիրտը ցավում էր, որ իր երեխաներին մենակ անտառում էր թողել:

Մի քիչ ժամանակ անց կենալուց ետը, նորից սով է ընկնում ամեն տեղ, ու նորից երեխաները լսում են, թե ինչպես իրենց խորթ մերը գիշերը հորն ասում է.

— Էլ ետ ինչ ունեինք-չունեինք կերանք: Մենակ մի կես հաց է մնացել, էն էլ որ կերանք, մեր բանը պրծած է: Պետք է էս երեխանցը հեռացնենք: Տանենք անտառն, էս անգամ ավելի խորը, որ էլ չկարողանան ճամփա գտնեն ու ետ գան, թե չէ էլ մեզ փրկություն չկա:

Էս բանը քարի նման ճնշում է հոր սիրտը, ու միտք է անում.

— Ավելի լավ է էն մնացած վերջին պատառն էլ բաժանի իր երեխաների հետ:

Բայց ինչ որ ասում է, կինը ոչ մի բան չի ուզում լսի. հենց մի գլուխ հայհոյում է ու նախատում: Դե ով որ այբն ասել է, բենն էլ պետք է ասի: Փայտահատն էլ, որ մի անգամ արդեն կնոջ հետ համաձայնել էր, երկրորդ անգամ էլ պետք է համաձայներ:

Իսկ երեխաները դու մի ասիլ քնած չեն, ու էս բոլորը լսում են: Մեծերը քնում են թե չէ, Հենգելը տեղից վեր է կենում, ուզում է առաջվա նման էլի դուրս գնա պաշարի համար գրպանը լափուկներով լցնի, խորթ մերը

դուռը փակած է լինում, չի կարողանում դուրս գնա, բայց էլի քրոջն ամեն կերպ սիրտ է տալիս.

— Լաց մի լինիր, Գրետել ջան, դու հանգիստ քնիր քեզ համար: Աստված ողորմած է, մեզ չի կորցնիլ:

Առավոտը ծեփին խորթ մերը գալիս է տեղներից վեր կացնում: Ամեն մեկին մի կտոր հաց է տալիս, հացի կտորն էլ առաջվա տվածիցն ավելի փոքր: Եվ ահա անտառը գնալիս ճամփին Հենզելը գրպանում շարունակ մանրում է իր հացի կտորը, շուտ-շուտ ետ մնում ու ցանում ետևներից: Հերն ասում է.

— Հենզել, դու քա՞նի կանգնես ու չորս կողմի վրա հորանջես. ճամփեդ գնա էլի :

— Հայրի՛կ, ես մեր սպիտակ աղավնուն եմ մտիկ տալիս, որ հրեն հա մեր տանիքին նստած՝ կարծես թե ինձ բարև է դրկում:

— Հիմա՛ր,— կանչում է մերը,— էն իսկի էլ քո աղավնին չի, էն սպիտակ ծխնելույզն է արևի տակ սպիտակին տալիս:

Իսկ Հենզելն էդ ժամանակ հացի փշրանքները հենց զցում է ու զցում իրենց ճամփին:

Երեխաներին տանում են անտառը, էնպես մի խորը տեղ, որ իրենց օրում չէին եղած, էնտեղ էլ կրակ են անում, ու խորթ մերն ասում է.

— Երեխե՛ք, դուք էստեղ նստեցեք, ու, թե քուններդ կտանի, քնեցեք. իսկ մենք մի քիչ ավելի խոր գնանք, փետ հավաքենք, հետո, իրիկունը, երբ որ գործներս կվերջացնենք, կգանք ձեզ էլ կառնենք ու կերթանք տուն:

Ճաշի ժամանակը որ հասնում է, Գրետելը իր հացի կտորը բաժանում է Հենզելի հետ, որովհետև Հենզելն իր հացը ճանապարհին փշրել էր: Հետո ննջում են. իրիկունն էլ վրա է հասնում, բայց ոչ ոք չի գալիս խեղճ երեխաների ետևից: Զարթնում են կեսգիշերին: Հենզելը սկսում է սիրտ տալ իր քրոջը.

—Գրետել ջան, սպասիր մինչև լուսինը դուրս գա, էն ժամանակ կերևան հացի փշրանքները, որ ես ճամփին շաղ եմ տվել. նրանցով կգտնենք մեր ճամփեն ու կգնանք տուն:

Լուսինը դուրս է գալիս թե չէ, երեխեքը ճամփա են ընկնում ետ դեպի տուն, բայց ոչ մի փշրանք չեն գտնում, որովհետև դաշտերի ու անտառների հազարավոր թռչունները վեր էին քաղել: Իսկ Հենզելը շարունակ Գրետելին ասում է.

— Ինչպես որ լինի, մենք կգտնենք ճանապարհը...

Բայց ճանապարհ գտնել չեն կարողանում: Թափառում են գիշերը մինչև լույս, հետո ամբողջ օրը առավոտից մինչև իրիկուն, ոչ մի կերպ չեն կարողանում անտառից դուրս գան. հետն էլ սովում են, որովհետև ուտելու ոչ մի բան չեն ունենում, բացի մի քանի մորին, որ էստեղ-էնտեղ կարմրին էին տալիս խոտերում: Վերջապես, երբ որ էնքան հոգնում են, որ երկուսի ոտներն էլ թմրում են, մի ծառի տակի պառկում են քնում: Բացվում է երրորդ օրվա առավոտը, ինչ որ երեխեքը թողել էին իրենց հորական տունը: Նորից ճանապարհ են ընկնում դեպի տուն, բայց ամեն մի քայլափոխով միայն անտառի խորքն են մտնում ավելի ու ավելի խորը, և եթե շուտով օգնություն չհասներ, անպատճառ պետք է կորչեին:

Կեսօրին տեսնում են մի ծառի ճյուղին մի սպիտակ սիրուն թռչուն: Էս սպիտակ սիրուն թռչունը էնպես լավ է երգում, որ երեխեքն ակամայից մարում են տեղներն ու ականջ են դնում նրան: Լռում է թե չէ, թևին է անում, երեխանց կողքից թռչում նստում մյուս ծառին, երեխաներն էլ նրա ետևից էսպես գնում են, գնում, մինչև որ հասնում են մի տնակի: Էս տնակի տանիքին թռչունը իջնում է: Երեխեքը տնակին մոտենում են, տեսնում են, ինքը տունը ամբողջովին հացից է շինած, կտուրը գաթից, իսկ լուսամուտները թափանցիկ շաքարից:

— Ահա՛, հենց սրանից էլ կսկսենք,— ասում է Հենզելը.— մի լավ քեֆ անենք: Ես տանիքից մի կտոր կուտեմ, դու էս լուսամուտից կեր, Գրետել. ով գիտի ի՛նչ անուշ է, չէ՞:

Ու Հենգելը ձգվում է դեպի վերև, տանիքից մի փոքրիկ կտոր է կտրում, Գրետելն էլ կռանում է, սկսում է լուսամուտի ապակին ուտել: Հենց էս ժամանակ, ներսից մի բարակ ձեն է գալիս.

— Կը՛րծ, կը՛րծ, կը՛րծ, խը՛գ, խը՛գ, խը՛գ,

Էս ո՞վ է կրծում տունըս:

Երեխեքը պատասխանում են.

Էս քամին է անում խիստ,
Չարածրճին անհանգիստ:

Ու առանց սրանից շփոթվելու շարունակում են ուտել: Հենգելին տանիքն էնքան դուր էր եկել, որ մեծ կտոր կտրեց, իսկ Գրետելը լուսամուտից հանեց մի ամբողջ ապակի, տեղն ու տեղը նստեց ու անուշ-անուշ ուտում էր:

Մին էլ հանկարծ դռները ետ են բացվում, ու իր գավազանին հենված դուրս է գալիս մի պառա՛վ-պառավ կին: Հենգելն ու Գրետելը էնքա՛ն են վախենում, էնքա՛ն են վախենում, որ պատառները ձեռներից վեր են զցում: Իսկ պառավը գլուխը շարժելով առաջ է գալիս.

— Վո՛ւյ, երեխեք ջան, էդ ո՞վ բերեց ձեզ էստեղ: Ներս եկե՛ք, եկե՛ք ինձ մոտ կացեք, մի՛ վախենաք, ոչ մեկիդ վնաս չեմ տալ:

Ասում է, թաթներիցը բռնում ու ներս տանում: Տանում է լավ նախաճաշ է տալիս, էլ կաթը, շաքարահաց, էլ խնձոր, էլ ընկույզ: Հետո երկու տեղ է զցում մաքուր, ճերմակ: Հենգելն ու Գրետելը պառկում են՝ էնպես է թվում, թե դրախտն ընկան:

Դու մի՛ ասիլ՝ պառավը էսպես բարի փաղաքուշ է ձևանում, բայց իսկապես մի չար կախարդ է եղել, ամեն կերպ հետևում է երեխաներին և դիտմամբ էլ տունը հացից է շինել, որ նրանց հեշտ գրավի դեպի իրեն: Ով ճանկն է ընկնում, սպանում է, եփում, լափում, էդ նրա համար մի ուրախություն է:

Կախարդների աչքերը սովորաբար կարմիր են լինում ու հեռու չեն տեսնում, բայց զարմանալի սուր հոտառություն են ունենում, ճիշտ գիշատիչ գազանների պես: Անց կենող մարդու հոտը հեռվից են իմանում: Երբ որ Հենգելն ու Գրետելը նրա տնակի մոտերքը թափառելիս են լինում, նա հեռվից արդեն նրանց հոտն առնում է, չարախնդաց ծիծաղում ու կռնչում:

— Է՛, սրանք արդեն ճանկումս են... սրանք էլ ինձանից չեն պրծնիլ...

Առավոտը ծեփն, երեխաներից առաջ, չար կախարդը մի շուտով տեղիցը վեր է թռչում ու երբ տեսնում է նրանց էնպես խաղաղ քնած, լիքը, վարդագույն թշերով, իրեն-իրեն մոմռում է.

— Ուխա՛յ, ինչ անուշ պատառներ են...

Հենգելին բռնում է իր ոսկրոտ ձեռներով, քարշ է տալիս, տանում հավանոցը զցում, վանդակավոր դուռը փակում ու թողնում էնտեղ գոռա, հնչքան սիրտը կուզի: Ինչքան էլ գոռա՝ էլ ի՞նչ պետք է անի: Հետո գնում է Գրետելի ետևից, հրում ու ճրզճում.

— Դե՛, շո՛ւտ, վե՛ր կաց, ծո՛ւյլ աղջիկ: Գնա ջուր բեր, եղբորդ համար մի որևէ համով բան եփիր: Հրեն հավանոցում փակել եմ, պետք է նրան կերակրել, որ մի լավ չաղանա ինձ համար... Պետք է չաղանա, որ ուտեմ...

Գրետելն ուզում է լաց լինի, բայց եղ բուրբը գուր էին. մնում է սուս ու փուս պառավի հրամանները կատարել: Ու սկսում է Հենգելի համար համով կերակուրներ եփել, իսկ իրեն, Գրետելին բացի չոր ոսկորներից բան չէր տալիս:

Ամեն առավոտ պառավը գնում է հավանոցի դուռը կտրում ու կանչում.

— Հե՛նգել, մատդ դեսը մեկնիր, տեսնեմ չաղացե՞լ ես թե չէ:

Հենգելը մատի տեղակ միշտ մի ոսկոր է դուրս մեկնում, պառավն էլ որ լավ չի տեսնում, չի կարողանում ջոկի, մտածում է, որ էս Հենգելի մատն է, ու զարմանում է, թե ինչպես է, որ Հենգելն իսկի չի չաղանում:

Էսպէս չորս շաբաթը անց է կենում, Հենգելը էլի մնում է նիհար, պառավի համբերությունը հասնում է ու էլ չի ուզում սպասի:

— Դե՛, հա՛յդե, Գրետե՛ լ ջան, գնա ջուր բեր. չաղ լինի թե նիհար, միևնույն է, էգուց Հենգելին մորթելու եմ, եփեմ ուտեմ:

Ինչքա՛ն է դարդ անում խեղճ Գրետելը, ինչքա՛ն է դարդ անում ջուր բերելիս, արտասուքը էն ջրի նման աչքիցը թափվում է:

— Ողորմած աստվա՛ծ, դու մեզ օգնության հասնես,— կանչում է նա:— Երանի թե անտառումը մեզ գազանները պատառոտեին, գոնե ես ու Հենգելը միասին կլինեինք:

— Զուր սիրտդ մի՛ մաշիր,— ասում է պառավը,— միևնույն է, էլ ոչ մի բան չի օգնի:

Առավոտը վաղ Գրետելը պետք է վեր կենար, պղինձը կրակին դներ, ջրով լցներ ու տակին կրակ աներ:

— Ամենից առաջ դեռ մի թխվածք անենք, ես արդեն փուռը վառել եմ ու խմորը հունցել:

Ասում է պառավն ու տանում է խեղճ Գրետելին փռան առաջը կանգնեցնում, հրում է դեպի բոցավառ փռան բերանը:

— Մտի՛ր,— ասում է,— գնա տես, փետերը լա՞վ են դարսած, լա՞վ են էրվում, խմորը գնդելու ժամանա՞կն է՝ թե չէ:

Ուզում է Գրետելը կռանա թե չէ, բոթի, գցի փուռը, ծածկոցը դնի, որ Գրետելը փռումը խորովվի, հետո հանի ուտի: Բայց Գրետելը գլխի է ընկնում, թե պառավի մտքումը ինչ կա, ասում է.

— Ես չեմ իմանում ինչպես անեմ, որ մտնեմ մեջը...

— Հիմար անասուն,— բարկանում է պառավը,— չե՞ս տեսնում ահագին փռան բերանը. ըհը՛, մտիկ արա, քիչ է մնում ես էլ մտնեմ մեջը...

Ու ճիշտ որ, տմբտմբալով մոտենում է փռանը, մինչև անգամ գլուխն էլ փռան բերանից ներս է կոխում: Էստեղ Գրետելը հանկարծ ետևից էնպես է ներս բոթում պառավին, որ ընկնում է փռան մեջը, իսկույն ետևիցը ծածկոցը ամուր դնում է ու փակիչը ետևից գցում:

Պառավը ոռնում է, ո՛նց է ոռնում... Բայց Գրետելը ետ է վազում, ու անխիղճ վիուկն էլ էնպես էրվում է պրծնում:

Գրետելը իսկույն վազում է Հենզելի մոտ, հավանոցի դուռը բաց է անում ու աղաղակում.

— Հենզե՛լ, Հենզե՛լ, մենք ազատվեցինք, չար պառավը կործանվեց...

Դուռը բացվում է թե չէ, թռչունի նման, որ վանդակում փակված կլինի ու դուռը թաց կանեն, Հենզելը դուրս է թռչում: Ո՛նց են ուրախանում երկուսով, ո՛նց են ուրախանում... իրար ճտով են ընկնում, թռչկոտում են, համբուրվում են, և որովհետև ոչ ոքից վախ չունեին, գնում են մտնում պառավի տնակը, իսկ պառավի տնակի բոլոր անկյուններում դարսված են լինում մարգարիտով ու անգին քարով լիքը սնդուկները:

— Էս մեր դռան լափուկներից հո ավելի լավն են,— ասում է Հենզելն ու գրպանները ինչքան որ կտանեին՝ լցնում է, իսկ Գրետելն ասում է.

— Ես էլ եմ ուզում մի բան տանեմ տուն,— ու նա էլ գոգնոցն է լցնում պոնկե-պոունկ:

— Դե հիմի գնանք հեռանանք էստեղից,— ասում է Հենզելը:— Քանի լույս է՝ պետք է դուրս գանք էս կախարդված անտառից...

Մի քիչ որ ճանապարհ են կտրում, հասնում են մի գետակի: — Մենք ի՞նչպես անցնենք էս գետն,— ասում է Հենզելը:— Ոչ անց ունի, ոչ կամուրջ:

— Գոնե մի նավակ էլ չկա,— վրա է բերում Գրետելը:— Ահա մի սպիտակ բադիկ է լողում, արի խնդրեմ, գուցե մեզ օգնի անց կացնի...— ու կանչում է.

Բաղիկ, բաղի՛կ, սիրուն բաղիկ,
Լող տուր դեպ մեզ, արի մոտիկ.
Շվարել ենք Հենգելն ու ես,
Առ քո մեջքին, անց կացրու մեզ:

Բաղիկը մոտենում է ափին, Հենգելը նստում է բաղիկի մեջքին ու քրոջը կանչում է, որ նա էլ գա գավակին նստի:

— Չէ,— պատասխանում է Գրետելը,— բաղիկը չի կարող երկուսիս էլ միասին տանի, ծանր կլինի: Ջոկ-ջոկ կտանի:

Էդպես էլ անում է բարի թոչունը:

Ջուրը որ անց է կենում ու մի քիչ ճանապարհ են գնում, անտառը հետզհետե ծանոթ է թվում, ու, վերջապես, նկատում են իրենց հորական տունը: Էստեղ սկսում են վազել ինչքան ոտներումը ուժ ունեին, ներս են թափվում ու ընկնում են իրենց հոր վզովը:

Հերն էլ մի հանգիստ ժամ չէր ունեցել էն օրվանից, ինչ երեխանցը թողել էր անտառում, իսկ խորթ մերը արդեն մեռել էր:

Գրետելը իր գոգնոցը բաց է թողնում ու միջի եղածը հոր առաջին շուռ տալիս, էնպես որ մարգարիտները ու անգին քարերը շաղ են անցնում տանովը մին, իսկ մյուս կողմից էլ Հենգելն է բուռնե-բուռը հանում ու թափում իր գրպանից:

Էստեղ էլ ամեն ցավ ու հոգս վերջանում են, ու ապրում են միասին ուրա՛խ ու անհոգ...

ԿԱՐՄՐԻԿԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Լինում է չի լինում՝ մի փոքրիկ սիրուն աղջիկ է լինում: Ով մի անգամ տեսնում է՝ սիրում է էս աղջկանը, բայց ամենից շատ իր տատն է սիրում, էլ չի իմանում ինչ անի, որ թոռան սիրտը շահած պահի:

Մի անգամ էլ մի կարմիր գլխարկ է նվիրում: Էս կարմիր գլխարկն էնքան է սագ գալիս էս աղջկանը, որ էլ չի ուզում գլխին ուրիշ գլխարկ դնի բացի կարմրից: Կարմիր շորեր էլ հագցնում են, ոտից մինչև գլուխ կարմրում է, դրա համար էլ անունը դնում են Կարմրիկ:

Մի անգամ էլ մերը Կարմրիկին ասում է.

— Ա՛ն էս գաթեն ու էս գինին տար տուր տատին, հիվանդացել է, թուլացել է, թող ուտի, խմի, մի քիչ ուժի գա: Դե՛, քանի օրը շոգ չի, գնա՛, միայն կարգին, կամաց գնա, ճամփից էլ չծռվես, թե չէ վեր կրնկնես շիշը կջարդես, էլ տատի համար բան չի մնալ: Տատի մոտ էլ որ մտնես, չմոռանաս՝ տատին բարևես: Էնտեղ էլ հանգիստ կաց, դես ու դեն չվազվզես:

— Հա՛, մայրի՛կ, ինչպես ասում ես՝ էնպես կանեմ,— խոսք է տալիս Կարմրիկն ու գնում:

Տատն ապրելիս է լինում գյուղից մի կես ժամ հեռու, անտառի մեջ: Կարմրիկը հենց անտառն է մտնում թե չէ, դեմը դուրս է գալիս մի գել: Բայց Կարմրիկը չի իմանում, թե գելն ինչ սարսափելի գազան է, ու իսկի չի էլ վախենում:

— Բարո՛վ, Կարմրի՛կ,— ասում է գելը:

— Բարով, Գել-ախպեր:

— Էսպես վաղ-վաղ ո՞ւր ես գնում, Կարմրի՛կ:

— Գնում եմ տատիս մոտ:

— Էդ ի՞նչ ես տանում գոգնոցումդ:

— Գաթա ու գինի եմ տանում: Մենք երեկ գաթա թխեցինք՝ տատիկս հիվանդացել է, թուլացել է, տանում եմ, որ գաթեն ուտի, գինին էլ խմի՝ ուժի գա:

— Քո տատը որտե՞ղ է ապրում:

— Անտառում, մի քառորդ ժամի ճամփա էլ կա մինչև էնտեղ: Էնտեղ երեք կաղնի ծառ կա, էն ծառերի տակին է նրա տունը, ա՛յ էն, որ չորս կողմն էլ տկողնի ցանկապատ ունի, հիմի կարելի է հիշես:

Կարմրիկն էսպես խոսում է, իսկ գելն իրան-իրան միտք է անում.

— Էս փոքրիկ, քնքուշ աղջիկը ի՞նչ անուշ պատառ է... սա ավելի համով կլինի, քան թե պառավը: Ապա, քեզ տեսնեմ, մեր տղա, բանն էսպես խելքով բռնի, որ ջուխտն էլ ճանկդ գցես:

Մի քիչ Կարմրիկի հետ գնում է ու ասում.

— Մի դեսը մտիկ արա է՛, Կարմրի՛կ, տե՛ս ի՛նչ հիանալի ծաղիկներ են փոված մեր չորս կողմը: Մի չես կանգնում ու չես հիանում սրանցով: Մի լսի՛ր, տես թռչուններն ի՛նչ ուրախ են երգում: Հենց ուղիղ քշած, սուս ու փուս գնում ես, կարծես թե ուսումնարան ես գնում: Մի տես, ի՛նչ ուրախություն է անտառում...

Էստեղ գլուխը վեր է քաշում Կարմրիկը, չորս կողմն աչք ածում, տեսնում է ծառերի տերևների արանքից էստեղ-էնտեղ ներս են թափանցում ու խաղում են արևի շողքերը, իսկ կանաչ խոտի մեջ ցրիվ բարձրանում են գույնզգույն անհամար ծաղիկները: Մտքումն ասում է՝

— Տատի համար որ մի փունջ ծաղիկ էլ տանեմ, հո շատ կուրախանա: Դեռ ժամանակ էլ կա, կհասնեմ...

Ասում է, ճամփից դուրս է գալիս անտառն ընկնում ու սկսում ծաղիկ քաղել: Մինը պոկում է, տեսնում է նրա կողքին ավելի գեղեցիկն է ծաղկում, հիմի էլ էն կողմն է վազում, էսպիսով էլ ավելի ու ավելի հեռու, անտառի խորքն է մտնում:

Իսկ էս ժամանակ գելը կարճ ճամփով տատի տունն է հասնում ու դուռը ծեծում:

— Էդ ո՞վ է:

— Կարմրիկն եմ, քեզ համար գինի ու գաթա եմ բերել, դուռը բաց արա:

— Դռան փակիչին հուպ տուր, կբացվի,— ներսից ձեն է տալիս տատը:—
Ես թույլ եմ, չեմ կարող վեր կենալ:

Գելը դռան փակին հուպ է տալիս, դուռը ետ է բացվում: Լուռ հարձակվում է անկողնի վրա ու պառավին ողջ-ողջ կուլ տալիս: Հետո նրա շորերը հագնում է, նրա գլխակապիչը կապում, անկողնում պառկում ու վերմակը քաշում վրեն:

Իսկ Կարմրիկն էնտեղ մի ծաղկից մյուս ծաղիկն է վազում, ու երբ որ էնքան շա տ-շա տ ծաղիկ է քաղում, որ տեսնում է էլ չի կարող տանի, նոր տատը միտն է ընկնում, դարձյալ ընկնում է ճամփեն, վազում դեեպի տատի տունը:

Որ հասնում է տատի տունը՝ զարմանում է, թե դուռն ինչու է կրնկի վրա բաց:

Ներս է մտնում, սիրտը մի վախ է ընկնում: Ասում է՝ «Տեր աստված, միջտ իմ տատի մոտ էնպես լավ էր, էսօր ինչո՞ւ եմ էսպես վախենում...»
Մտքումն էսպես է ասում ու ձեն է տալիս.

— Բարի լո՛ւյս, տա՛տի ջան:

Պատասխան չկա: Մոտենում է տատի անկողնին, վերմակը ետ է քաշում: Տեսնում է տատը պառկած է, բայց չի իմանում ինչու՝ գլխակապիչը ներքև է քաշել ու էնպես տարօրինակ է նայում, որ...

— Վա՛յ,— ասում է,— տա՛տի, էդ ի՛նչ ահագին ականջներ ունես...

— Էս նրա համար է, որ քեզ լավ լսեմ, բա՛ լիկս...

— Վա՛յ, տա՛տի, էդ ի՛նչ ահագին աչքեր ունես...

— Էս նրա համար է, որ քեզ լավ տեսնեմ, բա՛ լիկս...

— Վա՛յ, տատի, էդ ի՛նչ ահագին ձեռներ ունես...

— Էս նրա համար է, որ քեզ ավելի լավ գրկեմ, բա՛ լիկս...

— Բայց, տա՛տի, եղ ի նչ սարսափելի մեծ բերան ունես...

— Իսկ էս նրա համար է, որ քեզ շուտով ուտեմ...

Ասում է գելն ու տեղից ներքև թռչում, ձեռաց կուլ է տալիս խեղճ Կարմրիկին:

Սրան էլ կուլ է տալիս, կշտանում է ու նորից անկողնում պառկում, խոնփացնելով քնում: Հենց էս ժամանակ, դու մի ասիլ, մի որսկան եղ պառավի տան մոտից անց է կենում: Ասում է.

— Էս պառավն ինչո՞ւ է էսպես խոնփացնում, մի տեսնեմ, չլինի թե հետը բան է պատահել...

Ներս է մտնում, մահճակալին մոտենում, տեսնում է պառավի տեղը պառկած գելը:

— Հը՛, վերջապես ճանկա ընկար, անիծվա՛ծ, վաղուց էի քեզ ման գալիս:

Ասում է որսկանն ու մին ուզում է հրացանով զարկի, մին էլ մտածում է, թե կարելի է պառավին կուլ է տվել ու կարելի է դեռ նրան փրկել: Էլ որացանով չի զարկում, դանակը առնում է ու սկսում է փորը ճղել: Մի քիչ ճղում է թե չէ՝ մի կարմիր գլխարկ է երևում, մի քիչ էլ ճղում է՝ Կարմրիկը կենդանի-կենդանի դուրս է թռչում ու կանչում.

— Վա՛յ, ի՛նչքան վախեցա... ի՛նչ մութ էր գելի փորումը...

Նրա ետևից էլ տատն է դուրս գալիս, նա էլ էր դեռ կենդանի, բայց դժվար էր շունչ քաշում:

Էստեղ Կարմրիկը շտապով մեծ-մեծ քարեր է հավաքում, էն քարերով բերում են գելի փորը լցնում: Գելը զարթնում է, ուզում է տեղիցը թռչի, դուրս փախչի, բայց քարերից այնքան ծանրացել էր, որ տեղն ու տեղը վեր է ընկնում, գետնովը դիպչում, սատկում:

Ամենքն էլ էնպես ուրախանում են, էնպես ուրախանում են, որ էլ լեզվով ասել չի լինի: Որսկանը գիլի մորթին պոկում է, վեր կալնում գնում,

պառավը նստում է, սկսում է Կարմրիկի բերած գաթեն ուտել, գինին խմել ու քիչ-քիչ ուժի գալ, իսկ Կարմրիկը մտածում է.

— Չէ, էս մինը բավական էր, էլ երբեք ճամփից դուրս չեմ գալ ու մենակ անտառն ընկնիլ, երբ որ մայրիկը չի թողնում:

Ասում են սրանից ետը՝ մի անգամ էլ Կարմրիկը երբ որ իր տատի համար թխվածք է եղել տանելիս, մի ուրիշ գել է ուզեցել նրան համոզի, որ ճամփիցը դուրս գա: Բայց Կարմրիկն զգուշացել է ու իր ճամփեն է գնացել: Երբ որ տատի մոտ է հասել՝ պատմել է, թե հապա՝ էսպես մի գել պատահեց ինձ ճամփին, բարևեց, բայց էնպես չար աչքով էր նայում, որ թե ճամփի մեջ չլինեիք, հավատա, թե ինձ ուտեր... Տատն ասել է.

— Վա՛յ, Կարմրիկ ջան, կաց դուռը փակենք, որ չլինի թե եղ գելը գա հանկարծ:

Մի քիչ կենում են, տեսնում են գելը դուռը ծեծում է ու ձեն է տալիս.

— Տա՛տի, դուռը բաց արա, էս Կարմրիկն էմ, քեզ համար գաթա եմ բերել...

Տատն ու Կարմրիկը ոչ պատասխան են տալիս, ոչ դուռը թաց են անում: Սրանից ետը գելը մի քանի անգամ էլ տան չորս կողմովը պտույտ է գալիս ու բարձրանում կտուրը: Էնտեղ սպասում է, թե երբ պետք է իրիկունը Կարմրիկը դուրս գա իրենց տունը գնալու, որ բռնի ուտի: Տատը գլխի է ընկնում նրա մտքինը:

Դռանը, հենց տան պատի տակին մի մեծ կոթ է լինում ջրով.

Կարմրիկին ասում է.

— Կարմրի՛կ ջան, էստեղ մսի խաշու կա, վեր կալ էս խաշուն, տար ածա կոթի մեջը:

Կարմրիկը մսի խաշուն տանում է ածում դռան մեծ կոթի մեջը, էնքան, որ կոթը պոնգե-պոունգ լցվում է:

Էս խաշվի հոտը վեր է բարձրանում ընկնում գիլի քիթը: Գելը փնչացնում է, վերնից սկսում է ծիկրակել, թաքուն նայել դեպի ներքև, վիզը ձգո՛ւմ, է ձգո՛ւմ է, էնքան ձգում է, որ էլ չի կարողանում իրան պահի, թըրմփ, ընկնում է ուղիղ կոթի մեջը՝ խեղդվում: Կարմրիկն էլ ուրախ-ուրախ վեր է կենում գնում իրենց տունը. էն է լինում էն, էլ ճամփին ոչ ոք ձեռք չի տալիս նրան:

ՄՈՒՐՈՏԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Մի հարուստ մարդու կին հիվանդանում է: Տեսնում է մահը մոտենում է՝ կանչում է իր մինուճար աղջկանը, ասում է.

— Չավա՛կս, եղի՛ր լավն ու բարի, էն ժամանակ աստված միշտ քեզ կլսի, ես էլ երկնքից մտիկ կանեմ քեզ ու անբաժան քեզ հետ կլինեմ:

Ասում է ու արևը ապրողներին բաշխում, մեռնում: Աղջիկն ամեն օր գնում է մոր գերեզմանի վրա լաց լինում և մնում է միշտ լավն ու բարի:

Ձմեռը գալիս է, ձյունը սպիտակ սավանով ծածկում է մոր գերեզմանը, իսկ գարնան արևը շողալուն պես հերը ետնակին է ուզում, աղջկա համար խորթ մեր է թերում: Խորթ մերն հետը երկու աղջիկ է բերում, դրսից սիրուն ու ներսից չար ու սևահոգի: Ու խորթ աղջկա համար սկսվում են սև օրերը:

— Մի՞ թե էս կուռկուռն էլ մեզ հետ միասին պետք է տանը պարապ-սարապ նստի: Ով ուզում է հաց ուտի, պետք է աշխատի:— Ասում են խորթ քույրերն ու տանիցը դուրս են անում, քշում խոհանոցը: Լավ շորերն ու կոշիկները հագիցը հանում են, հին քուրջեր ու փետե ոտնամաններ են հագնում. ծափ են տալիս՝ վրեն ծիծաղում.— «Մի էս իշխանուհուս մտիկ արեք է՛, տեսեք՝ ոնց է գուգվել, զարդարվել...»

Խեղճ աղջիկն առավոտից մինչև իրիկուն պետք է խոհանոցում չարչարվեր: Առավոտը ծեզին պետք է վեր կենար ջուր կրեր, կրակ աներ, կարեր, կարկատեր, եփեր, թափեր: Խորթ քույրերն էլ շարունակ նրան վշտացնում էին ու վիրավորում, ծաղրում էին, ընտրած ոսպն ու սիսեռը

շաղ էին տալիս, մոխիրն էին ածում, ու նա նորից պետք է նստեր հատիկ-
հատիկ հավաքեր:

Իրիկուններն էլ, երբ որ բանը վերջացնում էր, անկողին չունեք, կրակի
առաջին՝ մոխրի վրա էր պառկում: Դրանից էլ միշտ մոխրոտ էր լինում ու
դրա համար էլ քույրերը ավելի անունը դրին Մոխրոտ:

Մի անգամ էս Մոխրոտի հերը, ուրիշ տեղ գնալիս, խորթ աղջիկներին
հարցնում է, թե՛ ի՞նչ եք ուզում, որ ձեզ համար բերեմ: Մինն ասում է —
«Ինձ համար սիրուն շորեր բեր»: Մյուսն էլ, թե — «Ինձ համար մարգարտե
մանյակ բեր»:

----Իսկ դու, Մոխրոտ ջան, դո՞ւ ինչ կուզես, որ քեզ համար բերեմ:

Մոխրոտն էլ ասում է.

— Հա՛յրիկ, էն ծառի ճյուղը, որ վերադարձիդ կդիպչի քո գլխարկին, էն
ճյուղը կտրի ու բեր ինձ համար:

Հերը գնում է խորթ աղջիկների համար լավ շորեր է առնում, մարգարտե
մանյակ ու թանկագին քարեր է առնում ու ճամփա ընկնում դեպի տուն:
Վերադարձին մի ծմակով անց կենալիս մի ընկուզենու ճյուղ դիպչում է
գլխարկին, գլխարկը վեր գցում: Էն ճյուղն էլ կտրում է հետը վերցնում, որ
Մոխրոտին տա: Տուն է հասնում, խորթ աղջիկների ուզածներն իրենց է
տալիս, ընկուզենու ճյուղն էլ տալիս է Մոխրոտին: Մոխրոտը շնորհակալ
է լինում հորից, տանում է էն ընկուզենու ճյուղը մոր գերեզմանի վրա
տնկում ու լաց է լինում: Էնքան լաց է լինում, էնքան լաց է լինում, որ
արտասուքով էն տնկած ընկուզենու ճյուղը ջրում է: Ու ընկուզենու ճյուղը
դուրս է գալիս, մեծանում, մեծ ծառ է դառնում:

Մոխրոտը օրը երեք անգամ գնում է էն ծառի տակ լաց է լինում ու աղոթք
անում: Ամեն անգամ էլ մի ճերմակ թռչուն գալիս է էն ծառին վեր գալիս
ու, Մոխրոտն ինչ որ սրտով ուզում է, էն սրտով ուզածը վերևից գցում է
ներքև:

Մի անգամ էլ թագավորը մի հանդես է սարքում, որ երեք օր երեք գիշեր
պետք է քաշեր: Իր տերության բոլոր գեղեցիկ աղջիկներին հրավիրում,

հավաքում է էն հանդեսին, որ իր տղեն նրանց միջիցը իրեն համար
հարսնացու ընտրի: Խորթ քույրերը որ իմանում են իրենք էլ են
հրավիրված, ուրախանում, աշխարհքով մին են լինում, Մոխրոտին ձեն
են տալիս.— «Արի՛, Մոխրո՛տ, արի՛, մեր մազերը սանրի, մեր կոշիկները
սրբի, մեր կոճակները մեր գցի, գնում ենք թագավորի պալատը խնջույքի»:

Ինչ որ ասում են, ամեն բան Մոխրոտը կատարում է, բայց սիրտն ուզում
է, որ ինքն էլ պար գա, ինքն էլ ուրախանա, խորթ մորը խնդրում է, որ
իրեն էլ հետները տանեն պալատը:

— Ը՛հ, հողեմ գլուխդ,— ճչում է խորթ մերը,— ակաս-մակաս՝ էդ մոխրոտ
տեղովդ հենց դու էիր պակաս թագավորի պալատում: Ոչ հագիդ
հագուստ ունես, ոչ ոտիդ ոտնաման, դու էլ ես ուզում պալատումը պար
գա՞ս, սո Մոխրոտ:

Դեռ եղպես խնդիրքը մերժում է, վերջն ասում է.

— Դե լավ. մի աման ոսպ եմ ածել մոխիրը, երկու ժամումը թե կջոկես՝
հետներս քեզ էլ կտանենք, թե չէ հո՛ չենք տանիլ:

Մոխրոտն էս լսում է թե չէ, ետևի դռնիցը դուրս է թռչում պարտեզ ու
կանչում.

«Իմ ընկերնե՛ր, աղունակնե՛ր,
Երկրնքի տակ թըռչող հավքեր,
Թըռե՛ք, եկե՛ք ամեն կողմից,
Վեր քաղեցեք ոսպը մոխրից.
Լավն՝ ամանը, վատը՝ ձեզ կեր,
Իմ ընկերնե՛ր, թըռչուն հավքե՛ր»:

Էս ասելն է լինում: Մին էլ էն է տեսնում խոհանոցի լուսամուտից երկու
ճերմակ աղավնի ներս ընկան, նրանց ետևից տատրակները,
տատրակների ետևից էլ մնացած թռչունները: Ծլվլալով իջնում են ուղիղ
մոխրի վրա ու, կը՛տ-կը՛տ, կտուցներով սկսում են ոսպը մոխրից վեր
քաղել, վատերն ուտել, լավերն ածել ամանի մեջ: Մի ժամ էլ չի քաշում՝
բոլոր ոսպը ջոկում, հավաքում են, ետ թռչում գնում: Մոխրոտը ամանն

առնում է, ուրախ-ուրախ տանում տալիս խորթ մորը, ասում է՝ հիմի ինձ էլ հետը կտանի: Խորթ մերն ասում է.— «Չէ՛, չեմ տանիլ, ոչ հագիդ հագուստ ունես, ոչ ոտիդ ոտնաման, ի՞նչպես պետք է պալատումը պար գաս: Դու խաղք ու խայտառակ կլինես, մենք էլ քեզ հետ»:

Մոխրոտը լաց է լինում: Էն ժամանակ խորթ մերն ասում է.

— Դե լավ՝ երկու աման ոսպը մի ժամում թե մոխրիցը ջոկեցիր, հետներս կտանենք, թե չէ՛ հո չէ:— Մտքումն էլ ասում է՝ «Էս հո իսկի չի կարող անի»:

Երկու աման ոսպն ածում է մոխիրը, իսկ Մոխրոտը ետևի դռնից պարտեզն է վազում.

«Իմ ընկերնե՛ր, աղունակնե՛ր,
Երկրնքի տակ թրռչող հավքեր,
Թրռե՛ք, եկե՛ք ամեն կողմից,
Վեր քաղեցեք ոսպը մոխրից,
Լավն՝ ամանը, վատը՝ ձեզ կեր,
Իմ ընկերնե՛ր, թրռչուն հավքեր»:

Կանչում է թե չէ՛ խոռանոցի լուսամուտից թոթռալով երկու ճերմակ աղավնի են ներս ընկնում, նրանց ետևից տատրակները, տատրակների ետևից էլ մնացած թռչունները: Ծլվլալով իջնում են մոխրի վրա ու, կը՛տ-կը՛տ, կտուցներով սկսում են ոսպը մոխրից վեր քաղել, վատերն ուտել, լավերն ածել ամանի մեջ: Մի ժամ էլ չի՛ քաշում, բոլոր ոսպը ջոկում, հավաքում են, ետ թռչում գնում: Մոխրոտը ամանն առնում է, ուրախ-ուրախ տանում է տալիս խորթ մորը, ասում է հիմի անպատճառ ինձ էլ կտանի հետը: Խորթ մերն ասում է. —«Ինչ ուզում ես արա, մին է, քեզ հետներս չենք տանելու, ոչ հագիդ հագուստ ունես, ոչ ոտիդ ոտնաման, ի՞նչպես պետք է պալատում պար գաս: Դու խաղք ու խայտառակ կլինես, մենք էլ քեզ հետ»:

Ասում է, երեսը շուռ տալիս, իր երկու գոռոզ աղջիկներին առնում գնում:

Մոխրոտը տանը մնում է մեն-մենակ: Վեր է կենում գնում մոր գերեզմանի վրա, ընկուզենու տակին կանգնում ու կանչում.

«Ժաժ ե՛կ, իմ ծա՛ռ, ձրգիր զառ-վառ
Ոսկի-արծաթ շոր ինձ համար»:

Կանչում է թե չէ՝ ճերմակ թռչնակը ծառի վրիցը ոսկեկար ու արծաթակար մի ձեռք շոր ու ոտնամաններ է գցում ներքև: Մոխրոտն իսկույն հագնում է ու շտապում պալատը: Արծաթակար ու ոսկեկար զգեստը հագին՝ էնքան գեղեցիկ է լինում, որ խորթ մերն ու քույրերը չեն ճանաչում: Ասում են՝ ով գիտի ինչ թագավորի աղջիկ է: Մոխրոտն իսկի մտքներովն անց էլ չի կենում, ասում են՝ հիմի նա, տանը նստած, կեղտոտ-կեղտոտ՝ մոխրիցը նսպն է ջոկում:

Թագավորի տղեն որ տեսնում է, իսկույն դեմն է գալիս, ձեռիցը բռնում է, հետը պար է գալիս ու էլ ձեռը ձեռիցը բաց չի թողնում:

Էսպես մինչև իրիկուն պար է գալիս, իրիկունն էլ, որ ուզում է տուն գնա, թագավորի տղեն ասում է.

— Ես քեզ ճանապարհ կդնեմ:

Շատ է ուզում իմանա, թե ո՞վ է էն գեղեցկուհին, ի՞նչ տանից է, ո՞ւմ աղջիկն է: Բայց ճամփին մոխրոտը հանկարծ թռչում է, մտնում իր հոր աղավնոցը, կորչում: Թագավորի տղեն սպասում է, մինչև որ Մոխրոտի հերը գալիս է: Ասում է՝ էն անձանթ գեղեցկուհին քո աղավնոցը մտավ:

Ծերունին միտք է անում.— Չլինի՞ թե մեր Մոխրոտն է էս գեղեցկուհին...

Աղավնոցը քանդում են, տակնուվրա են անում, ոչ Մոխրոտ կա, ոչ ուրիշ օբմին:

Դու մի՛ ասիլ՝ Մոխրոտը մի կողմից աղավնոցի գլուխն է բարձրացել, մյուս կողմից ներքև թռել ու մի ակնթարթում ընկուզենու տակ կանգնել: Էնտեղ իր ճոխ զգեստները հանել է դրել մոր գերեզմանի վրա ու թռչնակը ետ է տարել, իսկ ինքը վազել է խոհանոց՝ նորից մոխրի վրա պառկել: Խորթ մերն ու աղջիկներն էլ գալիս են տեսնում՝ ինչպես որ թողել են, էնպես էլ՝ Մոխրոտը, գուրչերը հագին, մոխրի վրա պառկած, կողքին էլ ձիթի ճրագը միում է:

Մյուս օրը հանդեսն էլ ետ նորոգվում է: Հերը, խորթ մերն ու քույրերը դարձյալ նոր շորեր են հագնում ու գնում, իսկ Մոխրոտը շտապում է իր ընկուզենու տակն ու կանչում:

«Ժած ե՛կ, իմ ծա՛ն, ձրգիր գառ-վառ
Ոսկի-արծաթ շոր ինձ համար»:

Ճերմակ թռչնակը առաջվանից ավելի գեղեցիկ մի ձեռք շոր է գցում ներքև: Էս շորերը հագին Մոխրոտը որ չի հայտնվում խնջույքում՝ շափաղը պալատի պատերովն է տալիս, հանդիսականները մնում են բերանները բաց: Դու մի՛ ասիլ՝ թագավորի տղի աչքն էլ հենց ճամփին է լինում: Տեսնում է թե չէ՝ դեմն է վազում, ձեռիցը բռնում է տանում ու միմիայն նրա հետ է պարում շարունակ: Ուրիշ պարեկներ էլ որ մոտենում են, ասում է՝ չէ, իմ պարընկերը սա է, միայն սրա հետ պետք է ես պար գամ:

Էլ ետ մութը որ ընկնում է՝ աղջիկն ուզում է գնա իրենց տունը: Թագավորի տղեն ետևիցը գնում է, որ աչքով պահի, տեսնի թե ում տունն է մտնում: Մոխրոտը վազում է ընկնում իրենց տան ետևի պարտեզը: Պարտեզում մի տանձենի է լինում, լիքը հասած, հրաշալի տանձերով: Սկյուռի նման ճարպիկ էն ծառն է բարձրանում ու ճյուղերի արանքում էնպես է կորչում, որ թագավորի տղեն չի էլ կարողանում նկատի, թե որտեղ թաքնվեց: Սպասում է, մինչև Մոխրոտի հերը գալիս է: Ասում է.

— Էն անձանոթ աղջիկը էլ ետ աչքիցս թռավ ու, կարծես թե՛ էս ձեր տանձենուն բարձրացավ...

Հերը միտք է անում.— «Չլինի՞ թե էս մեր Մոխրոտն է...» հրամայում է, կացինը բերում են, տանձենին կտրում են՝ վրեն ոչ ոք չկա: Մտնում են խոհանոցը. տեսնում են, ինչպես միշտ, դարձյալ մոխրի վրա պառկած է: Դու մի ասիլ՝ ծառի մի կողմից բարձրացել է, մյուս կողմից իջել, լավ շորերը տարել է տվել թռչնակին, հին գուրչը հագել ու էլ ետ եկել մոխրի վրա պառկել:

Երրորդ անգամն են տանեցիք գնում խնջույք: Մոխրոտն էլ երրորդ անգամ վազում է մոր գերեզմանի վրա, իր ընկուզենու տակ կանգնում ու կանչում.

«Ժաժ ե՛կ, իմ ծա՛ռ, ձրգիր զառ-վառ
Ոսկի-արծաթ շոր ինձ համար»:

Էս անգամ ճերմակ թռչնակը մի էն տեսակ ճոխ ու շքեղ զգեստ է գցում ներքև, որ աշխարհքում հողեդեն մարդը ոչ ունեցել է, ոչ կունենա, իսկ ոտնամանները՝ զուտ ոսկուց:

Էս զգեստը հագին, զուգված-զարդարված որ հանդեսի մեջ դուրս է գալիս՝ ամենքն էլ արմանքից ու զարմանքից քշվում, վերանում են: Իսկ թագավորի տղեն սկսում է հետը պարել, շարունակ պարել, ով որ էլ մոտենում է, ասում է.

— Չէ՛, մենակ ես պետք է պարեմ սրա հետ...

Էլ ետ որ մուրճն ընկնում է, Մոխրոտն ուզում է գնա, թագավորի տղեն էլ ուզում է ուղեկցի, բայց էնպես ձեռաց սահում է ու չքանում, որ տղեն չի էլ կարողանում ետևիցը հասնի: Միայն թե թագավորի տղեն էս անգամ խորամանկություն էր բանեցրել: Հրամայել էր, որ պալատի սանդուղքները ձյութեն: Սանդուղքները ձյութած են լինում ու, շտապ իջնելու ժամանակ, աղջկա ձախ ոտնամանը կայչում է սանդուղքին, մնում:

Թագավորի տղեն ոտնամանը վերցնում է ու վրեն զարմանում, թե ինչքան է փոքրիկ ու ինչքան է սիրուն, էն էլ զուտ մաքուր ոսկուց:

Մյուս օրը վեր է կենում, ոտնամանն առնում, գնում Մոխրոտի հոր մոտ: Ասում է՝ կա թե չկա, նա պետք է լինի իմ կինը, ում ոտին էս ոտնամանը կգա:

Խորթ քույրերը ուրախանում են: Իրենք էլ փոքրիկ, սիրուն ոտներ են ունենում: Մեծ քույրն իսկույն խնդմնդալով իր սենյակն է վազում, մերը կողքին կանգնում է, ինքը ոտնամանը ոտի վրա փորձում է: Փորձում է, բայց փոքր է գալիս, ինչ անում է, չի անում, մեծ մատը ոչ մի կերպ ներս չի գնում: Մերը դանակը հանում է իրեն է տալիս, ասում է.

— Ա՛ռ, մեծ պճեղդ կտրի, վախիլ մի՛, որ թագուհի դառնաս, ոտով հո չե՞ս ման գալու:

Աղջիկը դանակն առնում է, մեծ պճեղը կտրում, ոտը կոխում է
նոտնամանի մեջ ու, մի կերպ ցավին հաղթելով, դուրս է գալիս թագավորի
տղի մոտ:

Թագավորի տղեն ասում է՝ իմ հարսնացուն սա է, որ կա: Էս աղջկանը
գավակն է առնում, ձին քշում: Բայց ճամփին էն գերեզմանի մոտից անց
կենալիս՝ ընկուզենու վրից երկու ձերմակ աղավնի կանչում են.

Ղո՛ւ, դո՛ւ, տղա՛, չե՞ս նրկատում,
Ոնց է ոտից արյուն կաթում.
Փոքր է ոտին ոտնամանը,
Քու հարսնացուն մրնաց տանը:

Էս թագավորի տղեն մտիկ է անում, տեսնում է՝ աղջկա ոտնամանից
արյունը ծորելով գնում է: Ձիու գլուխը ետ է շուռ տալիս, էս աղջկանը ետ
տանում, ասում է՝ սա իմ հարսնացուն չի, թող մյուս քույրը փորձի՝
տեսնենք:

Երկրորդ քույրն է վագում իր սենյակը, որ ոտնամանը ոտին փորձի:
Պճեղները լավ են գնում, բայց սրա էլ կրու՛նկն է մեծ դուրս դալիս: Մերը
դանակը հանում է իրեն տալիս, ասում է.

— Ա՛ռ, կրնկիցդ մի քիչ կտրի, վախիլ մի՛, որ թագուհի դառնաս՝ ոտով հո
չե՞ս ման գալու:

Աղջիկը կրնկից մի քիչ կտրում է, ոտը մի կերպ ոտնամանի մեջ է կոխում
ու, ցավին զոռելով, դուրս է գալիս թագավորի տղի մոտ:

Թագավորի տղեն ասում է՝ հիմի արդեն գտա, սա է իմ հարսնացուն, որ
կա: Ձին նստում է, աղջկանը գավակն է առնում ու քշում:

Գերեզմանի կողքից անց կենալիս՝ ընկուզենու վրից էն երկու
աղունակներն էլ ետ կանչում են.

— Ղո՛ւ, դո՛ւ, տղա՛, չե՞ս նրկատում.
Ոնց է ոտից արյուն կաթում.

Փոքր է ոտին ոտնամանը,
Քու հարսնացուն մընաց տանը:

Թագավորի տղեն մտիկ է անում, տեսնում՝ արյունը դուրս է ծորում աղջկա սպիտակ գուլպաների տակից ու ոտնամանից կաթկըթում: Ձիու գլուխը ետ է շուռ տալիս, կեղծ հարսնացուին էլ ետ բերում իրենց տունը: Ասում է.

— Սա էլ չի իմ իսկական ուսուցիչը: Դուք էլ ուրիշ աղջիկ չունե՞ք...

Հերն ասում է.— «Չէ՛, էլ ուրիշ աղջիկ չունենք: Ճշմարիտ է, իմ առաջվա կնկա մահից հետո մի փոքրիկ աղջիկ մնաց, որ մենք Մոխրոտ ենք ասում, բայց դե նա ձեզ վայել հարսնացու չի, որտեղից որտե՛ղ...»

Թագավորի տղեն ուզում է անպատճառ Մոխրոտին տեսնի.

— Չէ՛, ամա՛ն,— ասում է խորթ մերը.— նա էնպես կեղտոտ է, որ վրեն մտիկ անել չի լինիլ:

Բայց թագավորի տղեն կանգնում է, թե՛ ինչ ուզում է լինի, պետք է տեսնեմ, ու ձեն է տալիս, Մոխրոտին կանչում:

Մոխրոտը, երեսն ու ձեռները շարմաղ լվացած, դուրս է գալիս, գլուխ տալիս թագավորի տղին: Սա էլ ոսկի ոտնամանը նրան է տալիս, որ ոտին չափի:

Տեղն ու տեղը նստարանի վրա նստում է, փետե կոպիտ ոտնամանները հանում, ոսկի ոտնամանը հագնում: Էնպես է ոտին գալիս, ոնց որ հալած-թափած: Որ ոտի է կանգնում ու ժպտալով թագավորի տղի աչքերի մեջը նայում, թագավորի տղեն հանկարծ ճանաչում է, տեսնում է՝ սա հենց էն գեղեցկուհին է, որի հետ ինքը պարում էր ու որին ման է գալիս:

— Ահա,— ասում է,— վերջապես գտա իմ իսկական հարսնացուն:

Խորթ մերն ու իր աղջիկները վախից վեր են թռչում, նախանձից ու ցավից քաթանի պես գունատվում: Թագավորի տղեն իր ձին հեծնում է, Մոխրոտին գավակն առնում ու թռչում դեպի իր պալատը: Մոխրոտի մոր

գերեզմանի մոտից անցնելիս՝ ընկուզենու վրից էն երկու ճերմակ աղունակները մնչում են.

— Ղո՛ւ, դո՛ւ, տղա՛, չե՞ս նրկատում,
Էլ արյուն չի ոտից կաթում.
Ոտնամանը ոտինն է բուն,
Բարով տանես քո հարսնացուն:

Էսպես մնչում են, հետո ցած են թռչում, մինը Մոխրոտի աջ ուսին է բազում, մյուսը՝ ձախ ուսին: Ու էդպես էլ մնում են:

Հարսանիքի ժամանակ Մոխրոտի խորթ քույրերն էլ են գալիս, որ իրենց վրա էլ կաթի նրա բախտիցը, ու իբրև թե ուրախանում են: Պսակ գնալիս մեծը Մոխրոտի աջ կողմն է կանգնում, փոքրը ձախ կողմը, ու աղունակները մեծի աջ աչքն են հանում, փոքրի ձախ աչքը: Պսակից ետ գալիս մեծը ձախ կողմն է անցնում, փոքրը աջ կողմը: Էս անգամ էլ աղունակները մեծի ձախ աչքն են հանում, փոքրի աջ աչքը, ու թողնում են: Ու էսպես, երկուսն էլ իրենց չարությունից կուրանում են ու ամբողջ իրենց կյանքում էլ մնում են կույր:

ՃԵՐՄԱԿ ՕՁԸ

(ԳՐԻՄՄ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ)

Մեզանից շատ առաջ մի իմաստուն թագավոր է լինում: Ոչ մի՛ բան չի մնում նրանից ծածուկ, ամենագաղտնի բաների մասին էլ կարծես թե քամին նրան տեղեկություն էր տալիս: Էս թագավորը մի տարօրինակ սովորություն է ունենում, ամեն ճաշի, երբ սեղանը վեր են քաղում, ծառան մի ծածկած աման է ներս բերում, ու թագավորը ամանը բաց չի անում, մինչև որ ծառան էլ չի գնում ու ինքը չի մնում մեն-մենակ:

Էսպես քաշում է բավական ժամանակ: Մի անգամ էլ էս տանող ծառային էնպես մի հետաքրքրություն է տիրում, որ էլ չի կարողանում ինքն իրեն դիմադրի, ամանը առնում է տանում իրեն սենյակը: Սենյակի դուռն զգույշ դնում է, ամանի խուփը ետ քաշում: Տեսնում է միջին մի եփած ճերմակ օձ: Էլ չի կարենում իրեն պահի, մի կտոր կտրում է դնում բերանը: Լեզվին է

տալիս թե չէ՝ հանկարծ պատուհանի տակիցը մի զվարթ դրժվրժոց է լսվում: Ականջ է դնում, տեսնում է ճնճողուկներն են, զրույց են անում, զանազան պատմություններ Են պատմում անտառներից ու դաշտերից: Դու մի՛ ասիլ՝ էս մեր ծառան օձի միսն ուտելուն պես կենդանիների լեզուն հասկանալու շնորհք է ստացել:

Էնպես է պատահում, որ հենց էդ ժամանակ թագուհու հրաշալի մատանին կորչում է, ու կասկածն ընկնում է էս նույն հավատարիմ ծառայի վրա, որ ամեն տեղ ազատ էլ ու մուտք ուներ: Ասում են՝ կա չկա, սա է գողացել մատանին:

Թագավորը ծառային կանչում է իր մոտ, սպառնում, որ եթե մինչև մյուս օրը գողի անունը չի տա՝ գլուխը կթոչի: Էս ծառան ինչքան երդում-կրակն է ընկնում, թե ինքն անմեղ է, բան չի դառնում: Էսպես սպառնալիքով էլ բաց է թողնում ու մինչև մյուս օրը ժամանակ է տալիս:

Ահ ու դողով խեղճը բակն է իջնում, միտք է անում, թե ինչ անի, որ պրծնի էս փորձանքից:

Գնում է տեսնում բաղերը բակում ջրափին հավաքված իրար կողք կտրած հանգստանում են: Տափակ կտուցներով մաքրում են փետուրներն ու մի հետաքրքրական զրույց են անում: Պատմում են, թե էսօր որը որտեղ է որոնել առավոտը ու ինչ համով կեր է գտել իր համար: Մինը վեր է կայնում, թե.

— Իսկ էս ազահի նման կուլ տվի թագուհու մատանին, որ պատուհանի տակ ընկած էր, դրանից ստամոքսս մի տեսակ ծանր է, ճնշում է...

Ծառան տեղն ու տեղը վրա է թռչում էս ասող բաղի վզիցը բռնում, վազում խոհանոց: Խոհարարին ասում է.

— Հապա մի էս բաղը մորթի... բավական գիրացել է...

— Հա՛, ճիշտ էս ասում,— պատասխանում է խոհարարը, ձեռքին ծանր ու թեթև անելով,— ուտելու համար թավական նեղություն է տվել իրեն: Խորոված անելու ժամանակն է:

Ասում է ու վիզը թոցնում: Փորն իստակելիս ըհը՝, դուրս է գալիս թագուհու կորած մատանին:

Բհարկե սրանով էլ պարզվում է հավատարիմ ծառայի անմեղությունը: Բայց որովհետև թագավորն էլ ուզում էր իր մեղքը մի տեսակ քավի, առաջարկում է նրան մի բան խնդրի, ինչ որ սիրտը կուզի: Խոստանում է՝ պալատական ինչ պաշտոն էլ ուզի՝ տա:

Ծառան հրաժարվում է ամեն պատվից ու պաշտոնից, միայն խնդրում է, որ իրեն մի ձի տա, մի քիչ ծախսի փող, և ազատություն, որ գնա ճանապարհորդի, աշխարհք տեսնի:

Թագավորը համաձայնվում է, ձի էլ է տալիս, ճամփու ծախս էլ. ու մեր ծառան ճանապարհ է ընկնում գնում:

Գնում է, գնում, շատ է գնում թե քիչ, էդ էլ աստված գիտի, մի ջրի ափից անց կենալիս տեսնում է՝ երեք ձուկը, ոնց է եղել, ընկել են ափի ծանծաղուտը, եղեգնուտի մեջ թաքտում են ու անջուր տանջվում: Թեկուզև ասած է «անխոս ձուկը», սակայն մեր հերոսը պարզ լսում է, թե իրեն տեսնելուն պես ինչպես են խոսում էն ձկներն ու գանգատվում իրենց դառը վախճանի վրա:

Էս որ լսում է, մեղքը գալիս է: Ձիուց իջնում է, սրանց վեր առնում ետ ածում ջուրը: Խեղճ կենդանիները ուրախ-ուրախ սուզվում են ջրի տակը, ապա գլխիկները դուրս են հանում ու կանչում. «Մենք քո արած լավությունը չենք մոռանա, ազնիվ տղա. երբևիցե մի օր էլ մենք քեզ պետքը կգանք»:

Երիտասարդը էստեղից վեր է կենում գնում: Մի քիչ գնում է, մին էլ թվում է, թե հենց իրեն ոտների տակից մի բարակ, նվազ ձեն է գալիս: Ներքև է նայում, տեսնում է մրջյունների մի բազմություն է դժվրժում գետնի վրա, ականջ է դնում, որ խեղճերը սարսափած լաց են լինում ու էսպես խոսում.

— Ա՛խ, ինչ կլիներ, որ էս մարդիկ ու կոպիտ կենդանիները մեզնից հեռու ման գային: Հիմի էս հիմար ձին, առանց ափսոսալու, իր ծանր սմբակներով կկոխկրտի իմ մարդկանց ու մեր բնակարանները:

Երիտասարդի մեղքն եկավ: Ձիու գլուխը ծռեց դեպի կողքի շավիղը, իսկ մրջյունների թագավորը ետևից կանչեց. «Շնորհակալ եմ, բարի հոգի: Թե աստված կտա, քո պարտքի տակ չենք մնալ մենք»:

Էն նեղ շավիղն էլ, որ բռնում է տղեն, դեպի անտառն էր տանում: Անտառն է մտնում, տեսնում է՝ երկու պառավ ագռավ իրենց ճուտերին բներից ներքև են թափում ու կռավում են.

— Հենց միշտ հո մենք չենք ձեզ կերակրելու: Գնացեք ձեզ համար կեր ձարեցեք, ապրեցեք:

Թշվառ ճուտերը խոտերի մեջ թափված, թևերին են անում ու խղճալի ճվճվում.

— Մենք խեղճ ճուտեր, փոքրիկ ձագեր,
Ո՞ւր տեղից գտնենք մեզ տեղ ու կեր,
Ոչ թև ունենք, ոչ բուն ունենք,
Մենք ո՞ւր գնանք, մենք ի՞նչ անենք...

Երիտասարդի մեղքը գալիս է. առանց երկար ու բարակ մտածելու ունեցած-չունեցած հացը հանում է, տալիս ագռավի ճուտերին, որ ուտեն: «Շնորհակալ ենք,— կանչում են ագռավի ճուտերը:— Քո արած լավությունը մի օր ետ կվճարենք»:

Ու վեր է կենում երիտասարդը էստեղից ճամփա է ընկնում, գնում: Գնում է, գնում, հասնում է մի մեծ քաղաք: Տեսնում է՝ էս քաղաքում ժողովուրդն իրարով է անցել, լցվել փողոցները, մի անասելի-անպատմելի աղմուկ-աղաղակ, հարա-հրոց: Մինն էլ ձին նստած՝ փողոցե-փողոց անց է կենում ու կանչում.

— Թագավորի աղջիկը իրեն համար փեսացու է ընտրում: Ով ուզում է նրա փեսան դառնա՝ մի դժվար գործ պետք է կատարի, թե կատարեց՝ լավ, թե, չէ հո՝ գլուխը կթռչի:

Շատերն էին փորձել թագավորի աղջկա առաջարկը կատարել, միայն իրենց կյանքն էին զուր խորտակել: Բայց մեր երիտասարդը հենց թագավորի աղջկանը տեսնում է թե՛ չէ, էնպես է խելքը կորցնում նրա

գեղեցկությունից, որ ամեն փորձանք ու ամեն վտանգ մտքիցը հանում է, գլխիցը ձեռք է քաշում, ներկայանում թագավորին, թե՛ քո աղջիկը ուզում եմ:

Էստեղից թագավորի հրամանով տղին տանում են ծովի ափը ու մի ոսկի մատանի գցում ծովի մեջ: Թագավորն ասում է.

— Էս մատանին պետք է ծովի անդունդից հանես: Թե հանեցիր, հո իմ աղջիկը քոնն է, թե չէ առանց մատանի լուս աշխարհք դուրս եկար, նորից կգցեն ծովը, մինչև որ կամ հանես, կամ խեղդվես:

Ամենքը ափսոսում են գեղեցիկ երիտասարդին, որ մենակ կանգնած էր ծովի ափին: Ու ծովափին կանգնած՝ նա միտք է անում, թե՛ ինչ անեմ, տեր աստված: Հենց էս ժամանակ տեսնում է այլքների մեջ երեք ձուկը լողում են դեպ իրեն, են երեք ձուկը, որոնց կյանքը ինքը փրկել էր մի ժամանակ: Մեջտեղի ձուկը բերանում բռնած մի խեցի է բերում, բերում է, բերում, դնում երիտասարդի առաջին: Երիտասարդը վերցնում է, տեսնում է՝ ոսկե մատանին մեջը: Ուրախ-ուրախ մատանին առնում է, տանում տալիս թագավորին, են հուսով, թե խոստացած պարգևը պիտի ստանա: Բայց գոռոզ թագավորի աղջիկը հենց որ իմանում է, թե երիտասարդը ծագումով իրեն հավասարը չի՝ երեսը շուռ է տալիս ու մի նոր խնդիր առաջարկում: Իջնում է այգին ու ինքն իր ձեռքով տասը տոպրակ կորեկ շաղ տալիս, ասում է.

— Մինչև եզուց առավոտ՝ արևի ծագումը, պետք է էս կորեկը հավաքես, ենպես, որ ոչ մինը չկորչի: Թե հավաքեցիր, հո լավ, թե չէ՝ գլուխդ կթռչի:

Այգում նստում է ու միտք է անում երիտասարդը, թե ինչ հնար գործ դնի, որ կարողանա էս մի առաջարկն էլ գլուխ բերի: Ոչ մի ճար ու հնար չի գտնում, ու տխուր-տրտում նստած սպասում է, թե հրես առավոտը լուսին կգան կտանեն գլուխը կտրել տալու:

Միտք է անում միտք, մինչև թմրում է, քունը հաղթում է ու էս մտքի մեջ էլ քնում է: Առավոտը աչքը բաց է անում՝ որ տասը տոպրակ կորեկ կողք կողքի դիմհար տված առաջին շարած են, գետնին էլ մի հատիկ կորեկ չի մնացել: Դու մի՛ ասիլ՝ էդ գիշեր մրջյունների թագավորն իր անթիվ ու

անհամար մրջյուններով եկել է, ու երախտագետ մրջյունները շաղ տված կորեկը հավաքել են, լցրել տոպրակները՝ իրար կողքի շարել:

Թագավորի աղջիկն ինքն իր ոտով գալիս է այգին, իր աչքովը տեսնում է, որ երիտասարդը իր էս առաջարկն էլ է կատարել, զարմանում է, բայց իր գոռոզությունից չի կոտրվում, ասում է.

— Թեև երկու առաջարկս էլ կատարեցիր, բայց դու չես կարող դառնալ իմ ամուսինը, մինչև, ինձ համար չբերես կյանքի ծառի խնձորը:

Երիտասարդը իր օրումը լսած էլ չի լինում, թե ինչ բան է կյանքի ծառը կամ որտեղ է բուսնում: Վեր է կենում, մի ճամփա ընկնում, գնում, թե՛ որտեղ դուրս կգամ՝ դուրս:

Գնում է աշխարհքե-աշխարհք անց է կենում, մի իրիկուն էլ մտնում է մի անտառ, հոգնած մի ծառի տակ նստում է ու ննջում: Հանկարծ լսում է, որ գլխի վերևը ծառի տերևները խշխշում են: Էս խշխշոցն ու վերևից մի ոսկի խնձորի իր բուռն ընկնելը մին է գինում: Սրա հետ միաժամանակ երեք ազոավ ծառի ձերիցը թռչում իջնում են ծնկներին ու ասում.

— Մենք էն երեք ազոավների ձագերն ենք, որ դու մի ժամանակ սովամահից ազատեցիր: Երբ մեծացանք ու իմացանք, որ դու կյանքի ծառի խնձորին ես ման գալիս, թռանք ծովերն անցկացանք, սարերն անցկացանք, հասանք աշխարհքի ձերը, ուր բուսնում է կյանքի ծառը, ու էս խնձորը բերինք քեզ համար:

Երիտասարդը ուրախանում, աշխարհքով մին է լինում, խնձորն առնում է ու բերում տալիս թագավորի աղջկանը: Թագավորի աղջիկը խնձորն էլ որ տեսնում է, ասում է.

— Էլ խոսք չունեմ:

Խնձորը կես են անում, միասին ուտում ու էստեղ աղջկա սիրտը լցվում է սիրով դեպի երիտասարդը: Ամուսնանում են ու երջանիկ, բախտով-թախտով միասին ապրում մինչև իրենց խորին ծերությունը:

ԿԱՐՄԻՐ ԾԱՂԻԿԸ

(ՌՌԻՍԱԿԱՆ)

Լինում է չի լինում, մի հարուստ վաճառական: Ունենում է երեք աղջիկ, մինը մյուսից գեղեցիկ, բայց ամենից գեղեցիկը լինում է փոքրը: Ինքն էլ ոչ կնիկ է ունենում, ոչ ուրիշ մոտիկ մարդ. ոչ կյանքն ու կայանքը, ոչ արծաթն ու ոսկին աչքին չեն գալիս, իր ամբողջ սերը տալիս է աղջիկներին: Երեքին էլ սիրում է, բայց ամենից շատ սիրում է փոքրին: Մի անգամ էս վաճառականը վեր է կենում թե գնա հեռու աշխարհքներ առուտուրի: Երեք աղջկանն էլ կանչում է, ասում է. «Ի՞նչ եք ուզում, որ ձեզ համար բերեմ»: Մեծ աղջիկն ասում է. «Ես մի անգին քարերով զարդարած ոսկե ապարոշ եմ ուզում»: Միջնեկն ասում է. «Ինձ համար մի մաքուր ու անբիծ բյուրեղից շինած հայելի բեր»: Փոքրն էլ, թե՛ «Ինձ համար էն Կարմիր ծաղիկը բեր, որից գեղեցիկը էլ աշխարհքումը ո՛չ կա, ո՛չ կճարվի»: Փոքր աղջկա խոսքի վրա վաճառականը մտքի տունն է ընկնում, ասում է. «Դու քույրերիցդ ավելի դժար բան ուզեցիր, ա՛ղջիկ ջան: Քո ուզած Կարմիր ծաղիկը գտնելը հեշտ բան չի, և ես ի՞նչ իմանամ՝ նրանից գեղեցիկը աշխարհքումը էլ կա թե չկա»:

Վեր է կենում գնում աշխարհքից աշխարհք, երկրից երկիր անց է կենում, առուտուր է անում, շատ գանձ ու հարստություն է վաստակում, բեռներ կապում, ճամփու դնում դեպի տուն: Մեծ աղջկա ուզած անգին քարերով զարդարած ապարոշն էլ է գտնում, որ գիշերը ցերեկի նման լույս էր տալիս, միջնեկ աղջկա ուզած բյուրեղյա հայելին էլ է գտնում, որի մեջ երևում էին աշխարհքի բոլոր գեղեցկությունները, մեջը նայողի գեղեցկությունը երբեք չէր թառամում ու օրեցօր ավելանում էր:

Բայց փոքր աղջկա ուզած Կարմիր ծաղիկը, որից գեղեցիկն աշխարհքումը չլիներ՝ ոչ մի տեղ չի գտնում: Գեղեցիկ ծաղիկներ պատահում էին, բայց ո՞վ կարող էր ասել, թե նրանցից գեղեցիկները էլ չկային աշխարհքում:

Վերադարձին, մի խոր անտառով անց կենալու ժամանակ ավազակները հարձակվում են էս վաճառականի վրա, ունեցած, չունեցած գանձն ու

հարստությունը կողոպտում են, ինքը փախչում է, ընկնում անտառի խորքերն, ազատվում: Գնում է, գնում, ոչ ձեն, ոչ ծպտուն, շունչ կենդանի չկա: Գիշերը վրա է հասնում էնքան մութը գիշեր, որ մատդ մարդի աչքը կոխեիր՝ չէր տեսնիլ, բայց մեր վաճառականի ոտի տակը էնպես լուս է լինում, ոնց որ օրը ցերեկով: Քանի գնում է, էնքան լուսանում է, քանի գնում է, էնքան լուսանում է, վերջը դուրս է գալիս մի բացատ, բացատում տեսնում է արծաթից, ոսկուց ու անգին քարերից շինած մի պալատ, որ կրակի նման էրվում է, արևի նման լուս տալիս, իսկ ներսից լսվում են երաժշտության ներդաշնակ դրախտական ձայներ:

Բակն է մտնում, բակից անցնում է մտնում պալատ: Տեսնում է արծաթով, ոսկով, անգին քարերով լիքը, սրբած, վեր քաղած, ամեն բան սարքին կարգին, բայց մեջը մարդ չկա: Մի սենյակ է մտնում՝ մարդ չկա, մյուսն է մտնում՝ մարդ չկա, երրորդն է մտնում՝ մարդ չկա: Ոչ տեր կա մեջը, ոչ տիրական, ոչ ծառա կա, ոչ ծառայող, միայն երաժշտությունն է, որ իրեն-իրեն հնչում է ու հնչում: Լավ տեղ է. բայց ավելի լավ կլիներ, եթե մի ուտելու բան էլ լիներ, անց է կենում վաճառականի մտքով: Մտքովն անց կենալն է լինում, մին էլ էն է տեսնում՝ առաջը մի սեղան բացվեց, մի սեղան, որ աստծու ամեն բարին մեջը լիքն է: Նստում է, ուտում, խմում, կշտանում, տեղիցը վեր կենում: Վեր է կենում թե չէ, սեղանն էլ ետ նորից անհետանում է: Վաճառականը զարմանում է: Մի սենյակից մյուսն է անց կենում, նայում ու հիանում: Երբ որ բոլոր սենյակները ման է գալիս, հոգնում է, քունը տանում է, ուզում է քնի, առաջը մի էն տեսակ սպիտակ, մաքուր, փափուկ անկողին է փովում, որ մեջը մտնելն ու աչքը կպցնելը մեկ է լինում:

Առավոտն աչքը բաց է անում, տեսնում է՝ շորերը դարսած, պատրաստված, բյուրեղյա ամաններով վճիտ ջրերը երեսը լվանալու համար առաջը դրած: Երեսը լվանում է, լուսամուտից ներքն նայում՝ պալատի չորս կողմը հրաշալի այգիներ, այգիների մեջ ոսկեգույն պտուղներ են հասնում, չտեսնված գեղեցիկ ծաղիկներ են ծաղկում, ու սիրտն ուզում է զբոսնի էն այգիներում: Մարմարե ու գմբուխտե սանդուղքներից ներքն է իջնում, մտնում է կանաչ այգիները: Ճեմում է ու հիանում: Հասուն պտուղները կախկխվել են ծառերից, երփներանգ ծաղիկները փարթամ ծաղկում ու անմահական հոտ են բուրում,

զարմանահրաշ հավքերը չորս կողմը թրթռում ու դրախտական երգեր են երգում, շատրվանները զվարթ կարկաչելով վերև են ցայտում իրենց վճիտ ջրերը, ու խոխոջում են բյուրեղանման աղբյուրները: Ման է գալիս մեր վաճառականը, զմայլում: Մին էլ հանկարծ տեսնում է՝ մի թմբի վրա մի Կարմիր ծաղիկ է ծաղկում, մի ծաղիկ, որ մարդ իր օրումը ոչ տեսել է, ոչ լսել: Մոտենում է. ձեռն ու ոտը դող են ընկնում, ասում է. «Ահա հենց էս է լինելու էն Կարմիր ծաղիկը, որից գեղեցիկը էլ աշխարհքումը ոչ կա, ոչ կճարվի: Հենց էս ծաղիկն է լինելու, որ ուզում էր իմ փոքր աղջիկը»:

Մոտենում է, ծաղիկը պոկում: Պոկում է թե չէ, փայլակը փայլատակում է, կայծակը որոտում է, երկիրը դողում է, ու, ոնց որ թե գետնի տակիցը դուրս գա, մինը դուրս է գալիս վաճառականի առաջին կանգնում, գազան ասես՝ գազան չի, մարդ ասես՝ մարդ չի. մի բրդբրդոտ, զարհուրելի հրեշ, ու մոնչում է կատաղի:

— Էս ի՞նչ արիւր դու: Ի՞նչպէս համարձակվեցիր պոկեցիր իմ այգուց իմ սիրած, իմ նվիրական ծաղիկը: Ես քեզ հրավիրած թանկ հյուրի նման իմ պալատն ընդունեցի,՝ ուտեցրի, խմեցրի, քնեցրի, իսկ դու իմ լավության փոխարենը եղպե՞ս ես ետ վճարում: Դե հիմի իմացած եղիր, որ վերջդ հասել է: Քո մահը ցույց պետք է տամ քեզ, որ քո աչքով տեսնես:

Վաճառականը վախից ատամ-ատամ դողում է: Մտիկ է անում, որ չորս կողմից, ամեն մի ծառ ու թփի արանքից, ջրի միջից, գետնի տակից՝ դուրս են եկել ու սողում են դեպի իրեն անթիվ ու անհամար այլանդակ ու գարշելի արարածներ: Երեսի վրա ընկնում է բրդբրդոտ հրեշի առջև՝ խղճալի աղաղակում.

— Ո՛վ անտառի տեր, ո՛վ անհայտ հզոր, ինձ մի՛ սպանիր իմ անգիտուն մեղքի համար. ողորմություն արա, հրամա՛ն տուր խոսք ասեմ:— Ու պատմում է իր աղջիկների ու իր խոստումի մասին: Ապա սկսում է աղերսել, որ հրեշն իրեն շնորհի Կարմիր ծաղիկը իր փոքրիկ աղջկանը տանելու համար: Փոխարենը խոստանում է ոսկի տա՝ որքան կուզի:

Քահ-քահ խնդում է զարհուրելի հրեշը, անտառի տերը: Ասում է.

— Ի՞նչ եմ անում քո գանձն ու ոսկին, իմ ունեցածն էլ չգիտեմ որտեղ պահեմ: Քեզ անվնաս կթողնեմ, որ քո տունը գնաս, անհաշիվ էլ գանձ կտամ, Կարմիր ծաղիկն էլ կտամ, միայն թե խոսք տաս, որ քո աղջիկներից մեկն ու մեկին ինձ մոտ ուղարկես: Ոչ մի վատ բան չեմ անիլ նրան, չեմ վշտացնիլ, չեմ վիրավորիլ. իմ պալատում կապրի էնպես, ինչպես դու ապրեցիր: Չանձրացել եմ մենակությունից, ուզում եմ մի ընկեր ունենամ:

Վաճառականը էս որ լսում է, շատ է տխրում, նայում է անտառի հրեշի վրա, հիշում է իր աղջիկներին ու լաց է լինում: Ասում է.

— Ես ո՞նց անեմ, եթե իմ աղջիկները չուզենան քեզ մոտ գան: Հո չեմ կարող ես նրանց ձեռն ու ոտը կապեմ ու զոռով դրկեմ: Եվ վերջապես, ի՞նչ իմանան, ի՞նչ ճամփով կարող են հասնել քեզ մոտ: Ես երկու տարում հազիվ եմ կարողացել էստեղ հասնեմ. էն էլ ի՞նչ տեղերով, ի՞նչ ճամփերով՝ ես էլ չեմ իմանում...

— Ես ստրուկ չեմ ուզում,— պատասխանում է անտառի հրեշը:— Քո աղջիկները կամով-կամով թե կգան, թո՛ղ գան թե չեն գալ, էն ժամանակ դու պիտի ետ գաս, որ քեզ պատժեմ չարաչար մահով: Իսկ թե ինչպես պետք է գալ ինձ մոտ, դրա համար դու հոգս մի՛ անիլ. ահա իմ մատի մատանին, ա՛ռ. ով էս մատանին դնի իր աջ ճկույթը, հենց նույն վայրկյանին դուրս կգա էնտեղ, որտեղ ուզենա: Դե գնա. քեզ երեք օր, երեք գիշեր ժամանակ...

Ի՞նչ պետք է աներ խեղճ վաճառականը: Մտածում է, մտածում, խոսք է տալիս ու մատանին առնում: Մատանին աջ ճկույթն է դնում թե չէ՝ դուրս է գալիս իրեն տան առաջը: Տեսնում է իր գանձերով ու թանկագին ապրանքներով բեռնած քարավաններն էլ դարպասից նոր են ներս մտնում, ու մնին երեք՝ առաջվանից ավելի են բերում:

Աղջիկները դեմն են գալիս, վզովն են ընկնում, համբուրում են, գրկում, գուրգուրում են, բայց տեսնում են, որ իրենց հերը շատ է տխուր, սիրտը չի բացվում, ունքամեջը ետ չի գնում: Սկսում են ամենքը մի կողմից հարցնել, թե ինչո՞ւ է տխուր, կարողություն՞ ւնն է կորցրել, թե՞ առողջությունը, ի՞նչ է պատահել:

— Առողջությունս չեմ կորցրել,— պատասխանում է վաճառականը,— ոչ էլ կարողությունս, դեռ մեկին երեք-չորս էլ աշխատել եմ: Իմ ցավը ուրիշ ցավ է, էսօր համբերեցեք, էգուց կպատմեմ՝ կիմանաք:— Պատվիրում է, սնդուկները ներս են բերում, հանում է մեծ աղջկա ուզած անգին քարերով շինած ոսկի ապարոշը իրեն է տալիս: Միջնեկ աղջկա ուզած հայելին էլ իրեն է տալիս: Փոքր աղջկա ծաղիկն էլ ոսկի ծաղկամանով՝ իրեն է տալիս:

Առավոտը որ լուսանում է, մեծ աղջկանը կանչում է, ինչ որ իրեն հետ պատահել էր, պատմում է ու հարցնում՝ թե կհոժարի՞ գնա ապրի անտառի տիրոջ՝ անձոռնի հրեշի մոտ ու իրեն ազատի չարաչար մահց: Մեծ աղջիկը հրաժարվում է. ասում է. «Ես ինչո՞ւ եմ գնում, ում համար Կարմիր ծաղիկը բերել ես, թո՛ղ նա գնա»: Միջնեկ աղջկանն է կանչում, նա էլ է հրաժարվում: Փոքր աղջկանն է կանչում, ամեն բան պատմում: Փոքր աղջիկը հոր առաջը ծունկի է գալիս, ասում, է. «Ես կգնամ, հա՛յրիկ, օրհնի՛ր ու ճանապարհ դիր ինձ. ես կգնամ կապրեմ անտառի տիրոջ՝ անձոռնի հրեշի հետ: Ոնց որ դու ինձ համար Կարմիր ծաղիկը բերել ես ու ընկել փորձանքի մեջ, էնպես էլ ես պետք է ազատեմ քեզ էդ փորձանքից»:

Էն օրն էլ է անց կենում, մյուս օրն էլ, վրա երեք գիշերը վաճառականը պետք է բաժանվեր իր աղջկանից: Հրեշի մատանին հանում է, բերում աղջկա ճկույթը դնում թե չէ, աղջիկն իսկույն իր ունեցած-չունեցածն էլ հետը՝ անհետանում է:

Անհետանում է, մին էլ աչքը անտառի հրեշի շքեղ ապարանքում է բաց անում, մի ոսկի մահճակալի վրա, փափուկ մետաքսե անկողնում: Գլուխը վեր է քաշում, տեսնում է Կարմիր ծաղիկն էլ ոսկե ծաղկամանի մեջ՝ դրած կողքին: Սիրտն ուզում է պալատը ման գա, վեր է կենում գնում բոլոր սենյակները ման գալիս, բոլոր հրաշալիքները տեսնում, հիանում: Հետո իր սիրած Կարմիր ծաղիկն առնում է՝ իջնում այգին: Այգին է մտնում թե չէ, թռչունները երգում են իրենց եղեմական երգերը, ծառերը, ծաղիկներն ու թփերը քնքշորեն ճոճելով իրենց գլուխները խոնարհում են առաջին: Ու գնում է աղջիկը, զբոսնելիս գտնում է հենց էն թումբը, որի վրից իր հերը Կարմիր ծաղիկը պոկել էր: Ուզում է նորից տնկի իր տեղը, բայց ինքը ծաղիկը ձեռքիցը թռչում է, կաչում իր բնին ու բացվում առաջվանից

ավելի գեղեցիկ: Էս հրաշքի վրա աղջիկը շատ է զարմանում, շատ է ուրախանում ու ետ է գալիս պալատը:

Գնում է, պալատի սենյակներում ման է գալիս, տեսնում է՝ մեկում էլ մի սեղան է բաց արած, աստծու ամեն բարին վրեն: Մտքումն ասում է. «Անտառի հրեշը երևի ինձ վրա չարացած չի, բարի աչքով մտիկ կանի, տեր ու տիրական կլինի»: Էս մտածելու ժամանակ մին էլ էն է տեսնում՝ մարմարե ճերմակ պատի վրա հրեղեն տառերով երևացին Էս խոսքերը. «Ես տեր չեմ քեզ համար, ես քո հնազանդ ծառան եմ: Դու իմ տիրուհին ես, ինչ որ քո սիրտն ուզի, կկատարեմ ամենայն սիրով»: Էս խոսքերը կարդում է թե չէ՝ սեղանը լցվում է ամեն տեսակի քաղցրավենիներով, շաքարեղեններով ու անուշ խմիչքներով, ու բոլորը մաքուր ոսկեղեն ամանների մեջ: Ուրախ-ուրախ նստում է՝ ուտում, խմում զովանում, երաժշտությունով զվարճանում, ճաշելուց հետո էլ ետ գնում կանաչ այգիներում ճեմելու, հազար ու մի հրաշալիքների վրա գմայլելու: Էսպես ապրում է աղջիկն անտառի տիրոջ պալատում: Ամեն օր կարած-պատրաստած նորանոր էն տեսակ ճոխ զարդարուն զգեստներ է ստանում, որ ոչ լեզվով պատմել կլինի, ոչ գրչով նկարագրել: Կամաց-կամաց սկսում է ձեռագործով պարապել, ոսկով, արծաթով ու մարգարիտով ասեղնագործել: Իր ձեռագործներից դրկում է հորը նվեր, իսկ ամենալավը պատրաստում է անտառի տիրոջ համար, բայց չի իմանում ինչպես նվիրի:

Էսպես բավական ժամանակ անց է կենում: Ջահել աղջիկը ընտելանում է իր կյանքին, ոչ մի բանի վրա զարմանում է, ոչ էլ մի բանից վախենում: Ծառայում են անտեսանելի ծառաներ, տալիս են, առնում են, իր բոլոր հրամանները կատարում են: Ու աղջիկը սկսում է օրեցօր ավելի ու ավելի սիրել իր տիրոջը: Իմանում է, որ նա էլ իրեն է սիրում և նա ավելի է սիրում իրեն, քան թե ինքը նրան, ու շատ է ուզում մի անգամ ձենը լսի, հետը գրույց անի: Հետզհետե սկսում է խնդրել, աղաչել, բայց անտառի տերը չի անում, վախենում է իր ձենովը նրան վախեցնի:

Մի անգամ էլ աղջիկը այգին է իջնում, գնում իր սիրած տեղը նստում՝ չորս կողմից տերևներով ու ծաղիկներով շրջապատված: Նստում է ու դիմում աներևույթ անտառի տիրոջը.

— Իմ անուշ, իմ բարի տեր,— ասում է,— մի՛ վախենար, թե ինձ քո ձենով կվախեցնես: Էսքան բարությունից հետո ես գազանի մոնչյունից էլ չեմ վախենալ, մի՛ վախենար, խոսի՛ր ինձ հետ...

Մին էլ հանկարծ լսում է, որ մինը ասես թե հառաչեց թփերի ետևից, ապա թե լսում է սարսափելի, վայրենի, խուլ ու խռպոտ ձենը, և էն իբրև թե շշնջում է: Աղջիկը մին ցնցվում է, մին էլ իրեն տիրում է, ցույց չի տալիս թե վախեց, ու կամաց-կամաց հաճույքով լսում է նրա անուշ, փաղաքուշ խոսքերը, խոր ու խելացի մտքերը, ու սիրտը բացվում է, լցվում է անբուն ուրախությունով: Էն օրվանից կանաչ այգում լինեին, մութն անտառում թե պալատում, ամեն օր զրույց էին անում իրար հետ: Աղջիկը հենց հարցնում է.

— Էստե՞ղ ես արդյոք, իմ սիրելի տեր:

— Էստեղ եմ, իմ աննման տիրուհի, ես, քո հլու ծառան, քո հավատարիմ ընկերը,— պատասխանում է անտառի տերը, անճոռնի հրեշին:

Ու աղջիկը էլ չի վախենում նրա վայրենի, սարսափելի ձենից, ու զրույց են անում անվե՛րջ, անվե՛րջ...

Շատ ժամանակ է անց կենում էսպես թե քիչ՝ աղջիկը սրտով ցանկանում է մի անգամ էլ իր աչքով տեսնի անտառի տիրոջը, անճոռնի հրեշին, ու սկսում է խնդրել, աղաչել, որ իրեն երևա:

— Չէ՛, իմ աննմա՛ն գեղեցկուհի, էդ մի՛ խնդրիր ինձանից, որ ես քեզ երևամ ու իմ զզվելի դեմքը, իմ այլանդակ մարմինը քեզ ցույց տամ: Ինձ աչքով տեսնես թե չէ՛ կատես, աչքից կզցես, քեզանից հեռու կքշես, իսկ ես, որ քեզանից հեռանամ, կարոտից կմեռնեմ:

Էսպես է պատասխանում անտառի տերը, անճոռնի հրեշը, ու չի կամենում երևա: Բայց աղջիկը համառում է իր ասածի վրա, երդվում է, թե աշխարհքում ոչ մի հրեշից իսկի էլ չի վախենում, և որ նրան, իր բարի տիրոջը, չի ատիլ երբեք:

— Դե լավ,— ասում է հրեշը,— որ էդպես է, կկատարեմ քո ցանկությունը, թեև հաստատ գիտեմ, որ դրանով պետք է իմ երջանկությունը խորտակեմ

ու անմուրազ մեռնեմ: Իրիկվա աղջամուղջին, երբ արևը կմտնի անտառի ետևը, արի այգին ու ինձ կանչիր, ասա. հայտնվի՛ր ինձ, իմ հավատարի՛ մ ընկեր: Եվ եթե կտեսնես, որ էլ չես կարող ինձ մոտ մնալ, ես էլ չեմ ուզիլ քեզ գերության մեջ պահեմ. քո ննջարանում բարձիդ տեսկին է իմ ոսկի մատանին, դիր աջ ճկույթիդ, իսկույն դուրս կգաս քո հոր տանը, ու երբեք էլ ոչ մի բան չես լսիլ ինձանից:

Իրիկունը աղջամուղջին, արևը անտառի ետևը ծածկվում է թե չէ, աղջիկը կանչում է. «Հայտնվի՛ր ինձ, իմ հավատարիմ ընկեր»: Ու հեռվում երևում է անտառի տերը, անճոռնի հրեշը: Ճամփի կիսով անց է կենում ու կորչում է խիտ թփուտի մեջ: Աղջիկը տեսնում է թե չէ, ահից ճչում է ու ճամփի մեջտեղը ուշաթափ վեր ընկնում: Մոսկալի տեսք ուներ անտառի անճոռնին. ձեռները ծուռ–ծուռ, մատները ճանկերով, ոտները ձիու սափակներ, առջևի ու ետևի կողմից ուղտի սապատներ, ոտից գլուխ բրդոտ, բերանի երկու կողմից դուրս տնկված երկու վարազի ժանիք, քիթը կեռ ուրուրի կտուցի նման, իսկ աչքերը ոնց որ բուի աչքեր...

Աղջիկը մին էլ էնտեղ է ուշքի գալիս, որ մինը կողքին լաց է լինում ու մղկտում:

— Ինձ սպանեցիր, իմ աննման տիրուհի, էլ քո սիրուն երեսը ես չեմ տեսնելու... Դու էլ չես լսում ինձ... Ավելի լավ է հենց էսպես անմուրազ մեռնեմ ու պրծնեմ:

Աղջիկը որ լսում է, խղճահարվում է, ամաչում է, որ իր բարի, սիրելի ընկերից էնքան վախեցավ: Ասում է. «Մի՛ վախենար, իմ բարի, իմ անուշ տեր, էլ քեզանից ես չեմ վախենալ, էլ քեզանից ես չեմ հեռանալ, էլ քո լավությունը ես չեմ մոռանալ, այժմ նորից երևա...»

Նորից է երևում անտառի տերը, անճոռնի հրեշը, միայն թե՛ ի՛նչքան աղջիկը կանչում է, չի համարձակվում մոտենա: Ու զբոսնում են մինչև կեսգիշեր, առաջվա նման անուշ, իմաստալի զրույցներ են անում ու աղջիկն արդեն ոչ մի ահ ու երկյուղ չի զգում:

Մյուս օրը նորից է տեսնում, բայց էս անգամ արևի լուսով, ու թեև մի քիչ վախենում է, բայց ցույց չի տալիս, մի քանի օրից հետո էլ վախն էլ է անցնում բոլորովին:

Ու սկսում են առաջվանից ավելի քաղցր զրույցներ, ավելի են մոտենում իրար, սկսում են միասին նստել սեղանի, միասին զրոսնել այգիներում ու թափառել մթին անտառներում:

Էսպես էլ բավական ժամանակ է անց կենում: Մի անգամ էլ աղջիկը երագում տեսնում է, որ իր հերը հիվանդ պառկած է, լաց է լինում, դարդ անում: Անտառի տերը, անճոռնի հրեշը աղջկա արտասուքը որ տեսնում է՝ հարցնում է, թե ինչո՞ւ համար է արտասուք թափում ու դարդ անում: Աղջիկը իր երագը պատմում է ու խնդրում, որ իրավունք տա, գնա իր հորն ու իր քույրերին տեսնի:

— Էլ իրավունք տալը ո՞րն է,— ասում է հրեշը,— իմ ոսկե մատանին քեզ մոտ է. դիր աջ ճկույթո՞ւ ու նույն վայրկյանին դուրս կգաս քո հորանց տանը: Բայց իմացած եղիր, եթե երեք օրեն վրա ետ չեկար՝ էլ ինձ չես տեսնիլ: Կմեռնեմ, որովհետև քեզ ինձանից ավելի եմ սիրում, ու առանց քեզ ապրել չեմ կարող:

Աղջիկը խոսք է տալիս, որ երեք օրից մի ժամ էլ առաջ կվերադառնա, հրաժեշտ է տալիս, մատանին աջ ճկույթը դնում ու մին էլ աչքը հորանց տանն է բաց անում: Հորանց տանը պատմում է, թե ի՞նչ կյանք ու ապրուստ ունի անտառի տիրոջ, անճոռնի հրեշի թագավորության մեջ: Քույրերը որ իմանում են, թե իրենց փոքր քույրը ի՞նչ անհուն գանձ ու կարողություն ունի, և ի՞նչ թագուհու իրավունք է բանեցնում իր տիրոջ վրա, նախանձում են: Առաջին օրը էսպես է անց կենում, ոնց որ մի ժամ, երկրորդ օրը՝ ոնց որ մի վայրկյան, երրորդ օրն էլ մոտենում է իր վերջին:

Էս քույրերը մի չար բան են մտածում: Մտածում են՝ էսպես անեն, որ իրենց փոքր քույրը խոստացած ժամից ուշանա, անտառի տերը բարկանա վրեն: Բերում են քնի դեղ են տալիս, սրա վրա ծանր մրափ է գալիս ու մնում է քնած: Նշանակված ժամը որ զարկում է, սիրտը ճմլվում է, մի կերպ աչքը բաց է անում, տեսնում է խոստացած ժամից մի վայրկյան

անց է կացել: Ոսկի մատանին ճկույթն է դնում ու իսկույն դուրս է գալիս անտառի տիրոջ ապարանքում:

Ոչ ոք չի գալիս դեմը, ոչ ոք չի հանդիպում:

Լռություն ու մեռելություն: Ո՛չ այգիներում թռչուններն են երգում իրենց դրախտական երգերը, ո՛չ շատրվաններն են զվարթ վեր ցայտում իրենց ջրերը, ո՛չ աղբյուրներն են խոխոջում, ոչ էլ երաժշտությունն է հնչում մարմար պալատներում: Միրտը մի վատ բան է գուշակում: Վազեվազ պտտում է ամբողջ պալատն ու այգին, կանչում է իր սիրելի ընկերին, ոչ մի կողմից ոչ ձեն է գալիս, ոչ պատասխան: Վազում է դեպի էն թումբը, ուր բուսել ու ծաղկում էր իր Կարմիր ծաղիկը: Ի՞նչ է տեսնում: Անտառի տերը, անճոռնի հրեշը երկու թաթերով Կարմիր ծաղիկը պինդ գրկած ու ընկած թմբի վրա:

Ասում է՝ երևի ինձ սպասել է, սպասել ու քունը տարել, խորը քնել: Սկսում է զգույշ զարթեցնել, տեսնում է՝ չի լսում, ժած չի գալիս: Վերցնում է բրդոտ թաթը, տեսնում է՝ անշունչ, մեռած ընկած է... Աչքերը մթնում են, ծնկները տակին ծալվում են, տեղն ու տեղը չոքում է, երկու ձեռքով անճոռնի հրեշի այլանդակ գլուխը գրկում ու բարձր ձենով լաց լինում, ճչում:

— Վեր կա՛ց, զարթնի՛ր, իմ սրտակից ընկեր, ես սիրում եմ քեզ, իմ սիրածն ես դու...

Էս խոսքերն ասում է թե չէ, հանկարծ կայծակը ճայթում է, երկիրը շարժվում է հիմքից, հրեղեն լախտը զարկում է թմբին, ու աղջիկը ուշաթափ ընկնում է, մնում տեղն ու տեղը ընկած:

Շատ է մնում թե քիչ, էդ էլ չի իմանում, միայն որ աչքը բաց է անում, տեսնում է՝ ինքը մի պալատում, անգին քարերով զարդարած ոսկե գահի վրա նստած է, մի ջահել, գեղեցիկ երիտասարդ էլ ձեռը բռնած կողքին կանգնած: Երիտասարդի գլխին թագավորական թագ, հագին ոսկեհուռ զգեստ: Առաջին կանգնած են հերն ու քույրերը, իսկ չորս կողմը ծունկի եկած պալատական թիկնապահները, բոլորը հագած ու զուգված ոսկեզօծ և արծաթազօծ կերպաս զգեստներով:

Ու երիտասարդը դառնում է դեպի իրեն.

— Իմ աննման տիրուհի, ոնց որ իմ բարության համար դու սիրեցիր ինձ հրեշի անճոռնի կերպարանքում, այժմ էլ սիրիր մարդկային կերպարանքում, եղի՛ր իմ սրտով սիրած հարսնացուն: Չար կախարդը իմ հանգուցյալ թագավոր հոր վրա բարկացած, ինձ գողացել էր մանուկ ժամանակից, դարձրել էր անճոռնի հրեշ ու կապանք էր դրել վրես, որ էն սուկայի ու այլանդակ կերպարանքով ամենքին ու ամեն արարածի ատելի մնամ, մինչև որ մի գեղեցիկ աղջիկ գտնվի, որ ինձ սիրի ու ցանկանա իմ կինը լինել: Էն ժամանակ պետք է քանդվեր կախարդական կապանքը: Երեսուն տարի ես մնացի էսպես կախարդված, երեսուն տարվան մեջ տասնումեկ աղջիկ բերի իմ ամրոցը, իսկ դու եղար տասներկուերորդը: Նրանցից ոչ մինը ինձ չսիրեց, ոչ իմ փաղաքշանքների, ոչ իմ սիրո, ոչ էլ բարության համար: Միայն դու եղար, որ իմ սիրո դեմ սեր ցույց տվիր ինձ, դրա համար էլ դու պետք է լինես իմ պաշտելի թագուհին:

Էստեղ էլ աղջկա հերն ու նախանձոտ քույրերը, պալատականները, ծառաները, ամենքը, ամենքը ամեն կողմից առաջ են գալիս, շնորհավորում են նորահարսի ու նորափեսի բախտավորությունն, ու սկսում է ուրախ հարսանիքի հանդեսը:

ԱՆԵՐԵՎՈՒՅԹ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

(ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ)

Գյուղից մի քիչ ծուռը, սարալանջին մի փոքրիկ տնակում իր ծեր հոր հետ ապրում էր ջահել Իերզը: Ունեցած հողերն ուղիղ էնքան էր, ինչքան որ հարկավոր էր անկարոտ ապրելու համար: Հենց տան կողքից սկսվում էր կաղնի ու հաճարի ծառերի թավ ու պառավ անտառը, իսկ տան առաջին ընկած էր մի հին, կոտրած ջաղացքար: Էն հին կոտրած ջաղացքարին նստողի աչքին սքանչելի տեսարան էր բացվում դեպի հովիտը, դեպի հովիտով վազող գետը ու դեպի սարերը, որ բարձրանում էին գետի մյուս կողմը: Իերզը իր գործը դաշտում վերջացնելուց հետո, իրիկունները սիրում էր նստել էս քարի վրա. արմունկները ծնկներին

տված ու գլուխը հենած ձեռներին՝ նա ժամերով նստում էր ու անձնատուր էր լինում իր ցնորքներին:

Եվ որովհետև գյուղի գործերով էլ շատ չէր հետաքրքրվում ու գրեթե միշտ մնում էր խաղաղ, մենակ իր մտքերի մեջ խորասուզված, գյուղացիք էլ, հեգնելով, անունը դրել էին Երագող Իերգ: Նա էլ իսկի չէր նեղանում սրանից:

Քանի մեծանում էր՝ էնքան առանձնանում էր ու դառնում լռակյաց, իսկ երբ հերն էլ մեռավ ու դին կաղնենու տակ թաղեց, նրանից հետո հո էլ ձեն չէր հանում: Այժմ առաջվանից ավելի հաճախ էր նստում հին կոտրած ջաղացքարին ու նայում էր ներքև, հովտին, որտեղից իրիկվան մշուշը բարձրանում ու մեղմիկ սողում էր սարն ի վեր. հետևում էր հետզոտեցած իջնող մութին, ծագող լուսնին ու իրար ետևից ցլացող աստղերին: Նրան էնպես էր թվում, թե գետի ալիքները երգում էին, սկզբում մեղմ ու կամացուկ, ապա թե պարզ ու լսելի: Երգում էին էն սարերից, որտեղից սկիզբ էին առնում, երգում էին էն ծովերից, որոնց ծոցն էին հոսում, ու իրենց ջրերում ապրող հավերժահարսներից: Սրանից հետո անտառն էր սկսում աղմկել, միայն թե ուրիշ տեսակ, քան թե սովորաբար աղմկում են անտառները, ու շատ զարմանալի պատմություններ էր անում:

Մյուսներից շատ պատմություն գիտեր մանավանդ ծառերից մինը, էն պառավ կաղնին, որի տակ թաղված էր իր հերը: Աստղերն էլ հո, որ ցուլցում էին երկնքում, ասես թե լցվում էին ներքև թափվելու սաստիկ տենչով, ուզում էին թափվեն ցած էն կանաչ անտառն ու էն կապուտակ գետը, ու էնպես էին վառվռում ու թռվռում, կարծես թե էլ չէին կարողանում դիմանան ներքևի հրապուրանքներին: Բայց հրեշտակները, որոնցից ամեն մինը կանգնած էր իր աստղի կողքին, շարունակ զսպում էր նրանց ու ասում. «Այ աստղիկնե՛ր, ա՛յ աստղիկներ, էդպես խենթություն մի՛ անեք, ա՛յ աստղիկներ: Դուք երեխա հո չե՞ք, որ էդպես գժություններ եք անում, քանի՛-քանի հազար տարի է ապրում եք տիեզերքում: Ավելի լավ է խաղաղ ու հանգիստ ձեր տեղը մնաք...»

Այո՛, հրաշալի էր էն հովիտը: Միայն թե էս ամենը տեսնում ու լսում էր մենակ Երագող Իերգը: Իսկ գյուղում ապրող մնացած մարդիկ սովորական մարդիկ էին, մտքներովը էս տեսակ բաներ իսկի էլ անց չէին

կացնում: Ժամանակ առ ժամանակ նրանք կտրում էին անտառի հսկա ծառերից մեկն ու մեկը, սղոցում, ջարդում, ծղան անում ու կրակին վրա տալով ասում. «Դե՛, ա՛յ հիմի նորից կարող ենք սուրճ եփել խմել»: Գետի մեջ իրանց լվացքն էին անում, որ շատ մեծ հարմարություն էր նրանց համար: Աստղերին նայելիս էլ, երբ որ տեսնում էին շատ են պայծառ ցոլում, ասում էին. «Էս գիշեր թունդ ցուրտ է լինելու, մեր կարտոֆիլը ցրտատար չլինի՞»: Իերզն էլ եթե ճգնում էր նրանց բացատրի, թե բանն ընչումն է, ծիծաղում էին վրեն:

Մի անգամ էլ, երբ Իերզը իր սովորությամբ հին ջաղացքարի վրա նստած միտք է անում, թե ինքը ինչքան է մենակ բովանդակ աշխարհքում, քունը տարավ ու աննկատելի քնեց: Երագում տեսավ, իբրև թե երկու արծաթ շղթաներով երկնքից մի ոսկի ճոճ էր իջնում ներքև: Ամեն մի շղթայի ծերը ամրացած էր մի աստղից, իսկ ճոճում նստած էր մի գեղեցիկ աղջիկ ու էնպես բարձր էր ճոճում, որ մին երկնքից գետին էր հասնում, մին էլ գետնից երկինք էր թռչում: Ամեն անգամ, հենց որ ճոճը երկնքից երկրին էր մոտենում, աղջիկը ուրախությունից ծափ էր տալիս ու մի վարդ ձգում Իերզին: Բայց հանկարծ արծաթի շղթաները կտրեցին, ու ճոճը աղջկա հետ երկուսն էլ երկինք թռան, գնացին վե՛ր, վե՛ր, մինչև որ աչքից բոլորովին չբացան:

Իերզը քնից վեր թռավ, չորս կողմը նայեց, տեսավ քարի վրա, կողքին մի վարդի փունջ:

Մյուս օրը նորից քնեց էնտեղ, նորից նույն երագը տեսավ, ու երբ որ զարթնեց, դարձյալ կողքին վարդեր էին թափած:

Էսպես շարունակ մի ամբողջ շաբաթ: Իերզը վճռեց, որ էս երագը եթե էսպես նույնությամբ կրկնվում է, կնշանակի սրա մեջ մի ճշմարիտ բան կա: Վճռեց, տան դուռը փակեց, բանալին գրպանը դրեց ու գնաց էն աղջկանը որոնելու:

Գնա՛ց, գնա՛ց, երկար թափառեց, շատ ման եկավ, վերջապես մի երկիր տեսավ, հեռու, ուր ամպերը հասնում էին մինչև գետին: Աշխույժ, ուրախ առաջ գնաց ու մի քիչ ժամանակ հետո ընկավ մի մեծ անտառ: Հանկարծ էստեղ մի հառաչանքի ձեն ընկավ ականջովը: Վազեց էն կողմը, որտեղից

լսվում էր ձենը, տեսավ ալեխառն մորուքով մի պատկառելի ծերունի՝ գետին ընկած երկու մերկանդամ այլանդակ մարդ էլ վրեն չոքած՝ ուզում են խեղդեն: Իերգը չորս կողմը նայեց, տեսնի ինչով կարող է օգնության հասնի. մի մեծ կոճղ պոկեց, որ պոկելուն պես դարձավ, ծանր տապար: Էս տապարով էնպես ուժգին հարձակվեց չարագործների վրա, որ նրանք օգնություն կանչելով ծերունուն թողին ու փախան: Իերգը վեր քաշեց ծերունուն, օգնեց, որ կարգի գա, ու հարցրեց, թե ինչո՞ւ էին տկլոր ավազակները խեղդում իրեն, ի՞նչ էին ուզում:

Եվ ծերունին պատմեց, թե՛ ես Երազների աշխարհի թագավորն եմ, սխալմունքով մի քիչ հեռացել էի իմ տերության սահմաններից, ընկել էի իմ ամենատխերիմ թշնամու՝ Իրականության թագավորի տերությունը: Էս բանը նկատել էր Իրականության թագավորը, իր ծառաներից երկուսին դրկել էր իմ դեմ, նրանք էլ դարան մտնելով բռնել էին ինձ ուզում էին խեղդեն...

— Դու իրականության թագավորին ի՞նչ վատություն ես արել որ...—
հարցրեց Իերգը:

— Ոչ մի վատություն,— պատասխանեց ծերունին,— բայց առհասարակ նա շատ անբարիշտ բնություն ունի, իսկ ինձ ասելով ատում է:

— Բայց էն մարդիկը, որոնց նա դրկել էր քո դեմ, տկլո՞ր էին:

— Հա՛,— պատասխանեց Երազների թագավորը,— նրանք մորուց տկլոր են: Էդպես է Իրականության աշխարհքի մոդան, էնտեղ ամենքը, նույնիսկ իրենց թագավորը տկլոր են ման գալիս ու իսկի էլ չեն ամաչում դրանից: Զարմանալի խալիս են: Բայց դու որ իմ կյանքը փրկեցիր, ուզում եմ երախտահատույց լինեմ քեզ ու ցույց տամ իմ աշխարհքը: Երազների աշխարհքը ամենասքանչելի աշխարհքն է, իսկ երազները իմ հպատակներն են:

Ասավ երազների թագավորն ու առաջ գնաց. Իերգը հետևեց նրան:

Երբ հասան էնտեղ, որտեղ ամպերը գետնին են առնում, թագավորը մի թփուտում ծածկած դուռը ցույց տվեց, որ՝ ով որ չիմանար, անկարելի բան էր, որ գտներ ու բաց աներ:

Թագավորը դուռը բաց արավ, իր ուղեկցին տարավ հինգ հարյուր աստիճան ներքև, մի պայծառ, լուսավորված քարանձավով, որ ձգվում էր երկար, շատ ու շատ մղոններ: Չարմանալի գեղեցիկ էր էն քարանձավը: Էլ ինչ ասես որ չկար էնտեղ: Մեծ լճերի մեջ, կղզիների վրա, կանգնած պալատներ կային, ու կղզիները հանգիստ լողում էին վճիտ ջրերում: Ով ուզեր էն պալատներից մեկն ու մեկի մեջ մտնի՝ պետք է ավին կանգներ ու կանչեր.

«Պալա՛տ, պալա՛տ, լողա՛ դեպ ինձ,
Որ հեշտ մտնեմ ես քո դռնից»:

Ու պալատն իրան-իրան կլողար դեպի ավերը: Կային և ուրիշ դոյակներ, որ հանդարտ օրորվում էին ամպերի վրա: Պետք էր միայն ասել.

«Դոյա՛կ, դոյա՛կ, իջի՛ր դեպ ինձ,
Որ հիանամ ես քո տեսքից»:

Ու դոյակը հանդարտիկ գետին կիջներ: Պարտեզներ էլ կային, որոնք ծաղիկներ ունեին, որ ցերեկները բուրում էին անուշահոտ, իսկ գիշերները լույս էին տալիս: Ամենաերփներանգ գույներով վառվող հավքեր կային, որ հեքիաթներ էին պատմում, և ուրիշ շատ ու շատ զարմանահրաշ բաներ: Երագող Իերզը զարմանքից ու խնդությունից չէր իմանում ո՛րին նայի, ո՛րը թողնի:

— Արի հիմի քեզ իմ նպատակները՝ երազները ցույց տամ,— ասավ թագավորը:— Երեք տեսակ երազներ ունեմ, լավ երազներ՝ բարի մարդկանց համար, վատ երազներ՝ չարերի համար, և, սրանցից բացի, ունեմ նաև խիպիլիկ երազներ: Սրանցով էլ զանազան խաղեր եմ հորինում: Չէ՞ որ երբեմն-երբեմն թագավորներն էլ են ուզում զվարճանան:

Էստեղից թագավորը Իերզին տարավ մի այգի, ուր ծառուղիները արծաթից էին, ածուները ոսկուց, իսկ ծաղիկները անգին քարերից: Էստեղ, զբոսնում էին լավ երազները:

Առաջինը Իերզի աչքին ընկավ մի դալկադեմ նորաստի ջահել կին, ձեռքին խաղալիքներով լիքը մի արկղիկ:

— Սա ո՞վ է:

— Էդ կինը ամեն իրիկուն գնում է մի հիվանդ երեխի մոտ, որի մերը նորերս է մեռել, — ասավ Երազների թագավորը: — Ցերեկը որք երեխան միշտ մնում է մենակ, իսկ գիշերները սա գնում է հետը խաղում ու մոտը մնում մինչև լույս: Սակայն, ե՛կ, մի քիչ էլ գնանք դեսը:

Գնացին: Մտան մի ուրիշ այգի՝ լիքը բարի երազներով: Բարի երազները տղամարդկանց ու կանանց, ծերերի ու երեխաների կերպարանքներով, բոլորն էլ բարի, ժպտուն դեմքերով, ամենագեղեցիկ զգեստներով: Շատերը ձեռներին բռնած ունեին ամեն տեսակ լավ բաներ, ինչ որ միայն կարող է ուզել մարդու սիրտը: Բայց Իերզը հանկարծ կանգ առավ ու էնպես բարձր ճչաց, որ բոլոր երազները դառան դեպի նա:

— Ի՞նչ պատահեց, — հարցրեց թագավորը:

— Ահա էստեղ է իմ ծանոթ աղջիկը, որ ինձ երևում էր էնքան հաճախակի ու վարդեր էր բերում ինձ համար:

— Իհարկե, իհարկե էստեղ է, — պատասխանեց թագավորը: — Հենց նա ինքն է, որ կա: Ճշմարիտ է, չէ՞ որ քեզ լավ երազ էի դրկում: Գրեթե ամենալավ երազը...

Ու Իերզը վազեց դեպի իր ծանոթ աղջիկը, որ ինչպես միշտ, իր ոսկե ճոճում նստած ճոճում էր: Նա էլ, հենց սրան տեսավ թե չէ, ներքև թռավ ու վազեց գիրկն ընկավ: Իրար ձեռից բռնած նստեցին մոտակա ոսկի արթոնին ու հրճվանքով անվերջ կրկնում էին, թե ի՞նչ լավ եղավ, որ նորից իրար պատահեցին: Կրկնում էին ու կրկնում, և կարծես միշտ նոր էին ասում:

— Դե՛, երեխե՛ք, հերիք է: Քո տունը հեռու է, Իե՛րզ, ե՞րբ

պետք է հասնես: Էստեղ քեզ չեմ կարող թողնել, մենք քեզ համար տեղաշոր չունենք: Դու գիտես, որ երազները չեն քնում, այլ գիշերները գնում են վերև՝ մարդկանց մոտ: Դու էլ, աղջի՛կս, պատրաստվի՛ր, ժամանակն է, որ ճանապարհ ընկնես: Ոտից գլուխ հագիր քո վարդագույն զգեստներդ ու ե՛կ, ես քեզ կասեմ, թե ո՛ւմ ես երևալու էս գիշեր ու ի՛նչ ես անելու:

Երագող Իերզը էս որ լսեց, էնպես մի տղամարդություն եկավ վրեն, որ բնավ չէր ունեցել: Վեր կացավ ու հաստատուն ձենով էսպես կանչեց.

— Հա՛յր արքա,— ասավ,— ես էլ չեմ բաժանվելու իմ երագից, իմ թագուհուց: Կամ ինձ պետք է թողնեք, որ մնամ էստեղ, կամ նրան պետք է թողնեք, որ մեր աշխարհքը գա ինձ հետ: Առանց սրան էլ չեմ կարող ապրել, էնքա՛ն եմ սիրում...

Ու աչքերը լցվեցին խոշոր արցունքներով:

— Բայց, Իե՛րզ,— խոսեց Երազների թագավորը,— պետք է իմանաս, որ սա իմ ամենալավ երազն է: Սակայն դու իմ կյանքը փրկել ես, Իե՛րզ, թո՛ղ էնպես լինի, ինչպես դու ես կամենում: Ա՛ռ քո երագը ու գնա ձեր աշխարհքը: Բայց վերև գնաք թե չէ՝ սրա գլխի արծաթե քողը պետք է վերցնես ու դռնից գցես ներքև՝ դեպի ինձ: Էն ժամանակ քո երագը՝ քո թագուհին էլ միս ու արյուն կառնի... կդառնա իսկական կին, թե չէ այժմ նա անմարմին երագ է միայն...

Իերզը թագավորին սրտանց շնորհակալություն արավ ու ասավ.

— Միրելի թագավոր, քանի որ դու էդքան բարի ես, համարձակվում եմ մի խնդիրքով էլ անհանգստացնել քեզ: Տեսնում ես արդեն թագուհի ունեմ, բայց թագավորություն չունեմ: Ի՞նչպես կլինի՝ թագուհին առանց թագավորության: Չե՞ս կարող արդյոք մի թագավորություն էլ տալ: Ի՛նչքան ուզում է փոքրիկ լինի, միայն թե թագավորություն լինի:

— Գիտե՞ս ինչ կա, Իերզ,— պատասխանեց Երազների թագավորը.— թե տեսանելի թագավորություններ ես ուզում, ես չունեմ, բայց աներևույթ

թագավորություններ ունեւ, և նրանցից մինը քեզ եւ նվիրում, էն էլ ամենամեծերից ու ամենահոյակապներից մինը:

Իերզը հետաքրքրվեց իմանա, թե ինչ տեսակ բաներ են էդ աներևույթ ասված թագավորությունները, բայց թագավորը նրան պարզեց, թե ամեն բան ինքը ժամանակին կիմանա և շատ կգարմանա, երբ տեսնի, թե ի՛նչ լավ է ու ի՛նչքան հարմար էդ տեսակ աներևույթ թագավորություն ունենալը:

— Սովորական, տեսանելի թագավորությունները շատ անգամ շատ հոգսեր ու անախորժություններ են ունենում,— բացատրեց թագավորը:— Օրինակի համար. ասենք թե դու թագավոր ես. մին էլ տեսար՝ առավոտը վաղ նախարարը մոտեցավ անկողնիդ ու ասում է.

«Ձերդ մեծություն, տերության կարիքների համար ինձ մի հազար ռուբլի է պետք»: Գանձարանը բաց են անում, տեսնում ես՝ մեջը կոպեկ չկա: Ի՞նչ անես: Դեռ այն էլ կարող է պատահել, որ քեզ պատերազմ հայտնեն, հաղթեն, ու էն թագավորը, որ քեզ հաղթել է, պսակվի հենց քո թագուհու հետ, իսկ քեզ մի աշտարակում փակի: Իսկ աներևույթ թագավորության մեջ անկարելի է, որ էդ տեսակ բաներ պատահեն:

— Բայց եթե էդ թագավորությունը աներևույթ է ու մենք չենք տեսնելու, դրանից ի՞նչ դուրս կգա,— հարցրեց Իերզը:

— Այ անխելք մարդ,— բացականչեց թագավորը,— ախր չէ՞ որ ձեզ համար աներևույթ չի լինիլ, դու ու քո թագուհին կտեսնեք: Դուք պարզ կտեսնեք ձեր թագավորությունը և պալատները իրենց պարտեզներով, և՛ մարգագետինները, և՛ անտառները: Նրանց մեջը կապրեք, կգրոսնեք, կանեք, ինչ որ քեֆներդ կտա: Միայն ուրիշների համար կլինի աներևույթ, ուրիշները չեն տեսնիլ ձեր թագավորությունը:

Իերզը սրա վրա շատ ուրախացավ, որ իրենց գյուղացիք ոչ կտեսնեն, որ ինքը թագուհի ու թագավորություն ունի, ոչ էլ նախանձից խեթ կնայեն: Շնորհակալություններով հրաժեշտ տվեց Երագների թագավորին, իր թագուհու հետ հինգ հարյուր աստիճան վերև բարձրացավ, նրա գլխից վեր առավ արծաթի քողը ու ձգեց ներքև: Հետո ուզեց ստորերկրյա դուռը

Ետ դնի, Բայց Էնքան ծանր էր, որ չկարողացավ պահի, ձեռիցը դուրս պրծավ ու մի էն տեսակ ահագին դնդուն հանեց, կարծես միանգամից բազմաթիվ թնդանոթներ որոտացին, ու Իերզը հանկարծ ուշաթափ եղավ: Մին էլ ուշքի եկավ, տեսավ ինքը իրենց դռան հին ջաղացքարի վրա նստած, կողքին կանգնած իր թագուհին, միայն ոչ թե երագ, այլ մարմին առած, սովորական կին:

Իր ձեռիցը բռնած նա փաղաքշում էր իրեն ու խոսում. «Ա՛յ դու իմ ազնիվ, իմ բարի, իմ հիմար Իե՛րզ, ուրեմն էսքան ժամանակ սիրում էիր ինձ ու սի՛րտ չէիր անում ասե՛ս... վախենում էիր ինձանի՛ց...»

Լուսինը ելավ ու լուսափայլեց գետը, ալիքները հնչուն ծփալով զարկում էին ափերին, անտառը խուլ աղմկում էր, նրանք դեռ նստած խոսում էին ու խոսում: Հանկարծ լուսնի վրա մի սև ամպի պատառ եկավ, էս միջոցին նրանց ոտների տակ մեծ թաշկինակի պես մի բան ընկավ, ու նորից լուսինն սկսեց փայլել առաջվա պես պայծառ: Նրանք թաշկինակը վեր առան, ուզեցին բաց անեն, բայց տեսան, որ շատ է բարակ ու անթիվ անգամ ծալած, էնպես որ երկար տևեց, մինչև բոլոր ծալքերը բաց արին:

Ետ բաց արին՝ ի՛նչ տեսնեն, աշխարհագրական քարտեզի նման մի բան: Մեջտեղից մի գետ է հոսում, գետի երկու կողմը՝ քաղաքներ, անտառներ ու լճեր: Իսկույն գլխի ընկան, որ էս էն թագավորությունն է, որ բարի Երագների թագավորն իրենց համար ցած է գցում երկնքից: Եվ երբ էտ նայեցին իրենց փոքրիկ տնակին, տեսան դարձել է հոյակապ պալատ, բյուրեղյա աստիճաններով, մարմարե թավշածածկ պատերով ու բարձր աշտարակներով, փիրուզե տանիքներով: Ձեռ-ձեռի տված ներս մտան ու կորան ծաղիկների մեջ, անուշահոտ բուրմունքների, երաժշտության, ուրախության ու ամեն բանի լիության մեջ:

Մյուս օրը ամբողջ գյուղը դրըմբում էր, թե Երագող Իերզը վերադարձել է ու կին է բերել իրեն համար:

— Իրեն նման մի բան կլինի, էլի՛,— ասում էին չորս կողմից:

— Էսօր առավոտ անտառ էի գնում, տեսա շեմքումը կանգնած էր,— մեջ մտավ մի գյուղացի:— Բանի նման չի, կա էլի՛, մի լղար, պուճուր աղջիկ ա: Հագինն ու վրինն էլ հո էնպես...

— Բա ի՞նչ էր լինելու: Սա բան չունի, նա էլ սրա նման,— նկատեց մի ուրիշը:

Էնպես էին խոսում էն տխմար մարդիկ, ու չէին տեսնում, որ առաջները կանգնածը թագուհի էր: Ոչ էլ էն էին նկատում, որ նրանց տնակը շքեղ պալատ է դարձել: Եվ ի՞նչպես պետք է տեսնեին: Իերգի համար ամպերից ընկած թագավորությունը աներևույթ թագավորություն էր: Ինքը՝ Իերգն էլ շատ չէր հոգում, թե ինչ են մտածում իր մասին կարճամիտ ու տխմար մարդիկ, ու իրեն համար ապրում էր իր թագավորության մեջ իր թագուհու հետ ուրախ ու բախտավոր: